खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना

२०८१/०८२ - २०८५/०८६

खजुरा गाउँपालिका

बाँके

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा
योजना तर्जुमा

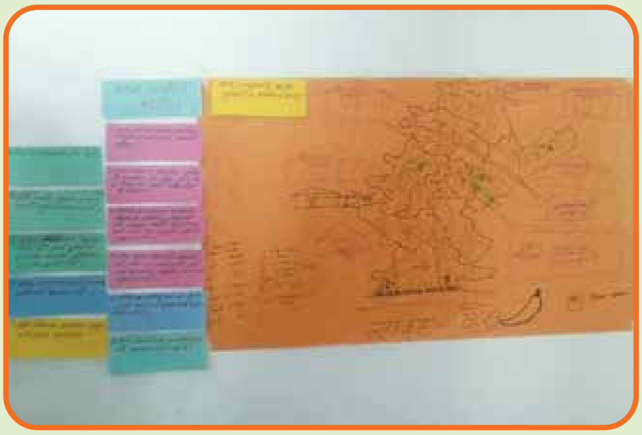

वडा स्तरीय सूचना संकलन
छलफल कार्यक्रम
आयोजक

योजना तर्जुमा कार्यशाला

वडा स्तरीय सूचना संकलन
छलफल कार्यक्रम

आयोजक

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक
योजना तर्जुमा कार्यशाला

प्रकाशक

खजुरा गाउँपालिका

बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

इमेलः info@ khajuramun.gov.np
khajura666@gmail .com

वेव साइटः www.khajuramun.gov.np

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना

२०८१/०८२ - २०८५/०८६

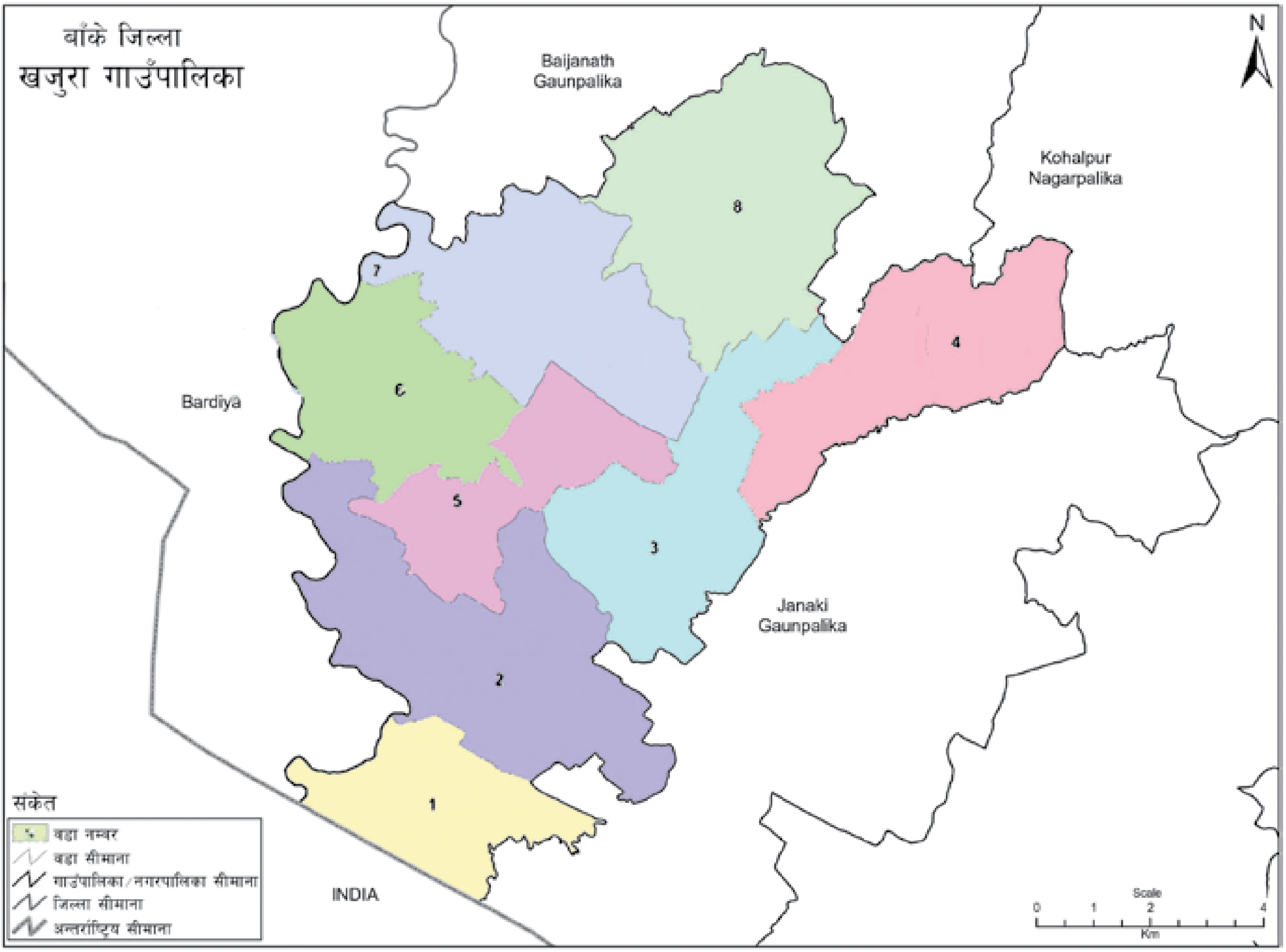

स्रोत: स्थलरुप नक्सा (स्केल १:२५,००० / १५,००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC,2016

खजुरा गाउँपालिका

बाँके

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प्रकाशक

खजुरा गाउँपालिका

बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन नं.: ०८१-५६०१८७

इमेलः info@ khajuramun.gov.np, khajura666@gmail .com

वेव साइटः www.khajuramun.gov.np

प्रकाशन मितिः २०८१ भदौ

प्राविधिक सहयोग

केन्द्रीय कार्यालयः बिजुलीबजार, नयाँ बानेश्वर-१०, पो.ब.नं. ११३६३, काठमाडौं, नेपाल

फोन नं.: ०१-४७९१६५४, ०१-४७९३९६५ । फ्याक्सः ०१-४७९२२२३

इमेलः info@fiannepal .org । वेभः www .fiannepal .org

खजुरा गाउँपालिका

Khajura Rural Municipality

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

Office of Rural Municipal Executive

खजुरा, बाँके

Khajura, Banke

लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल

Lumbini Province ,Nepal

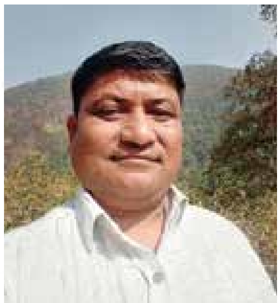

प.सं. (Ref.No):-२०८१/८२

च.नं.(Des.No):-

कृतज्ञता

नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी मौलिक हकको व्यवस्था गरिएको छ । जसको उपधराहरुमा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य सम्बन्धी हक हुनेछ, प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ र प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ भन्ने वारेमा उल्लेख गरिएको छ । सो मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ जारी गरि सो ऐनको आधारमा नियमावली २०८० निर्माण गरेको छ । ऐन तथा नियमावलीमा नागरिकको खाद्य अधिकारको सम्मान गर्नु, संरक्षण गर्नु र परिपूर्ति गर्नु तीनै तहका सरकारको दायित्व हो भनेको छ । यसको परिपूर्तिका लागि नेपालले खाद्य सुरक्षा, खाद्य अधिकार र खाद्य सम्प्रभुतालाई संविधान र ऐनमा नै सुनिश्चित गरेको अवस्थामा सरकारले खाद्य सम्प्रभुता उन्मुख, आत्मनिर्भर र कृषि क्षेत्रको दिगो विकास गरी जनताको जीवनस्रतमा सुधार ल्याउन २० वर्षे कृषि विकास रणनीति वनाई सन् २०२५ सम्म भोकमरीलाई शुन्यतामा झार्ने राष्ट्रिय लक्ष्य निर्धारण गरेको छ ।

आम नागरिकलाई नजिकबाट सेवा दिई अधिकार सम्पन्न वनाउने परिकल्पनाका साथ मुलुक तीन तहको राज्य संरचनामा गई सोको व्यवहारिक प्रयोग स्थानीय तहबाट भईरहेको छ । वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम निर्माण गर्ने, नियम तथा कार्यविधि वनाउने, आवधिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय सरकारको दायित्व हो । नीति नियम, कार्यविधि निर्माण गर्न यसक्षेत्रमा कार्यरत नागरिक समाज, सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरुको सहकार्य र भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । यसै सन्दर्भमा, नेपालको संविधान, २०७२ र खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ को अधिनमा रही यस खजुरा गाउँपालिकाको पञ्च वर्षिय खाद्य तथा पोषण रणनीतिक योजना निर्माण गरिएको छ । यसले खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका व्यक्ति, परिवार, समुदाय र क्षेत्रको पहिचान गरी भोकमरी र गरिवी न्यूनिकरण गर्नमा योगदान पुग्नेछ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ । साथै यस पालिको खाद्यन्न उत्पादन बृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने श्रोत व्यवस्थापनमा मार्गनिर्देश गर्नेछ ।

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) निर्माणमा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने फियान नेपाल, यस रणनीतिक योजना निर्माणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नु हुने उपाध्यक्ष ज्यू, कार्यपालिका सदस्य ज्यूहरु, सम्पूर्ण राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरु, सरोकारवाला संघ संस्थाहरु, राजनैतिक दल, समाजसेवी र किसान दाजुभाई दिदिवहिनीहरु धन्यवादको पात्र हुनु भएको छ । खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्न यस योजनाको कार्यान्वयन पक्ष महत्वपूर्ण छ । यसका लागि यहाँहरु सबैको ऐक्यबद्धता आवश्यक छ । योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नुहुने सबैमा कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । धन्यवाद !

डम्बर बहादुर बि.क.

डम्बर बहादुर बि.क.

अध्यक्ष

खजुरा गाउँपालिका
Khajura Rural Municipality
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of Rural Municipal Executive
खजुरा, बाँके लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल
Khajura, Banke Lumbini Province ,Nepal

प.सं. (Ref.No):-२०८१/८२

च.नं.(Des.No):-

मन्तव्य

नेपालको संविधान २०७२ र खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ र नियमावली २०८० को अधिनमा रही खजुरा गाउँपालिकाको दिगो विकासका लागि खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) निर्माण गर्न सफल भएमा हामी अत्यन्तै खुशी भएकाछौं । खजुरा गाउँपालिकामा खाद्य उत्पादन बृद्धि गर्नुका साथै खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका व्यक्ति, परिवार, समुदाय र क्षेत्रको पहिचान गरी भोक र गरिवी मुक्त गाउँपालिका निर्माण गर्नमा महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने अपेक्षा छ । संविधानमा खाद्य सम्बन्धी हक अन्तर्गत खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्पूभुतालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा ग्यारेन्टी गरेको अवस्थामा प्रत्येक नागरिकको खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने स्थानीय सरकारको दायित्व हो । गरिव तथा विपन्न परिवार, साना किसानहरुलाई कृषि व्यवसाय र लघु उद्यमप्रति आकर्षित गरी उनीहरुको आयआर्जन बृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रबर्द्धन गर्नमा सहयोग गर्ने स्थानीय सरकारको कर्तव्य हो ।

सरकारले खाद्य सम्प्रभुता उन्मुख, आत्मनिर्भर, दिगो कृषि विकास गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनुका साथै सन् २०२५ भित्र भोकमरीलाई शुन्यमा झार्ने लक्ष्य लिएर कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दै आएको अवस्था छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय योजना आयोगले बहुक्षेत्रिय पोषण योजना तेस्रो (सन् २०२४ देखि २०३०) समेत कार्यान्वयन गर्दै आएकोछ । जसको मुख्य उद्देश्य नेपालमा गरिबी र भोकमरीलाई सन् २०३० भित्र उन्मुलन गर्न योगदान गर्नु रहेको छ ।

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्नमा अमुल्य प्राविधिक सहयोग गर्ने फियान नेपालका प्राविधिक टोली, खजुरा गाउँपालिका अध्यक्ष ज्यू, कार्यपालिका सदस्य ज्यूहरु, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरु, संघसंस्थाका प्रतिनिधी, समाजसेवीहरु, सुझाव संकलन कार्यमा सहभागि हनुहुने किसान दाजुभाई दिदिवहिनीहरु ज्सले यो योजना निर्माण गर्नमा महत्वपूर्ण समय दिनुका साथै सूचनाहरु दिएर सहयोग गर्नुभएकोमा यहाँहरु सबैमा कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

मञ्जु मल्ल
उपाध्यक्ष

मञ्जु मल्ल
उपाध्यक्ष

खजुरा गाउँपालिका
Khajura Rural Municipality
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of Rural Municipal Executive
खजुरा, बाँके
Khajura, Banke
लुम्बिनी प्रदेश,नेपाल
Lumbini Province ,Nepal

प.सं. (Ref.No):-२०८१/८२

च.नं.(Des.No):-

शुभकामना मन्तव्य

नेपालको संविधानले खाद्य सम्बन्धी हक अन्तर्गत खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्प्रभुतालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा ग्यारेन्टी गरेको छ । खाद्य सम्बन्धी मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ र नियमावली, २०८० निर्माण गरी कार्यान्वयनको अवस्थामा छ । ऐनले यस सम्बन्धमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले पारस्परिक समन्वयमा आवश्यक व्यवस्था मिलाई नागरिकको खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुताको अधिकारहरुको सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति गर्ने कानूनी दायित्व समेत सुम्पेको छ । यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने नागरिकको खाद्य सम्बन्धी हकको कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको दायित्व हुन आउँछ । सरकारले खाद्य सम्प्रभुता उन्मुख, आत्मनिर्भर, दिगो कृषि विकास गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन २० बर्षे कृषि विकास रणनीति वनाई सन् २०२५ भित्र भोकमरीलाई शुन्यमा झार्ने लक्ष्य लिएर कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दै आएको अवस्था छ । त्यसैगरी राष्ट्रिय योजना आयोगले बहुक्षेत्रिय पोषण योजना तेस्रो (सन् २०२४ देखि २०३०) समेत कार्यान्वयन गरेको छ जसको मुख्य उद्देश्य दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ र २ बमोजिम नेपालमा गरिबी र भोकमरीलाई सन् २०३० भित्र उन्मुलन गर्न योगदान गर्नु रहेको छ ।

नेपाली नागरिकलाई सुखी र समृद्ध राष्ट्र बनाउने परिकल्पनाका तीन तहको राज्य संरचनाको व्यवहारिक प्रयोग भईरहेको छ । विशेषत स्थानीय तहमा निर्माण हुने कानून, नीति, नियम, कार्यक्रम, बार्षिक तथा आवधिक योजना आदि निर्माणमा यस क्षेत्रमा कार्यरत नागरिक समाज तथा सरोकारवाला संस्थाको भूमिका, सहकार्य र प्राविधिक सहयोग महत्वपुर्ण रहेको छ । खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले सुनिश्चिंत गरेको अधिकारहरुलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि खजुरा गाउँपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोमा हामी अत्यन्तै खुसी छौं । खजुरा गाउँपालिकाले तयार पारेको परिकल्पना **"हामी आफै बनाऔं हाम्रो खजुरा, आत्मनिर्भर र समृद्ध खजुरा"** सार्थक वनाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउंने छ भन्ने आशा छ ।

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्न रचनात्मक सहयोग र सहकार्य गर्नु हुने फियान नेपाललाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यस नविन र महत्वपुर्ण कार्यमा सहयोग गर्नुहुने अध्यक्ष ज्यू, उपाध्यक्ष ज्यू, कार्यपालिका सदस्य ज्यूहरु, राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरु, संघसंस्थाका प्रतिनिधी, समाजसेवीहरुलाई धन्यवाद दिंदै यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि समेत सम्बन्धित सबैमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

बस बहादुर राना
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

बस बहादुर राना
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

वेबसाइट्/**Website**:www.khajuramun.gov.np,इमेल/**E-mail**:- info@khajuramun.gov.np, khajura666@gmail.com
फोननं/**Phone No.**:-081-560187

विषय सूची

पाना नं.

परिच्छेदः १ **१-११**

परिचय तथा पृष्ठभूमि

१.१ खजुरा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय १

१.२ खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुताको अवधारणा तथा कानूनी प्रावधान १

१.३ गरिवी र भोकमरीको विद्यामान अवस्था ७

१.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य ८

१.५ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीति योजना तर्जुमा विधि, प्रक्रिया तथा सिमा ९

परिच्छेद २ **१२-१९**

गाउँपालिकाको अवस्था विश्लेषण

२.१ पालिकाको भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था विश्लेषण १२

२.२ पालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था विश्लेषण १३

२.३ वडागत खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था विश्लेषण १४

२.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका परिवार तथा समुदाय १५

२.५ सरोकारवालाहरुको विश्लेषण १७

परिच्छेद ३ **२०-४७**

पालिकाको पञ्चवर्षिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना (२०७९/८०-२०८४/८५)३३

३.१ परिकल्पना, ध्येय तथा लक्ष्य २०

३.२ विषयगत क्षेत्र तथा रणनीतिक उद्देश्यहरु २१

३.३ रणनीतिक योजनाको नतिजा खाका, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा क्रियाकलापहरु २३

३.४ पञ्चवर्षिय योजना तथा बजेट ३३

परिच्छेद ४ ४८-५२

पञ्चबर्षिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीति योजना कार्यान्वयन

४.१ समुदाय परिचालन तथा सशक्तिकरण ४८

४.२ स्रोत साझेदारीको विकास ४८

४.३ भौतिक पूर्वाधारको दिगो विकास तथा व्यवस्थापनमा जोड ४९

४.४ सुशासनमा जोड ४९

४.५ सिमान्तकृत वर्गलाई प्राथमिकता ४९

४.६ कृषि योग्य भूमी व्यवस्थापन नीति ५०

४.७ उत्पादनमा आधारित अनुदानको व्यवस्था ५०

४.८ रोजगारी तथा आय आर्जनका अवसरहरुको बृद्धि ५०

४.९ एकीकृत कृषि प्रसार सेवा ५१

४.१० खाद्य तथा पोषण उपलब्धता, पहुँच तथा सुनिश्चितता ५१

४.११ श्रोतको पहिचान, विश्लेषण, बजेट विनियोजन र व्यवस्थापन ५१

४.१२ जोखिम अनुमान तथा न्यूनिकरण योजना ५२

४.१३ अनुगमन तथा मुल्यांकन ५२

अनुसूचीहरू ५३-७७

अनुसुचि १: वडा स्तरिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था सम्बन्धी वडागत सूचनाहरुको विवरण ५३

अनुसूची २: पालिका स्तरिय कार्यशालामा सहभागिहरुको विवरण ६१

अनुसूची ३: वडा स्तरिय अन्तरक्रियामा उपस्थित सहभागिहरुको विवरण ६२

अनुसूची ४: घरधुरी सर्बेक्षण फारम ७०

सन्दर्भ सामग्रीहरू ७८

परिच्छेद : १

परिचय तथा पृष्ठभूमि

१.परिचय तथा पृष्ठभूमि

१.१ खजुरा गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचयः

लुम्बिनी प्रदेशको बाँके जिल्लामा अवस्थित खजुरा गाउँपालिका साविकका राधापुर, सितापुर, बागेश्वरी, उढारपुर, सोनपुर र रनियापुर गा.वि.स.लाई समेटेर ८ वटा वडा कायम गरिएको छ । २०७८ को जनगणना अनुसार खजुरा गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ६२,७८९ रहेको छ जसमध्ये पुरुषको जनसंख्या २९,५७८ र महिलाको जनसंख्या ३३,२१० रहेको छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा परिवार संख्या १३७०६ रहेको छ। २०७८ को जनगणना अनुसार गाउँपालिका तर्फ सबैभन्दा बढी जनसंख्या हुनेमा खजुरा गाउँपालिका तेश्रो स्थानमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको मुख्य बजार खजुरा बजार रहेको छ । यो गाउँपालिका जिल्ला सदरमुकाम नेपालगञ्जदेखि ८ कि.मि पश्चिममा रहेको छ । पालिकाको वडा नं. ३, ५, ६ र ७ हुदै नेपालगञ्ज गुलरिया सडक (हुलाकी राजमार्ग) गएको छ । यो गाउँपालिका जातिय, धार्मिक तथा सांस्कृतिक विविधतायुक्त रहेको छ । वडा नं. १, २, ३ र ४ नेपाल पुनर्वास कम्पनी मार्फत वि.स. २०२१ मा ईजरायली मोडलको बस्ती विकास भएको हो, जहाँ पहाडी मुलका मानिसहरुको बाहुल्यता रहेको छ भने वडा नं. ५, ६, ७ र ८ मधेशी र मुस्लिम बाहुल्यता रहेको छ ।

१.२ खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता अवधारणा तथा कानूनी प्रावधानः

विश्वमा मानव समुदायले सामाना गर्दै आएको 'भोकमरी तथा कुपोषण' समस्या सम्बोधनका लागि रणनीति निर्माण गर्नका लागि खाद्यसंग सम्बन्धीत तिन वटा अवधारणाहरु खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता प्रयोगमा आएका छन् । नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३६ ले खाद्य सम्बन्धी मौलिक हक अन्तरगत खाद्यका यी तीनवटै पक्षहरुलाई समेटेको छ । यी अधिकार तथा मौलिक हकको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि बनेको **"खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५"**

१.२.१ खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता अवधारणाः

क. खाद्य अधिकार :

खाद्य अधिकार कानुनी अवधारणा हो । यो 'प्रत्येक व्यक्तिले सम्मानपूर्वक स्वस्थ र सक्रिय जीवन जीउनको लागि दिगो रुपमा पर्याप्त, पोषणयुक्त, सुरक्षित र संस्कृतिजन्य खाना खान पाउने अधिकार' हो । खाद्य अधिकारले कानूनी मापदण्ड स्थापित गर्दछ जसले हरेक व्यक्तिलाई पर्याप्त खाद्य प्राप्त गर्ने स्रोत माथिको पहुँच सुनिश्चितताको लागि 'कानुनी हक र कर्तव्य' सुनिश्चित गर्दछ भने यस सम्बन्धमा राज्यलाई सम्मान, संरक्षण तथा परिपूर्ति गर्ने दायित्वहरु सिर्जना गरी उल्लंघन भएको खण्डमा कानुनी उपचारको समेत व्यवस्था गर्दछ । अतः खाद्य अधिकार राज्यद्वारा व्यक्ति वा समूहले आफू वा आफ्नो परिवारलाई आवश्यक खाद्य मर्यादित रुपमा आफैंले उत्पादन वा खरिद गरी व्यवस्थापन गर्न सक्षम हुने कुराको सुनिश्चितता गर्नु हो र त्यसको लागि राज्यले सोही बमोजिम नीति, कानुन तथा कायक्रमहरु निर्माण गरी दिगो रुपमा आवश्यक खाद्य प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा ' अनुकूल वातावरण' निर्माण गर्नु हो । तर व्यक्ति वा परिवारले आफूसँग उपलब्ध स्रोत साधन र क्षमता प्रयोग गरी आवश्यक खाद्य व्यवस्थापन गर्न नसक्ने अवस्था भएमा वा काबु बाहिरको परिस्थिति (सशस्त्र द्वन्द्व, विपद्,

बन्दाबन्दी, नाकाबन्दी आदि) का कारण खाद्यको पहुँचबाट बञ्चित हुन गएमा उनीहरुले आफैं खाद्य उत्पादन वा व्यवस्थापन गर्न सक्षम नहुन्जेलसम्मको लागि राज्यले खाद्य उपलब्ध गराई खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ ।

खाद्य अधिकार सुनिश्चितताका आयामहरु:

खाद्य अधिकार उपभोगका लागि निम्न ४ वटा आयामहरु सुनिश्चित हुनु पर्दछ ।

- **खाद्यको उपलब्धता:** खाद्यको उपलब्धता खाद्य अधिकार सुनिश्चितताको लागि आवश्यक पर्ने पहिलो अयाम हो । यसले व्यक्ति वा परिवारको लागि आवश्यक पर्ने खाद्य आफैले उत्पादन गरी वा खाद्य प्राप्तीका अन्य उपायहरु जस्तैः माछा मार्ने, शिकार खेल्ने, कन्दमुल संकलन गर्ने कार्य मार्फत उपलब्ध हुनु पर्ने कुरालाई जना उँदछ भने अर्कोतर्फ व्यक्ति वा परिवारको लागि आवश्यक खाद्य किन्नको लागि बजारमा नियमित उपलब्धता हुनुपर्ने कुरालाई जनाउँदछ ।

- **खाद्यमा पहुँच:** उपलब्ध खाद्यमाथिको पहुँच खाद्य अधिकार सुनिश्चितताको लागि आवश्यक पर्ने दोस्रो अयाम हो । व्यक्ति वा परिवारको खाद्य वा खाद्यको स्रोतमाथिको आर्थिक तथा भौतिक दुवै पहुँच सुनिश्चित भएको अवस्थालाई 'खाद्यको पहुँच' भनिन्छ । खाद्यमा पहुँचको अवस्थालाई दुई तरिकाले हेर्न सकन्छि । खाद्यमा पहुँच भन्नाले **आर्थिक पहुँच र भौतिक पहुँचको अवस्थालाई दर्शाउछ** । **आर्थिक पहुँच**ले कुनै पनि व्यक्ति तथा परिवारले आफूलाई आवश्यक पर्ने पर्याप्त खाद्य खरिद गर्न सक्ने आर्थिक क्षमतालाई जनाउँदछ । आर्थिक क्षमता सुनिश्चितताको लागि राज्यले अनुकुल वातावरण तयार गर्नुपर्दछ । जस्तैः शिक्षा, रोजगार, सामाजिक सुरक्षा, सहुलियत ऋण, सिंचाई, मल, बिउ आदिको व्यवस्था गर्नु पर्दछ । जसले नागरिकको आयआर्जनमा बृद्धि हुन्छ र खाद्यन्न खरिद गरि उपभोग गर्न सक्छ । त्यसैगरि **भौतिक पहुँच**ले शारीरिक तथा मानसिक रुपमा अशक्त, भौगोलिक रुपमा अति दुर्गम तथा विकट क्षेत्रका बासिन्दा, आपतकालीन अवस्थामा रहेका व्यक्ति तथा समुदायको खाद्यमा सहज पहुँच भएको अवस्थालाई भौतिक पहुँच भएको मानिन्छ । यसले आदिवासी/जनजातिको परम्परागत पेशा, व्यवसाय र उनीहरुले परम्परागत रुपमा भोगचलन ।

- **खाद्यको प्रयाप्तता:** यो खाद्य अधिकार सुनिश्चितताको लागि आवश्यक पर्ने तेश्रो आयाम हो । खाद्यको पर्याप्तताले उपलब्ध खाद्यको मात्रा र गुण दुवैको सुनिश्चिततालाई जनाउँदछ । मात्रात्मक सुनिश्चितता अन्तर्गत व्यक्तिको शारीरिक आवश्यकता अनुरुपको खाद्यको मात्रा तथा परिमाण र गुणात्मक सुनिश्चितता अन्तर्गत स्वच्छ, सुरक्षित, गुणस्तरीय, सांस्कृतिक रुपले स्वीकार्य पोषणयुक्त खाद्य पर्दछ । उपलब्ध खाद्य व्यक्तिको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने हानिकारक तत्वहरू मिसावट भएको, विषादी प्रयोग भएको, म्याद नाघेको, सडेगलेको, विषाक्त पदार्थयुक्त भएको खण्डमा खाद्य अधिकार सुनिश्चित भएको मानिदैन ।

- **खाद्यको दिगोपना:** यो खाद्य अधिकार सुनिश्चितताको लागि आवश्यक पर्ने चौथो आयाम हो । खाद्यको दिगोपनाले खाद्यको उपलब्धता, पर्याप्तता र पहुँचको दिगो सुनिश्चिततालाई जनाउँदछ । खाद्यको पर्याप्तता, उपलब्धता र पहुँच केही निश्चित समयका लागि मात्र नभई वर्तमान र भविष्यका सन्ततिहरुका लागि समेत सुनिश्चित भएको खण्डमा मात्र खाद्यको दिगोपना भएको मानिन्छ ।

खाद्य अधिकार सम्बन्धमा राज्यको दायित्वः

व्यक्तिको खाद्य अधिकार सुनिश्चितताका सम्बन्धमा राज्यका ३ वटा दायित्वहरु रहेका छन ।

- **सम्मान गर्ने दायित्वः** राज्यद्वारा व्यक्ति वा समुदायको खाद्य उत्पादनको विद्यमान श्रोतमाथिको पहुंचलाई हस्तक्षेप नगर्नु अर्थात सम्मान गर्नु खाद्य अधिकारको 'सम्मान गर्ने दायित्व' हो । जस्तैः राज्यद्वारा खाद्य उत्पादनका स्रोतहरू-जल, जमिन, जंगल वा अन्य स्रोतमाथिको पहुँच घटाउने वा प्रतिबन्ध लगाउने, व्यक्ति वा समुदायले उपभोग र बसोवास गर्दै आएको जमिन र आवासबाट पर्याप्त क्षतिपूर्ति, पुनर्वास वा पुनर्स्थापना बिना जबर्जस्ती विस्थापित गर्ने आदि जस्ता कार्यहरु गरेमा वा त्यस्ता किसिमका पश्चगामी कानुन, नीति तथा कार्यक्रमहरुको निर्माण र कार्यान्वयन ।
- **संरक्षण गर्ने दायित्वः** राज्यद्वारा व्यक्ति वा समुदायको खाद्य उत्पादनको विद्यमान श्रोतमाथिको पहुँचमा कुनै तेस्रो पक्षबाट हुनसक्ने हस्तक्षेपबाट संरक्षण प्रदान गर्नु खाद्य अधिकारको 'संरक्षण गर्ने दायित्व' हो । जस्तैः जल, जमीन र जङ्गलको उपभोगबाट बञ्चित गराउने, श्रमिकलाई उचित ज्याला नदिने, पानी प्रदुषित गर्ने, पानीको मुहान छेक्ने, खाद्य बस्तुमा मिसावट तथा कम गुणस्तरको खाद्य बस्तु बिक्रि बितरण गर्ने आदि जस्ता अवस्थाबाट संरक्षण गर्न राज्यले प्रभावकारी नियमन तथा सो सम्बन्धमा आवश्यक कानुन निर्माणगरी व्यक्तिको खाद्य अधिकार संरक्षण गर्नु पर्दछ ।
- **परिपूर्ति गर्ने दायित्वः** परिपूर्ति गर्ने दायित्व अन्तर्गत राज्यले दुई प्रकारका नीतिगत प्रावधानहरु कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ ।
  - ✓ **सहजीकरण गर्ने दायित्वः** यस दायित्व अन्तर्गत खाद्य अधिकारको जोखिममा रहेका त्यस्ता व्यक्ति तथा समुदाय पहिचान गर्नुपर्दछ जसले खाद्य उत्पादनका स्रोतसाधन र अनुकुल वातावरण भएमा आफुलाई आवश्यक पर्ने खाद्य आफैंले व्यवस्था गर्न 'सक्षम' छन तर स्रोतसाधन र अनुकुल वातारणका अभावका कारण आफैं खाद्य जोहो गर्न सक्षम छैनन । राज्यले त्यस्ता व्यक्ति तथा समुदायको लागि 'बिशेष नीति तथा कार्यक्रम' निर्माण गरी उनीहरुको खाद्य उत्पादनका स्रोतसाधन माथि निरन्तर पहुँच बढाउन सहजीकरण गर्नु पर्दछ । जस्तैः भूमिहीन किसानलाई भूमी, बीउविजन, सिंचाई, प्रविधि, सामाजिक सुरक्षा, किसान सहायता परिचयपत्र वितरण, आयस्रोतमा अनुदान सुनिश्चितता गर्नु आदि ।
  - ✓ **उपलब्ध गराउने दायित्वः** यस दायित्व अन्तर्गत राज्यले यदि कुनै व्यक्ति वा समुदाय जो आफुसँग उपलब्ध स्रोतसाधन र क्षमताको प्रयोग गरी आवश्यक खाद्य आफैं जोहो गर्न असमर्थ भएमा वा काबु बाहिरको परिस्थितिका कारण आफ्नो जीविका गर्न नसक्ने अवस्था भएमा उनीहरुलाई सोझै खाद्य वा खाद्य सहायता उपलब्ध गराई खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । यस अन्तर्गत कुनै पनि व्यक्ति भोकमरी र कुपोषणको अवस्थाबाट प्रताडित हुन नपरोस भन्ने कुराको सुनिश्चितता गराउने न्यूनतम दायित्व पर्दछ । जस्तैः आपतकालीन अवस्थामा रहेका व्यक्ति वा परिवारलाई अस्थायी रुपमा खाद्य वितरण, निःशुल्क दिवा खाजा आदि ।

खाद्य अधिकारको अन्य अधिकारसँगको अन्तर्सम्बन्ध

खाद्य अधिकार अन्य अधिकार उपभोगको लागि अपरिहार्य अधिकार हो भने खाद्य अधिकारको उपभोगको लागि अन्य आधारभूत अधिकार समेत प्रत्याभूती हुनु आवश्यक छ ।

ख. खाद्य सुरक्षा :

'खाद्य सुरक्षा' प्राविधिक अवधारणा हो । यस अवधारणाको शुरुवातमा खाद्य सुरक्षालाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा

खाद्यान्नको उत्पादन र आपूर्तिको रुपमा बुझिन्थ्यो भने १९७० को दशकको अन्त्यसम्म आईपुग्दा यसलाई 'राष्ट्रिय स्तरमा खाद्यान्नको आपूर्ति तथा कृषि उत्पादन वृद्धिको लक्ष्यको रुपमा लिई आपूर्ति र उत्पादनमुखी नीतिहरुको निर्माणमा केन्द्रित हुनु पर्छ' भन्ने बुझाईको विकास हुन गयो । सन् १९८० को दशकमा उत्पादनमुखी नीति तथा हरित क्रान्तिका कारण विश्व खाद्य उत्पादनमा व्यापक वृद्धि हुन गयो । तथापी विश्वमा भोकमरी तथा कुपोषणको अवस्था अत्यधिक बृद्दि भैरहेको तथ्याङ्कहरुले देखाएको थियो । जसका कारण उत्पादनमुखी नीति भोकमरी तथा कुपोषणको समस्यालाई समाधान गर्न प्रभावकारी नभएको प्रमाणित भयो ।

सन् १९८१ मा अमार्त्य सेनद्वारा **"गरिवी तथा भोकमरी"** विषयमा गरेको अध्ययनले भोकमरीको मुख्य कारण खाद्यान्नको कमी नभई उपलब्ध खाद्यान्नमाथि व्यक्ति तथा समुदायको पहुँच नभएर हो भन्ने निष्कर्ष देखायो । सो अध्ययन पश्चात खाद्य सुरक्षाको बहसमा 'पहुँच' को आयामले प्रवेश पायो । फलत: १९९६ को विश्व खाद्य सम्मेलनले खाद्य सुरक्षाको परिभाषामा 'पहुँच' लाई अभिन्न अङ्गको रुपमा स्वीकार गरि परिमार्जित परिभाषा दियो: **"खाद्य सुरक्षा तब सुनिश्चित हुन्छ जब सबैलाई स्वस्थ र सक्रिय जीवन जीउन आवश्यक पर्ने आहार र खानपानको छनौट अनुसार दिगो रुपमा पर्याप्त, सुरक्षित एवं पोषणयुक्त खाद्यमा भौतिक र आर्थिक पहुँच हुने गर्दछ"** । खाद्य सुरक्षा अवधारणाले समाजमा रहेको खाद्यको आवश्यकता तथा उक्त खाद्यमा चाहिने पोषणको सुनिश्चितालाई ईंगित गर्दछ भने यसको लागि लक्ष्यहरुको निर्धारण र लक्ष्य प्राप्तिको लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनको माग गर्दछ ।

खाद्य सुरक्षाका आयाम: खाद्यको उपलब्धता, पहुँच, उपयोग र दिगोपना खाद्य सुरक्षाका ४ आयामहरु हुन् । यी आयामहरू सुनिश्चित भएको खण्डमा मात्र व्यक्ति खाद्य सुरक्षित भएको मान्न सकिन्छ ।

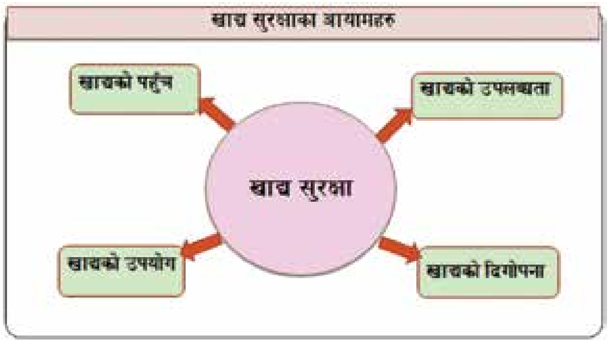

- **खाद्यको उपलब्धता:** खाद्यको उपलब्धता भन्नाले खाद्य सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्नको लागि आन्तरिक उत्पादन, आयात, भण्डारण वा खाद्य सहायताका माध्यमद्वारा पर्याप्त मात्रामा गुणस्तरीय खाद्य पदार्थको भौतिक उपलब्धतालाई जनाउँदछ । यसले उत्पादक र उपभोक्ताबिचको सम्बन्ध स्थापित गर्नको लागि बजार प्रणालीको विद्यमानतालाई समेत जनाउँदछ ।
- **खाद्यमा पहुँच:** खाद्यमा पहुँच भन्नाले कुनै परिवारको आफूलाई चाहिने पर्याप्त खाद्यान्न सधैं प्रबन्ध गर्नसक्ने क्षमतालाई जनाउँछ । यसका भौतिक र आर्थिक पहुँच गरी दुईपक्ष छन् । भौतिक पहुँचले व्यक्ति वा घरधुरी जुन ठाउँमा बसोबास छ त्यही ठाउँमा खाद्य उपलब्ध हुने अवस्थालाई जनाउँछ भने आर्थिक पहुँचले खाद्य आवश्यकता पूरा गर्नका लागि भौतिक रुपमा उपलब्ध खाद्य नियमित रुपमा खरिद गर्न सक्ने एउटा परिवारको आर्थिक क्षमतालाई जनाउँदछ । खाद्य वस्तु पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध छ तर क्रय शक्ति छैन भने उपलब्ध खाद्यान्नमा पहुँचमा नहुन सक्छ र त्यसलाई खाद्य असुरक्षाको अवस्थाको रुपमा लिईन्छ ।
- **खाद्यको उपयोग:** खाद्यको उपयोग भन्नाले पर्याप्त खाद्य, सफा पानी, सरसफाई र स्वास्थ्य सेवाको माध्यमबाट उपयुक्त पोषणको स्थिति प्राप्त गर्नका लागि 'खाद्यान्नको उचित प्रयोग गर्ने क्षमता' लाई जनाउँछ । यसले खाद्य सुरक्षाको लागि आवश्यक गैह्र खाद्य पक्षको महत्वलाई देखाउँछ । यस अन्तर्गत

खाद्य वस्तुको छनौट, संकलन, भण्डारण, संरक्षण, प्रशोधन, तयारी, पोषण सम्बन्धी ज्ञान तथा आनिबानि आदि जस्ता कुराहरु पनि पर्दछन ।

- **खाद्यको दिगोपना:** खाद्यको दिगोपनाले खाद्य सुरक्षाको तीनवटै आयामहरु एकैनासले निरन्तर हुनुपर्दछ भन्ने बुझिन्छ । अर्थात यी ३ वटै आयामहरुको सुनिश्चितता केवल एक क्षण वा एक दिन वा एउटा मौसमको लागि मात्र नभई दिगो रुपमा स्थायी तवरले सुनिश्चित भएमा मात्र खाद्य सुरक्षा भएको मानिन्छ ।

ग. खाद्य सम्प्रभुता अवधारणा:

खाद्य सम्प्रभुता एक राजनैतिक अवधारणा हो, जसलाई खाद्य, खाद्य प्रणाली (उत्पादन, वितरण र उपभोग) तथा सोसँग सम्बन्धित नीतिको सम्बन्धमा राष्ट्र र किसान स्वयंले परिभाषा, निर्णय र कार्यान्वयन गर्न पाउने अधिकारको रुपमा लिईन्छ । यसले खाद्यान्न उत्पादनकर्ता तथा किसानलाई खाद्य प्रणाली एवं नीतिको केन्द्रमा राख्दछ भने 'खाद्य प्रणालीमा' स्थानीयको लोकतान्त्रिक नियन्त्रण हुन्छ भन्नेमा विश्वास गरिन्छ । कृषि तथा खाद्य प्रणालीमा बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरुको भन्दा पनि निर्वाहमूखि उत्पादनकर्ता र कृषकको अधिकारको वकालत गर्छ । साथै वातावरणीय तथा आर्थिक दिगोपना सुनिश्चित गर्दै स्थानीय खाद्य उत्पादनकर्ता, वितरक तथा उपभोक्ताको सहजीकरण तथा शसक्तीकरण गर्ने कुरामा जोड दिन्छ । यसले खाद्य अधिकार तथा सोको लागि आवश्यक पर्ने स्वच्छ, स्वस्थ, वातावरणीय रुपमा दिगो खाद्यान्न उत्पादन र प्राप्तीको अधिकारलाई महत्व दिन्छ । खाद्य तथा अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा २ को उपदफा (ङ) अनुसार खाद्य सम्प्रभुता भन्नाले खाद्य उत्पादन तथा वितरण प्रणालीमा किसानले उपभोग वा अभ्यास गर्ने देहायको अधिकार सम्झनु पर्दछ: (१) खाद्य सम्बन्धी नीति निर्माण प्रक्रियामा सहभागि हुने, (२) खाद्य उत्पादन तथा वितरण प्रणालीसँग सम्बन्धीत कुनै पनि व्यवसाय रोज्ने, (३) कृषियोग्य भूमि, श्रम, बीउ बिजन, प्रविधि र औजारको छनौट गर्ने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरि ऐनको दफा १२ अनुसार प्रत्येक किसानलाई देहायको खाद्य सम्प्रभुताको अधिकार हुनेछ:

(क) प्रत्येक किसान वा खाद्य उत्पादकले पहिचान र सम्मान पाउने,

(ख) खाद्य तथा कृषि उत्पादन प्रणालीमा सहभागि हुने,

(ग) कृषि कार्यका लागि आवश्यक पर्ने साधन र श्रोतमा पहुँच हुने,

(घ) स्थानीय बीउ बिजन, प्रविधि, औजार र कृषि प्रजातिको छनौट तथा त्यसको बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण प्राप्त गर्ने,

(ङ) परम्परागत तथा रैथाने खाद्यको संरक्षण गर्ने,

(च) कृषि पेशाबाट स्वेच्छाचारी रुपले बञ्चित गर्ने कार्य विरुद्ध संरक्षण प्राप्त गर्ने ।

खाद्य सम्प्रभुताका स्तम्भहरु:

खाद्य सम्प्रभुता भनेको खाद्य उत्पादन, उपभोग तथा वितरण प्रणालीमा नागरिकको सहभागिता र पहुँच स्थापित भएको अवस्था हो । खाद्य सम्प्रभुता सुनिश्चित हुनका लागि निम्न ६ वटा स्तम्भहरु हुन आबस्यक छ ।

- **"खाद्य" मानवको लागि पहिलो प्राथमिकता:** खाद्य सम्प्रभुताले खाद्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय कृषि व्यापारको बस्तुको रुपमा मात्र नहेरी एक आधारभूत मानव अधिकारको रुपमा हेर्दछ ।

- **खाद्य उत्पादनकर्तालाई विशेष महत्व:** खाद्य सम्प्रभुताले महिला, पुरुष, वास्तविक तथा साना किसान, चरिचरक, मछुवार, वनमा आश्रित समुदाय, आदिवासी जनजाती, कृषि तथा आप्रवासी कामदार आदि जस्ता

खाद्य उत्पादनकर्ताको श्रमको सम्मान गरी दिगो जीविकोपार्जनका लागि विशेष महत्व दिन्छ । यसले खाद्य उत्पादनकर्ताको जीविकोपार्जनलाई नकारात्मक प्रभाव पार्ने नीति, कार्य तथा कार्यक्रमलाई अस्वीकार गर्दछ ।

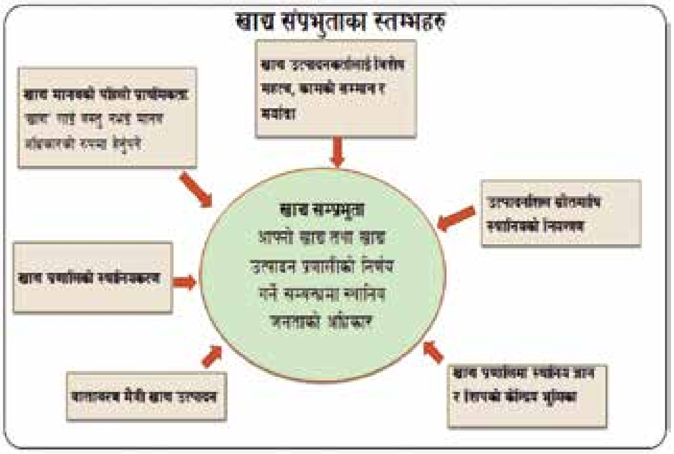

- **खाद्य प्रणालीको स्थानीयकरण:** खाद्य सम्प्रभुताले स्थानीय बजार मार्फत खाद्य उत्पादनकर्ता र उपभोक्ताबिच निकटम सम्बन्ध स्थापित गरी उनीहरुलाई खाद्य सम्बन्धी सवालहरुको सुंयक्त निर्णय प्रक्रियालाई केन्द्रमा राख्दछ । अनुत्तरदायी व्यापारिक संस्थाहरुमाथिको निर्भरतालाई प्रवर्द्धन गर्ने किसिमका राज्यका संरचना, सन्धि सम्झौता एवं दीर्घकालीन तथा न्याय संगत नहुने नीति, नियम वा अभ्यासहरु समेतलाई अस्वीकार गर्दछ ।

- **उत्पादनको स्रोतमाथि स्थानीयको उपभोग तथा नियन्त्रणको अधिकार:** खाद्य सम्प्रभुताले भूमि, बीउबिजन, पानी, चरिचरन, पशु, मत्स्यक्षेत्र आदि जस्ता उत्पादनको स्रोतमाथिको उपभोग, नियन्त्रण तथा संरक्षणको अधिकार स्थानीय उत्पादनकर्तामा हुनु पर्दछ भन्ने मान्यता राख्दछ । यसले कानुन, व्यापारिक करार तथा बौद्धिक सम्पत्तिको माध्यमबाट प्राकृतिक श्रोतहरुको नीजिकरणलाई अस्वीकार गर्दछ ।

- **स्थानीय परम्परागत ज्ञान, शिप र प्रविधिको प्रवर्द्धन र संरक्षण:** खाद्य सम्प्रभुताले खाद्य उत्पादनकर्ता र उनीहरुको संगठनमा भएको स्थानीय परम्परागत ज्ञान, शिप र प्रविधिलाई खाद्य प्रणालीको केन्द्रमा राख्दछ र स्थानीय खाद्य प्रणालीलाई कमजोर गर्ने खालका प्रविधिहरुलाई अस्वीकार गर्दछ ।

- **प्रकृतिसँगै काम गर्ने:** खाद्य सम्प्रभुताले कृषि पर्यावरणमा क्षति नपुग्ने गरी जैविक विविधतामैत्री कृषि प्रणालीमा जोड दिन्छ । यसले पर्यावरणलाई अधिकतम प्रवर्धन गर्ने खालका कृषि प्रविधिहरुलाई प्राथमिकता दिन्छ भने पर्यावरण प्रणालीमा हानि पुर्‍याउने प्रविधिहरुलाई अस्वीकार गर्दछ ।

खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुताको अन्तरसम्बन्ध र नेपालको अभ्यास:

नेपालको संविधानको धारा ३६ ले "खाद्य सम्बन्धी हक" अन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य अधकिार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी खाद्यका तीनवटै अवधारणालाई समावेश गरेको छ । खाद्य सम्बन्धी मौलिक हक कार्यान्वयनका लागि निर्माण गरिएको खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ समेत खाद्य सुरक्षा, खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी तीन वटै अवधारणाहरुलाई समेटी निर्माण भएको छ । त्यस्तै: शुन्य भोकमरी चुनौती, राष्ट्रिय कार्य योजना २०१६-२०२५ ले खाद्य अधिकारलाई खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बोधनका लागि एक औजारको रुपमा लिएको छ । संविधानको धारा ३६, तथा खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ को भावना अनुरुप विद्यमान ३२ वटा कानुन संसोधन प्रकियामा रहेको छ ।

यसप्रकार खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता अलग-अलग अवधारणा भए तापनि अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास तथा नेपालको कानुन र नीतिगत प्रावधानलाई विश्लेषण गर्दा यी अवधारणाहरुलाई परस्पर विरोधी भन्दा पनि एक अर्काको पुरक अवधारणाको रुपमा अङ्गिकार गरिएको पाईन्छ । खाद्य सुरक्षाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्राप्त गर्नको लागि लक्ष्य निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ, खाद्य अधिकारले उक्त लक्ष्य प्राप्तिका लागि कानुनी

मापदण्डहरु निर्धारण गर्न तथा खाद्य सम्प्रभुताले कानुनी मापदण्ड बमोजिम खाद्य तथा पोषण सुरक्षालाई व्यवहारिक रुपमा हासिल गर्नका लागि आवश्यक राजनैतिक तथा आर्थिक नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा स्पष्ट मापदण्डहरु निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ । अतः खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता अवधारणाहरुको अन्तिम लक्ष्य भोकमरी तथा कुपोषणबाट मानव समुदायलाई मुक्त गर्नु रहेकोले नेपालको सन्दर्भमा समेत यी अवधारणाहरु एक अर्काको पुरकको रुपमा लिनुपर्ने देखिन्छ ।

१.२.२ खाद्य अधिकार सम्बन्धी कानुनी प्रावधानः

संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् १९४८ को डिसेम्बर १० मा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषण-पत्र जारी गरेको हो । घोषणापत्रको धारा २५ अनुसार 'प्रत्येक व्यक्तिलाई भोजन, कपडा, आवास लगायत पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकार हुनेछ ।' त्यस्तै आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध, १९६६ को धारा ११ (१) अनुसार प्रत्येक व्यक्तिको पर्याप्त भोजन लगायत आफू तथा आफ्नो परिवारको पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकार हुनेछ, भने धारा ११(२) अनुसार प्रत्येक व्यक्तिलाई भोकबाट मुक्त हुने आधारभूत हक हुनेछ । आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार समितिको साधारण टिप्पणी नं. १२ अनुसार 'पर्याप्त खाद्यको अधिकार तब प्राप्ति भएको मानिन्छ जब हरेक पुरुष, महिला तथा बालबालिकाले एक्लै वा समुदायमा जुनसुकै समयमा पर्याप्त खाद्यान्न वा सो हासिल हुने स्रोत वा यसको उपार्जनको माध्यमसम्म भौतिक तथा आर्थिक पहुँच हुन्छ । संयुक्त राष्ट्रसंघको खाद्य तथा कृषि संगठनको सन् १९६५ को प्रस्तावनामा प्रत्येक नागरिकले स्वस्थ जीवन बाँच्न पाउनका लागि राष्ट्रिय स्तरमा गरिएका विभिन्न प्रतिबद्धताहरूलाई पालना तथा आत्मसाथ गर्दै मानव समुदायलाई भोकबाट छुट्कारा दिलाउने उद्देश्यले यसको स्थापना भएको हो । विश्व खाद्य शिखर सम्मेलन १९९६ को प्रतिबद्धता ७ को उद्देश्य ७.४ मा खाद्य अधिकारको मान्यता अनुरूप भोकमरी र गरिबी हटाउन विभिन्न कार्यक्रम कार्यान्वय गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख छ । साथै सम्मेलनले विश्वका हरेक नागरिकका लागि स्वस्थ र गुणस्तरीय खाद्यान्न आदिमा पर्याप्त पहुँच पुग्नुलाई आधारभूत अधिकारको रूपमा किटान गरेको छ । सन् २०१५ को २५ सेप्टेम्बरमा संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाले दिगो विकास लक्ष्य, २०३० अनुमोदन गरेको छ जसले सन् २०३० सम्म विश्वव्यापी रूपमा भोकमरी र गरिबीको अन्त्य गर्ने घोषणा गरेको छ ।

नेपाल सरकारले खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा गरेको प्रतिबद्धता अनुरूप संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरू गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३६ ले खाद्य सम्बन्धी हकलाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरेको छ भने यस हकलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ जारी गरेको छ । कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) ले कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायिकरण गरी आर्थिक बृद्धिलाई गतिदिने, नागरिकको जीवनस्तरलाई माथि उकास्ने र खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा योगदान दिने रहेको छ । बहुक्षेत्रीय पोषण योजना २०८०/८१ देखि २०८७/८८ निमार्ण भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । जसको उद्देश्य ५ बर्षमुनिका २५ प्रतिशत पुड्कोपन रहेका बालबालिकालाई सन् २०३० भित्रमा १५ प्रतिशत प्रतिशतमा झार्नु रहको छ । नेपालले दिगो विकास लक्ष्यलाई अंगिकार गरी सन् २०३० सम्म भोकमरीलाई शून्यमा झार्ने अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा प्रतिबद्धधता जनाएको छ भने सोही बमोजिम नेपाललाई नेपाली जनताको खाद्य अधिकार सुनिश्चित गर्दै नेपाललाई भोकमरी तथा कुपोषण मुक्त राष्ट्र बनाउने उद्देश्यले शून्य भोकमरी चुनौति राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०१६-२०२५ लागू गरि

१.३ भोकमरी र गरिबीको विद्यमान अवस्थाः

UNDP Human Development Report, 2022 अनुसार विश्यको गरिवी १.२ विलियन छ भने एशियामा ३८५ मिलियन रहेको छ । विश्वमा विद्यमान खाद्य उत्पादनले हाल रहेको सम्पूर्ण जनसङ्ख्यालाई यथेष्ट रूपमा खान

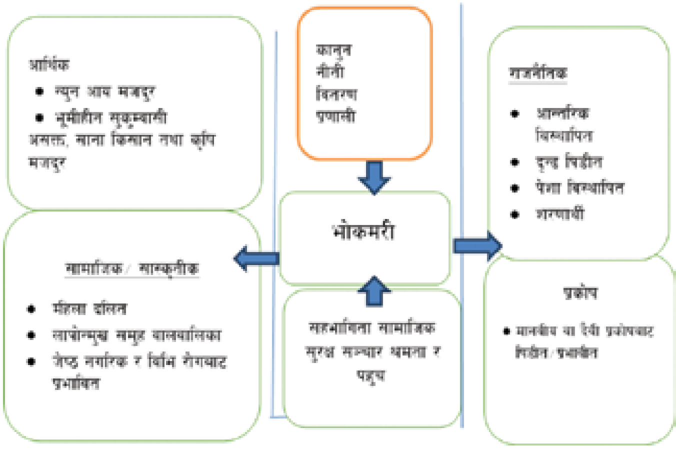

पुग्छ । तर खाद्य तथा कृषि संगठनले सार्वजनिक गरेको विश्वको खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको अवस्था सम्बन्धी प्रतिवेदन २०२३ अनुसार झण्डै ७८३ मिलियन (कुल जनसंख्याको ९.२ प्रतिशत) मानिसहरू भोकमरी सहेर बाँच्न बाध्य छन् । संसारमा साना किसान, गोठाला तथा मछुवारहरुले विश्वलाई आवश्यक पर्ने करिब ७० प्रतिशत खाद्य आपुर्ति गर्दछन् तर यीनै खाद्य उत्पादकर्ताहरु खाद्य असुरक्षित छन । हरेक १० मा १ जना मानिस हरेक दिन भोकै सुत्नुपर्ने अवस्था छ भने विश्वमा कुपोषणका कारण करिब २० लाख बालबालिकाको मृत्यु हुनेगरेको छ ।

नेपाल जिवनस्तर सर्वेक्षण चौथो २०२२/२३ अनुसार नेपालमा करिब २०.२७% (५९ लाख व्यक्ती जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि बाँचिरहेका छन् जस मध्ये १८.३४ % शहरी गरीवी र ग्रामिण गरीवी २४.६६ % छन । कृषि क्षेत्रका कामदार, करिब ३७.८१ % अति गरिवी अवस्थामा रहेको छन ।

प्रदेशगत रुपमा गरिवी हेर्दा कोशी प्रदेशमा १५.९%, मधेस प्रदेशमा २४.२%, बागमती प्रदेशमा ७%, गण्डकी प्रदेशमा ९.६%, लुम्बिनी प्रदेशमा १८.२ %, कर्णाली प्रदेशमा ३९.५% र सुदुरपश्चिम प्रदेशमा २५.३% मानिसहरू छन् । यसरी भोकमरी र गरिबीको अवस्था हेर्दा यसबाट प्रभावितहरूको सङ्ख्या बढ्ने क्रममा छ । गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्या सबैभन्दा बढि कर्णाली प्रदेशमा रहेको छ भने दोश्रोमा सुदुरपश्चिम प्रदेश रहेको छ । गरिवीको रेखामुनी रहेका मानिसहरु नै सबैभन्दा बढि खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका छन् ।

नेपाल जनसाङ्खिक स्वास्था सर्वेक्षण, २०२२ अनुसार नेपालमा अझै ५ वर्ष मुनीका २५ % अर्थात हरेक ४ मा १ जना बालबालिकामा पुडकोपन, ८ % बालबालिकामा ख्याउटेपन, र १९ % बालबालिका कम तौलका छन । प्रदेशगत रुपमा हेर्दा ५ बर्षमुनिका बालबालिकामा हुने पुडकोपन दर कर्णाली प्रदेशमा सबैभन्दा बढी ३६ % रहेको छ भने मधेस प्रदेशमा २९ %, सुदुरपश्चिम प्रदेशमा २८ % र सबैभन्दा कम बागमति प्रदेशमा १८ % रहेको छ । यस सम्बन्धमा नेपाल सरकारले सन २०३० भित्र ५ वर्ष मुनीका २५ % बालबालिकामा रहेको पुडकोपनलाई १५ % र ख्याउटपनलाई ४ % मा झार्ने लक्ष्य राखेको छ ।

खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा शिक्षा, चेतना, सेवा प्रवाह प्रणाली, शक्ति र पहुँचले यसलाई ठुलो प्रभाव पारेको देखिन्छ । बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, फरक शारीरिक/मानसिक अवस्था भएका मानिसहरू तुलनात्मक रूपमा खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणबाट उच्च जोखिममा छन् । भोकमरीको प्रत्यक्ष सम्बन्ध गरिबीसँग जोडिएको हुन्छ । स्रोत साधनको अभाव र उत्पादनका स्रोत माथिको पहुँचमा कमी हुदा खाद्य असुक्षा र खाद्य अधिकारबाट बञ्चित हुने अवस्था आउछ । खाद्य सुरक्षा र खाद्य अधिकारका विषयमा विश्लेषण गर्दा खाद्य तथा खाद्य उत्पादनका श्रोत साधनमाथिको पहुँच, वितरण प्रणाली र न्यायोचित भू-उपयोग नीतिमा निर्भर रहन्छ । मानव अधिकार मानिसको आधारभूत अधिकार हो भने खाद्य आधकार मानवको मौलिक हक हो । हरेक मानिसले आत्मसम्मानका साथ मर्यादित जीवन बाँच्न पाउनु पर्दछ । यो नै हरेक मानिसको नैसर्गिक अधिकार हो ।

१.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य

खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण गर्नुका निम्न अनुसारका उद्देश्यहरु रहेका छन् ।

- **खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ को कार्यान्वयन गर्ने:** खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ को परिच्छेद ४ मा खाद्य अधिकारको कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । परिच्छेदको दफा २२ अनुसार "स्थानीय तहले प्रत्येक वर्ष खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका लागि तोकिए बमोजिमका आवश्यक खाद्य तथा पोषण सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरी खाद्य अधिकारको कार्यान्वयन गर्नेछ" भन्ने व्यवस्था गरेको छ । अतः यसको आधारमा स्थानीय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण भई नागरिकको खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सुनिश्चित हुनेछ ।
- **खाद्य जोखिममा रहेका समुदायको खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार ल्याउने:** खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका परिवार तथा समुदाय पहिचान गरी जोखिममा पर्नुका कारण, जीविकोपार्जनको अवस्था, जोखिम न्युनिकरण, समाधानका उपाय, स्थानिय स्रोतहरुको पहिचान र दिगो परिचालन तथा लक्षित कार्यक्रमहरु संचालन गरी समग्र खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार ल्याउनमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्नेछ ।
- **खाद्य प्रणालीको सवलीकरण गर्ने:** खाद्य प्रणालीको स्थानीयकरण, खाद्यन्नको बजारीकरण, खाद्य उत्पादनकर्ता र उपभोक्ता बीच प्रत्यक्ष सम्बन्ध स्थापना, उत्पादनका स्रोतमाथी स्थानीयको पहुँच, परम्परागत ज्ञान, सिप र प्रविधिको प्रबर्द्धन र संरक्षण, जैविक विविधतामैत्री कृषि प्रणालीमा जोड दिई नागरिकको खाद्य प्रणालीमा सुधार ल्याउनमा योगदान पुग्नेछ ।
- **बहुक्षेत्रिय पोषण योजना उद्देश्य प्राप्त गर्ने:** बहुक्षेत्रिय पोषण योजना तेस्रो (२०८०/८१–२०८७/८८) ले निर्धारण गरेको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्न यस स्थानीय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाले योगदान पु¥याउनेछ ।

१.५ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रियाः

यस रणनीतिक योजना निर्माणका लागि निम्न अनुसारको विधि तथा प्रक्रिया अपनाईएको छ ।

(क) पहिलो चरण: पहिलो चरणमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षा अवधारणा विकासका साथै निम्न अनुसारका क्रियाकलापहरु गरिएको थियो ।

- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा अवधारणा पत्र विकास ।
- रणनीतिक योजनाको आवश्यकता र महत्व वारेमा छलफल गर्न खजुरा गाउँपालिकासँग समन्वय बैठक ।
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माणका लागि अवधारणा पत्र पेश ।
- खजुरा गाउँपालिकाद्वारा अवधारणा पत्र स्वीकृत र श्रोत साझेदारीको सम्झौता ।

(ख) दोश्रो चरण: दोश्रो चरण अन्तर्गत क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएको थियो ।

- **पालिका स्तरीय कार्यशला:** रणनीतिक योजनाको आवश्यकता, औचित्य तथा महत्वबारे छलफल गर्ने उद्देश्यले पालिका स्तरीय कार्यशाला आयोजना गरिएको थियो । कार्यशालामा पालिकाको परिकल्पना, ध्येय, लक्ष्य, मुल्य मान्यता, श्रोतको विश्लेषण, खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको क्षेत्रमा जोखिममा परेको समुदाय र क्षेत्रको पहिचान, खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको दृष्टिकोणले विषयगत क्षेत्र पहिचान, रणनीतिक उद्देश्य निर्माण, कार्यदल गठन र वडा स्तरीय सूचना संकलनका लागि कार्ययोजना निर्माण गरि जिम्मेवारी विभाजन गरिएको थियो ।

- **वडा स्तरीय अन्तरक्रिया:** वडा स्तरीय सूचना संकलन गर्ने उद्देश्यले ८ वटा वडाहरुमा वडा स्तरीय अन्तरक्रिया मार्फत विषयगत क्षेत्रको अवस्था विश्लेषण र खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा परेका समुदाय र क्षेत्रको पहिचान, जोखिममा पर्नुका कारण, जिविकोपार्जनको वर्तमान अवस्था र जोखिमको समाधान तथा न्युनीकरणका लागि आवश्यक उपायको पहिचान गरिएको थियो ।

- **खाद्य तथा पोषणको जोखिममा परेका समुदायसँग अन्तरक्रिया र आवश्यक सूचना संकलनः** वडा स्तरीय अन्तरक्रिया मार्फत पहिचान भएका खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका समुदाय र क्षेत्रमा गई सो समुदायको जिविकोपार्जनको अवस्था, भोग्नुपरेको समस्या र समस्या समाधानका उपायको सम्बन्धमा स्थलगत अवलोकन र अन्तरक्रिया गरी आवश्यक सूचना संकलन गरिएको थियो ।
- **घरधुरी सर्वेक्षणः** खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्था पहिचानका लागि जम्मा घरपरिवार मध्ये १०% (१११०) घरपरिवारको घरधुरी सर्वेक्षण गरिएको थियो । घरधुरी सर्बेक्षणबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई यस रणनीतिक योजनामा समावेश गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको आधारमा पञ्चवर्षिय लक्ष्य राखिएको छ । घरधुरी सर्बेक्षण फारम अनुसूचीमा राखिएको छ ।
- **पालिकासँगको परामर्श तथा सूचना संकलनः** समग्र पालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्था, यस सम्बन्धमा पालिकाले चालेका पहलकदमी (कानून, नीति, कार्यक्रम, योजना र बजेट र त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था, लक्षित कार्यक्रम, बजेट र लक्षित वर्गको पहुँच, तथ्य तथ्याकं आदि) का सम्बन्धमा बिषयगत शाखाका प्रमुखहरुसँग छलफल तथा परामर्श गरी आवश्यक सूचना र तथ्यांक संकंलन गर्ने कार्य गरिएको छ ।

(ग) तेश्रो चरणः यस चरणमा दोश्रो चरणबाट प्राप्त भएका सूचनाको अभिलेखिकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ । खजुरा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, पालिकाले प्रकाशन गरेका तथ्याङ्क तथा सूचनालाई सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा लिइएको छ । अन्य सन्दर्भ सामग्रीहरुमा पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना, नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐन २०७५, बहुक्षेत्रिय पोषण योजना, अन्य जिल्ला तथा स्थानीय तहले तर्जुमा गरेको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना, कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५, नेपाल सरकारका विभिन्न वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु, खाद्य अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय दस्तावेजहरु सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा प्रयोग गरिएको छ । यस चरणमा निम्न अनुसारको सूचनाहरुको संकलन, विश्लेषण र अभिलेखिकरण गरिएको छ ।

- पालिका स्तरीय कार्यशालामा छलफल भएका विषयवस्तुहरुको र अभिलेखिकरण
- वडा स्तरीय अन्तरक्रियाबाट प्राप्त भएका सूचनाहरुको विश्लेषण र अभिलेखिकरण
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा परेका समुदायसँगको लक्षित समूह छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरुको अभिलेखिकरण
- कार्यदलसँग पहिलो मस्यौदामा विषयगत आधारमा सम्भावित श्रोत, बजेट तथा कार्यक्रममा छलफल र पृष्ठपोषणको रुपमा प्राप्त भएका सुझाव तथा सूचनाहरुको अभिलेखिकरण
- कार्यदलसँग परामर्श, सूचना व्यवस्थापन तथा बैठक
- विषयगत शाखाका प्रमुखहरुसँग आवश्यकता अनुसार विषयगत छलफल
- सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन विश्लेषण र थप सूचना संकलन
- घरधुरी सर्वेक्षणबाट प्राप्त भएका सूचनाहरुको विश्लेषण, वर्तमान अवस्थाको आधारमा पञ्च वर्षिय लक्ष्य निर्धारण

(घ) चौथो चरणः यो चरण खाद्य तथा पोषण रणनीतिक योजनाको अन्तिम मस्यौदामा छलफल, सुझाव तथा पृष्ठपोषण आदानप्रदान र सम्पादन गरी प्रकाशन गर्ने चरण हो । यस चरणमा निम्न अनुसारका क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएको छ ।

- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना बजेट सहित अन्तिम मस्यौदा लेखन
- मस्यौदा सम्पादन (लेखन सम्पादन र विषयगत विज्ञता)

- कार्यदलको पृष्ठपोषण तथा सुझावका लागि प्रस्तुत
- अन्तिम सुझावका लागि कार्यशालामा प्रस्तुत
- सुझावको आधारमा मस्यौदामा पुनःलेखन
- कार्यदलबाट स्वीकृतिका लागि अन्तिम मस्यौदा प्रस्तुत र स्वीकृत
- कार्यदलले पालिकामा हस्तान्तरण
- कार्यपालिकाको बैठकबाट स्वीकृत
- प्रकाशन प्रक्रियाः खजुरा गाउँपालिकाको कार्यपालिकाबाट प्रकाशनका लागि स्वीकृत भएपछि खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना (२०८१/८२- २०८५/८६) को प्रकाशन

(ङ) **पाँचौं चरणः** यो चरण खाद्य तथा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनको चरण हो । यस चरणमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनालाई प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गर्नका लागि खजुरा गाउँपालिकाले श्रोतको व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्नेछ । यस चरणमा निम्न अनुसारका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

- खजुरा गाँउपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि विभिन्न सरोकारवालाहरुसँग नियमित छलफल र सहकार्य गर्ने छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा प्राविधिक श्रोतहरु जुटाउने प्रयास गर्नेछ ।
- रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका क्रममा समुदाय स्तरमा सामुदायिक सशक्तिकरण तथा समुदाय परिचालनका विशेष कार्यक्रमहरु विकास गरी त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नेछ । गाउँपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको क्षेत्रमा काम गर्ने संघ संस्थासँग साझेदारी गरी समुदाय परिचालनको जिम्मेवारी दिन सक्नेछ ।
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनामा राखिएका लक्ष्य, उद्देश्य र नतिजा प्राप्तीको अवस्था बुझ्न र त्यसको आधारमा कुनै क्रियाकलाप तथा बजेट थपघट गर्नका लागि वार्षिक रुपमा बजेटको विश्लेषण गरिने छ ।
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको मध्यवाधि र अन्तिम मुल्यांकन तथा असल अभ्यासहरुको दस्तावेजीकरणको पालिका, प्रदेश र संघिय तहमा आदानप्रदान गरिने छ ।
- खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको वार्षिक रुपमा समिक्षा तथा पुनरावलोकन कार्यशाला संचालन गरिनेछ ।
- मध्यवधी र पाँच वर्षको अन्तिममा खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन गरिनेछ । मूल्यांकनको सुझावको आधारमा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१.५.२ सीमाहरुः

विभिन्न समस्या तथा चुनौतीहरुको बावजुद पनि खजुरा गाउँपालिकाले स्थानीय सरकारलाई आवश्यक पर्ने नीति तथा कार्यविधिहरुको निर्माण र कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माणका लागि आवश्यक सूचनाहरु संकलन गर्न पालिका स्तरीय कार्यशाला, वडा स्तरीय अन्तरक्रिया, खाद्य तथा पोषण जोखिममा परेको समुदायसँग छलफल गरिएको छ । साथै नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र नगरपालिकामा उपलब्ध विभिन्न दस्तावेजहरुलाई आधार मानिएको छ । आर्थिक सिमितताका कारण खजुरा गाउँपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये १० प्रतिशत घरधुरीहरुलाई मात्र नमुनाको रुपमा सर्वेक्षणमा समेटिएको छ । सर्बेक्षणबाट खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्थाको सूचनाहरु संकलन गरिएको छ । जसको आधारमा खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनामा पञ्चवर्षिय लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ ।

परिच्छेद : २

गाउँपालिकाको अवस्था विश्लेषण

२.१ पालिकाको भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाः

२.१.१ भौगोलिक अवस्थाः खजुरा गाउँपालिका भौगोलिक वनावट समथर रहेको छ । यो गाउँपालिका ८१० ३० '५५" देखि ८४० १५'५१" पूर्व देशान्तरसम्म र २७० ३९'२" देखि २७०४६'३६" उत्तरी अक्षांशसम्म फैलिएको छ । यो गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १०१.९१ वर्ग कि.मी. रहेको छ । खजुरा गाउँपालिकाको पुर्वमा जानकी गाउँपालिका, पश्चिममा बर्दिया जिल्ला, उत्तरमा बैजनाथ गाउँपालिका र दक्षिणमा छिमेकी मुलुक भारत पर्दछ । यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट १३० मिटरदेखि १६४ मिटरको उचाईसम्म मात्र रहेको छ ।

२.१.२ सामाजिक तथा धार्मिक अवस्थाः खजुरा गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन् । मुसलमानहरुले इद, बक्रइद, माहेरम जस्ता चाडहरु मनाउछन् भने हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन । क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन् ।

यस खजुरा गाउँपालिकामा ७२.६ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा ईस्लाम धर्म मान्नेको संख्या २४.६ प्रतिशत र तेस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या २.५ प्रतिशत रहेको छ । बौद्ध मार्गी, किँरात तथा अन्य धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरू नगण्य संख्यामा रहेका छन् । गाउँपालिकामा केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहे पनि हिन्दू र ईस्लाम धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको पाईन्छ ।

खजुरा गाउँपालिका वडा नं. १, २, ३ र ४ मा पहाडी मुलका मानिसहरुको बाहुल्यता रहेको छ । वडा नं. ५, ६, ७ र ८ मा मुस्लिम र मधेशी समुदायको बाहुल्यता रहेको छ । पहाडी समुदायमा बाहुन, क्षेत्री, ठकुरी, मगर, गुरुङ्ग, कामी, दमाई, सुनार आदि जातीका मानिसहरु रहेका छन् । मुस्लिममा खाँन, साई, मनिहार, बेहना रहेका छन् भने मधेशी समुदायमा यादव, कुर्मी, राँढ, तेली, बडही, पासी, धोवी, खटिक आदि रहेका छन् । धर्म र जात अनुसार जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व सम्बन्धीका संस्कारहरु फरक फरक रहेको पाईन्छ ।

२.१.३ आर्थिक अवस्थाः आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूमा खजुरा गाउँपालिकामा रहेका कूल १०,६७१ घरपरिवाहरूमध्ये ६,११४ घरपरिवारहरूको आम्दानीको श्रोत कृषि तथा पशुपालन रहेको छ जुन ३७ प्रतिशत रहेको छ । दोस्रोमा वैदेशिक रोजगारीबाट आम्दानी गर्ने ३,३०८ घर जुन २० प्रतिशत हो । दैनिक ज्यालादारीबाट आयआर्जन गर्ने संख्या १४ प्रतिशत रहेको छ भने नोकरीबाट ७ प्रतिशत घरपरिवारहरुले आम्दानी गरेको पाईन्छ । त्यसैगरी १,१७२ घरपरिवारको आम्दानीको श्रोत भने व्यापार व्यवसाय र ६३६ घरपरिवारको पेन्सन रहेको छ । अन्य आम्दानीका श्रोतहरू भएका घरपरिवार भने न्यून रहेको पाइन्छ । (श्रोतः खजुरा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६)

२.१.४ प्राकृतिक श्रोत साधनहरुको अवस्थाः खजुरा गाउँपालिकामा प्राकृतिक श्रोत साधनहरुमा सामुदायिक वन, खोलानाला, कृषियोग्य जमिन मुख्य हुन् । खजुरा गाउँपालिका भएर बग्ने ठुला नदी तथा खोलाहरु नभएता पनि प्राकृतिक जल निकास प्रणालीको रुपमा रहेका स-साना नालाहरु रहेका छन् । यस्ता खोलानालाहरुमा वडा नं. १, २ र ४ मा रहेको किरण खोला, वडा नं. १, २, ६ र ७ मा पर्ने मानखोला, वडा नं. १ मा रहेको इमली

नाला, वडा नं. ४ मा पेडारी नाला, वडा नं. ५ मा गडघैया नाला, वडा नं. ६ र ७ मा जेठी नाला र वडा नं. ८ मा गरजोरी नाला जस्ता नालाहरु रहेका छन् । यसैगरी विभिन्न वडाहरुमा ताल तथा पोखरीहरु रहेका छन् । ती खोलानाला र पोखरीबाट सिचाई गरी कृषि उत्पादन भैरहेको छ ।

२.२ गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था विश्लेषण:

खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको दृष्टिकोणले पालिकाको सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा चुनौतीको संक्षिप्त विश्लेषण निम्न बमोजिम गरिएको छ ।

सवल पक्ष	कमजोर पक्ष
• खेती योग्य जमिनको उपलव्धता ८६ प्रतिशत रहेको छ । • पूर्वाधार निर्माण विशेषगरी सडक सञ्जालको विस्तार, सबै वस्तीहरुमा बिजुली बत्तीको पहुँच तथा सञ्चार सेवा विस्तार भएका छन् । • तेलहन बालीमा तोरी, सुर्यमुखी, आलस खेतीका लागि उपयुक्त माटो र हावापानी छ । • दलहन बालीमा मसुरो, चना, अरहर र केराउको उत्पादन राम्रो छ । • कृषि उपजहरु बजारसम्म लैजान बाटोको व्यवस्था छ । • जनसहभागिता तथा समावेशीमुलक वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरु, आवधिक योजना निर्माण तथा विकास योजनाहरुको कार्यान्वयन प्रक्रियाको थालनी भएको छ । • सार्वजानिक पोखरीहरु रहेका छन् । • अधिकांश घरपरिवार कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न भएकोले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीति कार्यन्वयनमा सहज छ । • बालबालिका र आमाहरुको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका लागि नेपाल सरकार स्वस्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय माफर्त पोषण सुधारका कार्यक्रमहरु संचालन भैरहेको छ । • कृषि अनुसन्धान केन्द्रको कार्यालय रहेको • ५७ वटा कृषि समुह, कृषि सहकारी र कृषि फर्महरु रहेका छन् । • ऐन, नियम र कार्यविधि तयार गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।	• निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय । • परम्परागत कृषि प्रणाली, प्रयाप्त सिंचाईको अभाव छ । • खाद्य तथा पोषणसँग सम्बन्धित सूचनाहरु आधुनिक डिजिटल प्रणाली अनुसार व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । • गरिवी तथा भोकमरीमा रहेका घरपरिवारको पहिचान गर्न सकिएको छैन । • रासायनिक मलको बढदो प्रयोग । • कम्पोष्ट मल उत्पादन घट्दै गएको छ । • पशु चरिचरनको कमी रहेको छ । • स्थानीय तथा रैथाने बीउको संरक्षण र प्रबर्द्धनका कामहरुलाई प्रभावकारी वनाउन सकिएको छैन । यसको महत्व बुझाउन सकिएको छैन । • कृषि उपज संकलन, भण्डारण र प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्न सकिएको छैन । • कृषि तथा पशुउजपहरुको प्रभावकारी बजारीकरणका लागि किसान र बजार बीचको सम्वन्धलाई सुधार गर्न सकिएको छैन ।

अवसर	चुनौती
• फलफुल, तरकारी तथा खाद्यान्न बालीको पकेट क्षेत्र वनाएर कृषि उत्पादन बृद्धी गर्न सकिने । • बजारको संभावना (खजुरा बजार, गुलरिया बजार, नेपालगंज बजार, कोहलपुर बजार तथा भारतमा निर्यात गर्न सकिने) • भूमिगत पानीको श्रोत हुनुका साथै खानखोला, किरन नाला, जेठान नालाको पानीलाई सिचाईको रुपमा प्रयोग गर्न सकेमा कृषि उत्पादन बढाउन सकिन्छ । साथै सिक्टा सिचाई आयोजना सम्पन्न भएपछि कृषि उत्पादनमा बृद्धि हुनेछ । • संघिय तथा प्रादेशिक सरकारसँग कृषि उत्पादन प्रबर्द्धनका विभिन्न कार्यक्रमहरु भएकोले उनीहरुसँग सहकार्य गरि कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनहरुको संकलन, भण्डारण, प्रशोधन र बजारीकरणको व्यवस्थापनको काम गर्न सकेमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसायीको संख्याम बृद्धि हुने सम्भावना रहेको छ । • टोल स्तरमा कृषि समुह, वडा स्तरमा कृषि सहकारीहरुलाई बीउ बिजन उत्पादन र प्रशोधन, फलफुल उत्पादन र भण्डारण, अन्न संकलन र प्रशोधन, माछामासुको हाटबजार आदि संचालन गर्ने जिम्मेवारी दिई ठुला व्यापार केन्द्रहरुसँग सम्झौता गरि बिक्रि गर्ने वातावरण मिलाउन सकेमा वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि हुन्छ । • आलु, प्याज, फलफुल आदि संकलन गरि शित भण्डारणमा राख्ने व्यवस्था मिलाउन सकेमा बेमौषममा किसानहरुले धेरै मुनाफा कमाउन सक्छन् । जसले आलु, प्याज र फलफुल आयातलाई कम गर्न सकिन्छ । • व्यवसायिक पशुपालन (भैसी, गाई, बाखा, कुखुरा, बंगुर पालन) लाई प्रवर्धन गर्न सकिने । • राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय खजुरामा रहेकोले कृषि विकासका सेवाहरुको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।	• गाउँपालिकासँग भएको सिमित आर्थिक तथा मानविय संसाधन । • बेरोजगारीको बढ्दो अवस्था र रोजगारीका लागि युवाको बिदेस पलायन भैरहेका छन् । • कृषि जमिनको खण्डिकरण र घडेरीमा रुपान्तरण । • गरिवी र चेतनाको कमीका कारण विपन्न दलित, मुस्लिम, सुकुम्वासी, अपांग, बालबालिकाहरुमा कुपोषणको समस्या रहेको छ । • यस पालिकामा ११२ जना बालबालिका :ब् र २५ जना क्ब मा दर्ता भएको रेकर्ड छ । • बजारमा उपलब्ध गुणस्तरहिन र मिसावट भएको खाद्य उपलब्धताका कारण मानवीय स्वास्थ्य जोखिममा रहेको । • कृषकहरुले कृषि उपजको सहि मुल्य पाउन नसकेको अवस्था छ । (बिचौलियाको हस्तक्षेप भएकोले) । • बाढी, खडेरी, शितलहर, डुवान, कटान, रोगकिराको प्रकोपले कृषि उत्पादनमा ह्रास आएको छ । • किसानले समयमै मल बिउ र प्राविधिक सहयोग पाउदैनन् । • बाली तथा पशु विमाको प्रभावकारी कार्यान्वयन छैन । कुखुराको विमा नहुनु । • खुल्ला सिमानाका कारण कृषकले तरकारी, फलफुल, माछा, मासु आदिमा भारतीय उत्पादनसँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्दा मुनाफा लिन सक्दैनन् । • छाडा पशुका कारण खेती बालीमा क्षेति पुगेको छ । • कृषि तथा पशुपालनलाई उद्यम/व्यवसायिक रुपमा अगाडि बढाउन आवश्यक सहुलियत पूर्ण कृषि कर्जा, अनुदान तथा कृषि पशु विमालाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने चुनौती छ । • शुद्ध पिउने पानी र शौचालयको प्रयोगमा पहुँच पुगको छैन ।

२.३ वडागत खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था विश्लेषण :

खजुरा गाउँपालिकामा जम्मा ८ वटा वडाहरु रहेका छन् । वडा स्तरमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्था पहिचनका लागि वडा स्तरीय अन्तरक्रिया मार्फत विषयतगत क्षेत्रहरुको सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर तथा सम्भावना र समस्या तथा चुनौतीहरु आदिको आधारमा छलफल भई वडा स्तरिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था विश्लेषण गरिएको थियो । यी अन्तरक्रियाहरु वडा अध्यक्षको अध्यक्षता र वडा सदस्यहरु, विषयतगत शाखाका कर्मचारीहरु, सहकारीका प्रतिनिधिहरु, किसान समुहका अगुवाहरु, शिक्षक, गैर सरकारी

संस्थाका प्रतिनिधि लगायतको सहभगिता सम्पन्न गरिएको थियो । वडा स्तरिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था सम्बन्धी वडागत सूचनाहरुको बिस्तृत विवरण अनुसुचि १ मा संलग्न छ ।

२.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका परिवार तथा समुदायः

खजुरा गाउँपालिकाको वडागत रुपमा खाद्य तथा पोषण क्षेत्रमा जोखिममा रहेका समुदाय र क्षेत्र पहिचान गरी उनीहरुको जीविकोपार्जनको अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । जोखिममा रहेका समुदाय र क्षेत्र पहिचान गर्दा आफ्नै उत्पादन र आम्दानीबाट वर्षभरि खान नपुग्ने, भुमिहिन (मुक्त कमैया, सुकुम्बासी), अति सिमान्तकृत, गरिवीको रेखामुनी रहेका, प्रकोप प्रभावित आदिको आधारमा पहिचान र विश्लेषण गरिएको छ ।

वडा नं.	खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेको समुदाय	घर संख्या	जोखिममा पर्नुका कारणहरु	जिविकोपार्जनको माध्यम	जोखिम न्युनिकरणको उपायहरु
१	बेलडाँडा	८८	• मानखोला र किरन खोलाले कटान गरेको छ । • भूमिहिन र सुकुम्वासी छन् । • सरकारले विपन्न वर्गका लागि ठोस कार्यक्रमको विकास गरि संचालन गरेको छैन ।	• ज्याला मजदुरी गर्दछन् । • निर्वाहमुखी खेती रहेको छ । • भारतमा काम गर्न जान्छन् ।	• मानखोला कटानको तटबन्ध • निर्माण गर्नुपर्दछ । • सीपमुलक तालिम र सहयोग आवश्यक छ । • खाद्य तथा पोषण सम्वन्धी चेतना अभिबृद्धि कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ ।
	न्याउलीडाँडा	६६			
	बहादुरपुर	४६			
	जलपोखरी	७			
	वडा नं. १ को जम्मा	**२०७**			
२	खैरेनी डाँडा (अधिकांश कम जग्गा भएका दलित, क्षेत्री)	८०	• जमिन छैन । • केहिको थोरै जग्गा छ तर खाना पुग्दैन । • घरबास मात्र छ । • रोजगार छैन । • शिक्षा र चेतनाको कमी छ ।	• ज्याला मजदुरी निर्वाहमुखि खेती गरेका छन् । • भारत र बैदेशिक रोजगारीमा छन् ।	• रोजगार तथा सीपमूलक तालिम र अनुदान सहयोग आवश्यक छ । • शिक्षा र चेतना अभिबृद्धिका कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • करेसावारी प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्दछ ।
	शान्ति टोल गौघाट (दलित र अन्य जाती)	२१			
	गुराँशपुर (दलित, जनजाति र अन्य)	२५			
	सत्ताईसधुरी (विपन्न दलित, जनजाति र अन्य)	८०			
	सत्याल टोल	३०			
	बाबास्थान (जनजाति)	१२			
	नवदुर्गा टोल (विपन्न थारु, ब्राहमन)	५			
	वडा नं. २ को जम्मा	**२५३**			
३	खजुरा (विपन्न मंगता, दलित र अन्य)	१००	• जमिन छैन • शिक्षा छैन • चेतना छैन • ज्ञान, सीप र रोजगारी छैन ।	• मागी खाने र डोरी बनाएर बेच्छन् । • ज्याला मजदुरी गर्छन् । • अधियाँमा खेती गर्छन् ।	• शिक्षा र जनचेतना अभिबृद्धिका कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • सिप विकास तालिम र सहयोग गर्नुपर्दछ । • बालबालिकाहरुलाई छात्रबृत्ति सहयोग गर्नुपर्दछ ।
	धौलागिरी (विपन्न दलित र जनजाति)	३५			
	मनकामना (दलित र अन्य)	१५			
	क गाउँ (दलित र अन्य)	२५			
	वडा नं. ३ को जम्मा	**१७५**			

४	ई गाउँ (विपन्न दलित, जनजाति अन्य) (ई गाउँ, बुद्धपुर र चुर्नुवा पार्वतीपुर)	७०	• भूमिहीन छन् । • खेती गर्ने जमिन छैन । • ऐलानीमा घरबास मात्र छ । • चेतनाको कमी र रोजगार छैन ।	• बैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । • ज्याला मजदुरी गर्दछन् । • अरुको खेत अधियाँमा लगाएर खाद्यन्नको व्यवस्था गर्छन् ।	• सीपमूलक तालिम र अनुदान सहयोग । • समुदायका आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम बनाएर । • स्वारोजगारमा बृद्धि गर्नुपर्दछ । • अनुदान सहयोग बृद्धि गर्नुपर्दछ ।
	बुद्धपुर (कम भूमि भएका दलित र अन्य)	८०			
	चुनुवा पार्वतीपुर (दलित र अन्य)	३५			
	साविक ७ नं. (विपन्न दलित र अन्य)	३०			
	साविक ६ नं. (विपन्न दलित र अन्य)	१५			
	वडा नं. ४ को जम्मा	**२३०**			
५	रझनवा र दलईपुर (पासी, हरिजन, अन्य)	४०	• खाना पुग्ने जमिन छैन । • घरबास मात्र छ । रोजगार छैन । • पानीको अभाव छ । • शिक्षा र चेतना स्तर कम छ । • पोषणको वारेमा ज्ञान सीप छैन ।	• अरुको खेतमा अधियाँ लगाउनछन् । • ज्याला मजदुरी गर्छन् । • सानातिना व्यवसाय गर्छन् । • रिक्सा चलाउने र भारतमा काम गर्न जान्छन् ।	• रोजगार तथा सीपमूलक तालिम अनुदान सहयोग गर्नुपर्दछ । • शिक्षा र चेतना विकासका विशेष कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • खाद्य र पोषणको वारेमा व्यापक रुपमा छलफल र अन्तरक्रियाहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • व्यवसाय गर्नका लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम आवश्यक छ ।
	बढवापुर	३५			
	धनौली मंगता टोल	२०			
	बषन्तपुर	३२			
	जुगनभरिया	२०			
	मरदानपुर	३६			
	पसियनपुर	२२			
	वडा नं. ५ को जम्मा	**२०५**			
६	मसटाधान (सार्की, दमाई र कामी)	९०	• शिक्षा र चेतनाको कमी छ । • गरिवी र बेरोजगारी छ । • खान पुग्ने खाद्यन्न उत्पादन हुदैन ।	• ज्याला मजदुरी गर्छन् । • भारतमा काम गर्न जान्छन् ।	• चेतनामूलक अभिबृद्धि गर्ने • ब्यावसाय मूलक रोजगार तथा सीपमूलक तालिम अनुदान सहयोग आवश्यक छ ।
	भान्टाकुरा (विपन्न दलित र अन्य जाति)	१५			
	वडा नं. ६ को जम्मा	**१०५**			
७	सोनवर्षा (राढ र दलित)	३६	• मानखोलाले कृषिभूमि कटान गरेको छ । • किसानको नाममा खेती गर्ने जग्गा कम छ । • शिक्षा र जनचेतनाको कमी छ । • रोजगारी छैन ।	• ज्याला मजदुरी गर्छन् । • भारतमा काम गर्न जान्छन् । • अधियाँमा खेती लगाउछन् ।	• रोजगार तथा सीपमूलक तालिम अनुदान सहयोग गर्नुपर्दछ । • मानखोला कटान रोकथाम गर्न तटबन्ध निर्माण गर्नुपर्दछ । • शिक्षा र चेतना वढाउने कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ ।
	लुन्द्री (विपन्न मिश्रित जातजाती)	१६			
	बठवा गाजीपुरवा (मुस्लिम)	१००			
	वडा नं. ७ को जम्मा	**१५२**			

८	रनियापुर र		• जमिन छैन घरबास मात्र छ । • रोजगार छैन । • पोषण वारेमा चेतना छैन । • करेसावारी छैन । • आयश्रोत कम छ ।	• गाउँघरमै ज्याला मजदुरी गर्छन् । • भारतमा काम गर्न जान्छन् । • रिक्सा चलाउछन् ।	• रोजगार तथा सीपमूलक तालिम अनुदान सहयोग गर्नुपर्दछ । • शिक्षा र चेतना वढाउने कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ ।
	चमकदारपुर (विपन्न मुस्लिम)	१३०			
	घिया, दंगालीपुर र क्रान्तीपुर (थारु र मुस्लिम	१९०			
	सुनौलोटोल (मुस्लिम, जनजाति र अन्य)	४०			
	वडा नं. ८ को जम्मा	**३६०**			
कुल जम्मा घरधुरी संख्या		**१६८७**			

२.५ सरोकारवालाहरूको विश्लेषणः

खजुरा गाउँपालिकामा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको क्षेत्रमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने सरोकारवालाहरुको अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको क्षेत्रमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी सरोकारवालाहरु रहेका छन् । जसले खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्थालाई सुधार गर्नमा सरोकारवालाहरुको महत्वपूर्ण भूमिका र योगदान गर्दै आएका छन् ।

सरोकारवाला	भुमिका र महत्व	प्रभाव(+-)	मुख्य सरोकार र प्रत्येक्ष/अप्रत्येक्ष सहभागिता
१. सरकारी सरोकारवालाहरु			
सङ्घीय सरकार मातहतका मन्त्रालय, विभाग, निर्देशनालय र आयोगहरु	संविधानको अधिनमा रही कानुन तथा नीति निर्देशन दिने स्थानीय तहलाई विषयगत बजेट विनियोजन गर्ने तथा राष्ट्रिय प्राथमिकताका क्षेत्रहरू निर्धारण, दीर्घकालीन योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहलाई नीति नीतिगत सहयोग गर्ने भूमिका हुन्छ । नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा नियमति रुपमा पृष्ठपोषण र क्षमता विकासमा सहयोग र सहकार्य गर्दछन् ।	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रम बजेट विनियोजन, कानुन तथा निर्देशिकाद्वारा प्रत्यक्ष प्रभाव देखिन्छ । (++++)	स्थानीय तहलाई नीति निर्देशन तथा नियमन, पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने र क्षमता विकास गर्ने ।
प्रदेश सरकार मातहतका मन्त्रालय, आयोगहरु	संविधान तथा सङ्घीय कानुनले दिएको अधिकार क्षेत्रभित्र रही स्थानीय तहलाई नीति निर्देशन, बजेट विनियोजन तथा प्रदेश सरकारका प्राथमिक क्षेत्रहरूको पहिचान, दिर्घकालीन योजना निर्माण तथा स्थानीय तहलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउदछन् । स्थानीय तहको संस्थागत विकास र क्षमता विकासमा प्राविधिक सहयोग र सहकार्य गर्दछन् ।	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रम बजेट विनियोजन, कानुन तथा निर्देशिकाद्वारा प्रत्यक्ष प्रभाव देखिन्छ । (+++)	स्थानीय तहले प्रभावकारी रूपमा विकास निर्माण, गुणस्तरीय सेवा दिए/नदिएको अनुगमन, साथै क्षमता बृद्धि गर्ने ।
जिल्ला समन्वय समिति, बाँके	जिल्ला समन्वय समितिले प्रदेश तथा पालिकाबीच समन्वय गर्ने तथा राजनैतिक मतमतान्तरहरूको समन्वयकारी भूमिका खेल्ने गर्दछ ।	विकास निर्माणको क्षेत्रमा प्रत्यक्ष प्रभाव देखिदैन (++)	जिल्लाभित्र समन्वयकारी भूमिका

कृषि र पशु विकास मन्त्रालय र मातहतका विभागहरू	कृषि विकास रणनीतिका आधारमा कृषि तथा पशु विकास योजना तर्जुमा, बजेट विनियोजन र प्राविधिक सहयोगमा सहजीकरण गर्ने भूमिका रहेको हुन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+) विशेष गरी कृषि र पशु विकास क्षेत्र, कृषि परियोजनाहरुको कार्यान्वयन तथा स्थानीय तहसँगको समन्वय (+++)	कृषि र पशु विकास क्षेत्रमा प्रत्यक्ष रुपमा प्राविधिक सहयोग तथा सहभागिता
राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान केन्द्र खजुरा, बाँके	नयाँ बाली विकास, अनुसन्धान, किसानहरुल(ाई प्राविधिक ज्ञान सीप विकासमा सहयोग र नयाँ बालीको खेती प्रविधिको वारेमा सूचना प्रदान गर्ने भूमिका हुन्छ । विकास गरिएको नयाँ बालीको प्रयोग गर्न किसानहरुलाई तालिम तथा अभिमुखिकरण प्रदान गर्ने र रोगकिराको प्रकोप नियन्त्रणमा सहजीकरण गर्दछ । बीउ उत्पादन गर्ने सहकारी, कम्पनी र किसानहरुलाई मुल बीउ प्रदान गर्ने मुख्य भूमिका रहन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (++) नयाँ बाली विकास गरी सहकारी, कम्पनी र किसानहरुलाई कृषि उत्पादनका लागि सहकार्य र सहयोग (++)	नयाँ बीउ बिजन सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग गर्नमा प्रत्यक्ष सहभागिता हुन्छ ।
बीउ बिजन प्रयोगशाला खजरा, बाँके	बीउ उत्पादन गर्ने अनुमति पाएका सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था, सहकारी, कम्पनी, किसानहरुको बीउ उत्पादन खेती अनुगमन गर्ने, बीउ परिक्षण गर्ने र बीउ बिक्री वितरणका लागि नियमन र प्राविधिक सहयोग गर्ने भूमिका हुन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (++)	बीउ उत्पादन गर्ने संघ संस्था र किसानहरुको खेत प्रत्येक बालीमा कम्तीमा २ पटक अनुगमन हुन्छ ।
कृषि ज्ञान केन्द्र, बाँके	गाउँपालिका भित्रका किसानअरुलाई कृषि विकासका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने । संघ र प्रदेश मातहतका कृषि विकासका परियोजनाहरु कार्यान्वयन गर्ने ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+++)	कृषि विकासका क्रियाकल(ापहरु कार्यान्वयन गर्न किसानहरुसँग प्रत्यक्ष सहभागिता रहन्छ ।
गाउँपालिकाका सेवा प्रदायक विषयगत शाखाहरु (कृषि, पशु, स्वास्थ्य, शिक्षा, पोषण, महिला तथा बालबालिका, रोजगार, आदि)	विषयगत शाखाहरूको प्रत्यक्ष रूपमा समुदायसँग सम्बन्ध रहन्छ । सबै खालका सेवाहरू विषयगत शाखाद्वारा समुदायमा पुग्छ । कृषि, पशु, शिक्षा, पोषण, महिला तथा बालबालिका, रोजगार र स्वास्थ्य सेवाहरु दैनिक रुपमा संचालन गर्ने र सेवा लिन आउने जनतालाई सर्बसुलभ रुपमा सेवा प्रदान गर्ने ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+++++)	समुदायलाई दिइने सबै सेवाहरूमा प्रत्यक्ष सहभ(ागिता रहन्छ ।
कृषि विकास बैंक	कृषि विकास बैंक कृषि विकासका लागि कृषकहरुलाई सहुलियत कृषि कर्जा प्रवाह गर्नका लागि स्थापना भएको बैंक हो । लामो समयदेखि यसले कृषकहरुलाई कृषि कर्जा उपलब्ध गराउदै आएको छ । व्यवसायिक कृषि उद्यम संचालन गर्न, बीउ बिजन उत्पा(दन तथा प्रशोधन गर्न, मौषमी तथा बेमौषमी तरकारी खेती गर्न, फलफुल खेती गर्न, पशुपंक्षी फर्म संचालन गर्न, कृषि तथा पशु उपजको बजारीकरण गर्न, आधुनिक मेशिन खरिद गर्न सहुलियत कृषि कर्जा प्रदान गर्ने गरेको छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+++)	कृषकहरुको प्रत्यक्ष सहभ(ागिता रहन्छ । कृषकले संचालन गर्न थालेको व्यवसाय, त्यसको उत्पादन लक्ष्य र मुनाफा सहितको व्यवसायिक योजनामा कृषकको प्रत्यक्ष सहभ(ागिता हुन्छ ।

२. गैर सरकारी			
सहकारी तथा वित्तिय संस्थाहरु	किसानहरुले लघु व्यवसाय संचालन गर्न, व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन गर्न सहकारी तथा वित्तिय संस्थाहरुले वित्तीय सेवा (वचत तथा ऋण परिचालन) हरू समुदाय स्तरमा पुऱ्याउन महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव +++	प्रत्यक्ष रुपमा जनसम्पर्क तथा सहभागिता रहन्छ ।
गैर सरकारी संस्थाहरु	गैर सरकारी संस्घ संस्थाहरुले विप(न्न समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणका लागि सहजीकरण गर्ने, क्षमता विकासका तालिम र कार्यशालाहरु संचालन गर्ने, अधिकारबाट बञ्चित वर्गलाई संगठित गरी पैरवी गर्नमा सहयोग गर्ने र सरकारलाई जनताप्रति जवाफदेही हुनमा समन्वय गर्ने भूमिका रहन्छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका अवस्थालाई सुधारका गर्नमा आर्थिक अनुदान दिई कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय प्रबर्द्धन र बजारीकरण गर्नमा सहयोग प्राप्त हुन्छ । कतिपय कार्यक्रमहरु गैर सरकारी संस्था र पालिकाको विचमा श्रोतमा साझेदारी भई कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव +++	समुदायसँग प्रत्यक्ष सम्पर्कमा रहेका हुन्छन् ।
राजनैतिक दलहरु	गाउँपालिकाको नीतिगत तथा कार्यक्रमहरु वनाउन र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नमा सल्लाह सुझाव र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, समुदायका विद्यामान साझा सवालहरु सम्बोधनका लागि पालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गर्नमा पहल गर्ने र आ आफ्नो संगठनमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाका लागि जनचेतना प्रबर्द्धन गर्ने भूमिका रहन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+,-) सहयोग वा असहयोग	द्धन्द वा समझदारी, कार्य सम्पादनमा प्रभाव पार्छ ।
प्राविधिक शिक्षालयहरु	पालिका तथा जिल्ला स्तरमा रहेका प्राविधिक शिक्षालयले प्राविधिकहरू उत्पादन र प्राविधिक सेवाका लागि समुदायमा परिचालन गर्नमा सहयोग पुऱ्याउदछन् ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (+)	तालिम पाएका युवाहरुले समुदायमा ज्ञान सीप प्रयोग गर्दछन् ।
सामुदायिक समूह संगठनहरु	सामुदायिक समूह संगठनमा लक्षित समुदाय भएकोले हरेक विकास कार्यक्रममा प्रत्यक्ष सहभागिता हुन्छ । उनीहरुले आवश्यकको पहिचान, योजना निर्माण गर्नुका साथै प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।	प्रत्यक्ष प्रभाव (++++)	योजनाको केन्द्र विन्दु नै समुदाय तथा नागरिक रहन्छन् ।

नोटः

- + सहयोगी भूमिका, ++ सहयोगी भूमिका तथा श्रोतको साझेदारी, +++ महत्वपुर्ण भूमिका तथा श्रोत साझेदाारी, ++++ अति महत्वपुर्ण भूमिका, स्रोत साझेदाारी तथा सहभागिता, +++++ अति महत्वपुर्ण भूमिका, स्रोत साझेदाारी तथा नीतिगत सहयोग ।
- - कार्यक्रम कार्यान्वयनमा असहयोग ।

परिच्छेद-३

गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना

(२०८१/८२-२०८५/८६)

३.१. परिकल्पना, ध्येय, लक्ष्य र उद्देश्यः

संविधानको धारा ३६ ले हरेक नागरिकको खाद्य सम्बन्धी हक हुने व्यवस्था गरेको छ । हरेक नागरिकको खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवहारिक कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ समेत जारी भई हाल कार्यान्वयनको अवस्थामा रहेको छ । उक्त ऐनको दफा ३ ले प्रत्येक नागरिकलाई खाद्य अधिकार तथा खाद्य सुरक्षाको अधिकार हुने तथा दफा १२ ले प्रत्येक किसानलाई खाद्य सम्प्रभुताको अधिकार सुनिश्चित हुने व्यवस्था गरि यी अधिकारको कार्यान्यवयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारलाई सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति गर्ने दायित्व समेत सुम्पेको छ ।

यसै सन्दर्भमा, नागरिकको खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी मौलिक हकको व्यवहारिक कार्यान्वयनका लागि खजुरा गाउँपालिकाले यो **"खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना" (२०८१/८२-२०८५/८६)** निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

परिकल्पनाः खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य अधिकार, खाद्य सुरक्षा र खाद्य सम्प्रभुता सुनिश्चितताका लागि खजुरा गाउँपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण गर्न आवश्यक छ । रणनीतिक योजनाको आधारमा खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रबर्द्धनका गतिविधिहरु संचालन गर्न सकिन्छ । रणनीतिक योजनाका लागि आवश्यक सूचना संकलनार्थ सबैभन्दा शुरुमा खजुरा गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला आयोजना गरिएको थियो । सो कार्यशालामा पालिकाको परिकल्पना निर्माणका लागि व्यापक छलफल गरिएको थियो । परिकल्पना भनेको निश्चित समयपछि प्राप्त गर्न खोजिएको सम्भावित अवस्था जसलाई अहिलेको अवस्थाबाट हेर्ने कोशिस गरिएको छ । परिकल्पना जहिले पनि प्राप्त गर्न चाहेको अवस्थाप्रति केन्द्रित हुने भएकोले खजुरा गाउँपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेको वर्ग र समुदायलाई मध्यनजर राखी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गर्नेछ । यो परिकल्पना वर्तमान अवस्थाभन्दा भविश्यमा सुधारिएको स्थिति दर्शाउने र निश्चित लगानी तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरी प्राप्त गर्न सकिने आधारमा तयार पारिएको छ । कार्यशालामा समूहगत रुपमा तयार गरिएका विभिन्न परिकल्पनाहरु मध्ये स्पष्ट, बुझिने, सान्दर्भिक र प्राप्त गर्न सकिने परिकल्पनालाई यस खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनामा राखिएको छ ।

नेपालको संविधान, खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५, सोह्रौं पञ्चबर्षिय योजनाले परिलक्षित गरेका दिगो विकासका सूचकाङ्क, बहुक्षेत्रिय पोषण योजना तेस्रो २०८०/८१-२०८७/८८ र खजुरा गाउँपालिकाको दिर्घकालिन रणनीति, वार्षिक कार्यक्रम तथा योजनाको आधारमा परिकल्पना तयार गरिएको छ ।

परिकल्पनाः "हामी आफै बनाऔं हाम्रो खजुरा, आत्मनिर्भर र समृद्ध खजुरा"

ध्येयः ध्येयले परिकल्पना प्राप्त गर्नका लागि सेवा प्रवाह प्रक्रिया तथा औचित्यलाई पुष्टि गर्दछ । परिकल्पना अन्तिम गन्तव्य हो भने सो गन्तव्यमा पुगनका लागि तयार गरिने माध्यम नै ध्येय हो । ध्येय कामको संक्षिप्त तरिका र रणनीतिक दिशा निर्दिष्ट गर्ने खालको हुनुपर्दछ । यो लक्षित वर्गको आवश्यकतामा केन्द्रित भएको हुनुपर्दछ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको दिर्घकालिन परिकल्पना प्राप्त गर्नका लागि निम्न बमोजिमको ध्येय तय गरिएको छ ।

ध्येयः खजुराबासीको खाद्य सुरक्षा, अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सुनिश्चित गर्न ज्ञान, सीप, क्ष(मता विकास गर्नुका साथै साधन श्रोत तथा प्रविधिमा नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिता र नियन्त्रण अभिबृद्धि गर्दै लैजाने खजुरा गाउँपलिकाको मुख्य ध्येय हुनेछ ।

लक्ष्यः

गर्न चाहेको कामको मूल उपलब्धी नै लक्ष्य हो, जुन अहिलेको अवस्थाबाट भविष्यमा प्राप्त गर्न चाहेको अवस्था देख्न सकिन्छ । लक्ष्यको प्राप्ति नै परिकल्पनान्मुख अवस्था हो । लक्ष्य परिकल्पना भन्दा बढि स्पष्ट र मापनयोग्य हुन्छ । परिकल्पनालाई हेर्नको लागि लक्ष्यको प्राप्ती महत्वपूर्ण मानिन्छ । खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको लागि निम्न अनुसारका लक्ष्यहरु राखिएको छ ।

१. गुणस्तरीय बीउ बिजन र नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय प्रबर्द्धन हुनुका साथै बजारीकरण प्रणालीमा सुधार भई खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार भएको हुनेछ ।

२. प्राकृतिक श्रोत साधनको दिगो व्यवस्थापनमा सुधार, जलवायुमैत्री तथा जैबिक कृषि प्रविधिको प्रयोग भई सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।

३. कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालन, प्राविधिक सीप विकास हुनुका साथै व्यापार व्यवसायबाट स्वरोजगारी सृजना भई वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको हुनेछ ।

३.२ विषयगत क्षेत्र तथा रणनीतिक उद्देश्यहरुः

खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षासँग सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रहरु तयार गरिएको छ । विषयगत क्षेत्र र लक्ष्यहरुको आधारमा रणनीतिक उद्देश्य निर्माण गरिएको छ । रणनीतिक उद्देश्यहरु र सूचकहरुको वर्तमान अवस्थाको आधारमा पञ्चवर्षिय कार्यक्रम निर्माण गरिएको छ ।

विषयगत क्षेत्र	लक्ष्यहरु	रणनीतिक उद्देश्यहरु	सूचकहरु	हालको अवस्था	पञ्चवीर्षय लक्ष्य
१. कृषि विकास	१. गुणस्तरीय बीउ बिजन र नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय प्रबर्द्धन हुनुका साथै बजारीकरण प्रणालीमा सुधार भई खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार भएको हुनेछ ।	१.१ कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा १५५ ले बृद्धि भई वर्षभरी खाना पुग्ने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको हुनेछ ।	आफ्नै उत्पादनले वर्षभरी खाना पुग्ने परिवार संख्यामा बृद्धि भएको	५०%	६०%
			अन्न बालीको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धि भएको (प्रति कट्ठा किलो ग्राममा)	९१.९२	१०५.७०
२. पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास		१.२ पशुपंक्षी र मत्स्य उत्पादकत्व १५५ ले बृद्धि भई पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरु आयात प्रतिस्थापन भएको हुनेछ ।	पशुपंक्षी पालनमा बृद्धि भएको (प्रति घर पशुपंक्षी संख्या)	पशु: ३.६०	४
				पंक्षी: २.७४	३
			व्यवसायिक रुपमा पशुपालन गर्ने किसानहरुको (फर्म वा कम्पनी दर्ता) संख्यामा बृद्धि भएको		
३. कृषि पूर्वाधार तथा बजारीकरण		१.३ कृषि पूर्वाधार थप निर्माण तथा दिगो व्यवस्थापन हुनुका साथै र नयाँ प्रविधिमा ५०५ किसानहरुको पहुँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।	नयाँ कृषि तथा पशु प्रविधिको प्रयोग बढेको	५३.४३%	६५%
			कृषि पूर्वाधारको विकास भएको (संकलन तथा भण्डारण केन्द्र, प्रशोधन केन्द्र, ढुवानीका साधन, संकलन केन्द्र, हाट बजार आदि)	३	१०
४. खाद्य तथा पोषण शिक्षा		१.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका ५०% परिवारको खाद्य तथा पोषण अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ ।	खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वारेमा जानकारी पाउने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	१२.२३%	५०%
			कुपोषित बालबालिकाको संख्यामा कमी आएको	१२५	५०
५. जैविक तथा पर्यावरणीय कृषि	२. प्राकृतिक श्रोत साधनको दिगो व्यवस्थापनमा सुधार, जलवायुमैत्री तथा जैविक कृषि प्रविधिको प्रयोग भई सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।	२.१ जैविक विविधताको संरक्षण गरी किसानहरुले पर्यावरण (जलवायु) मैत्री कृषि अभ्यासहरुको प्रवर्द्धन गरेका हुनेछन् ।	जलवायु मैत्री कृषि खेती गर्ने किसानको संख्यामा बृद्धि भएको	३.८९%	१५%
			जैबिक मल प्रयोग गर्ने किसानको संख्यामा बृद्धि भएको	६.८१%	१५%
६. प्राकृतिक श्रोत तथा बैकल्पिक उर्जाको संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन		२.२ प्राकृतिक श्रोत संरक्षण तथा परिचालन कार्यविधिको निर्माण गरी प्राकृतिक श्रोतहरुको प्रभावकारी परिचालन र बैकल्पिक उर्जाको दिगो व्यवस्थापन गरेको हुनेछ ।	प्राकृतिक श्रोत (जल, जमिन, जंगल, जडिबुटी, वालुवा, आदि) हरुको दिगो संरक्षणका कार्यक्रमहरुबाट लाभ लिएका परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	१४.६८%	३०%
			बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	१.७१%	५%
सेवा सुविधामा पहुँच र सुरक्षा		२.३ सरकारले उपलब्ध गराउने सेवा सुविधाहरुमा (सामाजिक सुरक्षा, अनुदान, प्राविधिक सेवा, विमा, राहत क्षतिपूर्ति) पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।	सरकारले संचालन गरेका कार्यक्रम तथा सेवाहरुको वारेमा जानकारी पाउने नागरिकको संख्यामा बृद्धि भएको	६४.७७%	८०%
			विपन्न परिवारको लागि योजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा उनीहरुको सहभागितामा बृद्धि भएको	१८.११%	५०%

७. आय आर्जन तथा जीविकोपार्जन	३. कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालन, प्राविधिक सीप विकास हुनुका साथै व्यापार व्यवसायबाट स्वरोजगारी सृजना भई वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	३.१ कृषि तथा गैर कृषि र पर्यटनमा आ(धारित लघु उद्यम विकास भई नागरिकको आर्थिक अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ ।	वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको	रु. २६७,५००।	२९०,०००।
			लघु उद्यम/कम्पनी स्थापना भई स्वरोजगारी सृजना भएको	१००	५००
			पालिकामा सूचिकृत सबै बेरोजगार युवाहरुले काम पाएको	५००	१०००
८. संस्थागत विकास		३.२ खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको दिगो संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि संस्थागत, नीतिगत तथा संरचनागत व्यवस्थाको भएको ।	खाद्य समन्वय समिति गठन भई कार्यान्वयन भएको	०	१
			खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको	०	१

३.३ रणनैतिक योजनाको अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा क्रियाकलापहरुः

खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनामा उल्लेख भएको लक्ष्य, विषयगत क्षेत्रहरुको आधारमा तयार पारिएको रणनीतिक उद्देश्यहरु तथा प्राप्त गर्न चाहेको अपेक्षित प्रतिफलहरु, अपेक्षित प्रतिफललाई मापन गर्न सकिने सान्दर्भिक सूचकहरु र क्रियाकलापहरु तयार गरिएको छ । जसको आधारमा खजुरा गाउँपालिकाले वार्षिक रुपमा योजना र बजेट निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रयास गर्ने छ । खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको प्रवर्द्धनका लागि निम्न अनुसारका क्रियाकलापहरु संचालन गरी अपेक्षित नतिजा तथा रणनीतिक उद्देश्यहरु प्राप्त गर्न सफल हुनेछ ।

लक्ष्य १: गुणस्तरीय बीउ बिजन र नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन हुनुका साथै बजारीकरण प्रणालीमा सुधार भई खाद्य अधिकार, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार भएको हुनेछ ।

विषयगत क्षेत्र १: कृषि विकास

रणनीतिक उद्देश्य १.१: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा १५% ले बृद्धि भई वर्षभरी खाना पुग्ने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको हुनेछ ।

अपेक्षित प्रतिफलहरु	सूचकहरु	हालको अवस्था	पञ्च वीर्षय लक्ष्य	क्रियाकलापहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
प्रतिफल १.१.१: ४००० किसानहरुको ज्ञान सीप विकास हुनुका साथै उन्नत बीउको प्रयोग गरी खाद्यन्न बालीको उत्पादन र उत्पादकत्वमा १५% ले बृद्धि भएको हुनेछ ।	खाद्यन्न बालीहरुको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको (**प्रति कट्ठा किलो ग्राममा**)	धानः ११०.२०	१२७	• धान, गहुँ, मकै र आलु बाली प्रबर्द्धन गर्न किसानहरुलाई तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने • कृषक समूह वा सहकारीहरुलाई **बीउ उत्पादन तथा प्रशोधन कार्यमा** सहयोग गर्ने • किसानहरुले उत्पादन गरेको बीउ संकलन र प्रशोधन कार्यमा सहयोग गर्ने • राष्ट्रिय धान दिवस मनाउने • वडा स्तरबाट किसानहरुलाई प्राविधिक सेवा दिन कृषि प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • पालिका अनुगमन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • कृषि मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन ।	• आधारभूत सेवा सुविधाको विकास । • सेवा र उत्पादन सामग्रीको सुलभता । • प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्युनिकरण । • किसानको ज्ञान सीपको विकास ।
		गहुँः ६५.८०	७६			
		मकैः ५७.५६	६६			
		आलुः १३४.१३	१५४			
	खेतीयोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा बृद्धि भएको	३८५	५०५			
	गुणस्तरीय बीउ उत्पादन गर्ने समूह तथा सहकारी/कम्पनीको संख्यामा बृद्धि भएको	समूहः २	३			
		किसानः १२०	५००			

	गुणस्तरीय बीउको प्रयोग गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	स्थानीयः ९.३२%	१५%	• कृषि विमाका लागि व्यवसायिक किसानहरुलाई सचतीकरण गर्ने • कृषि फर्महरु संचालन गरेका किसानहरुलाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने । • चैते धान प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने	• समाचारहरु • फोटोहरु • किसानहरुको सफलताका कथाहरु ।	
		उन्नतः २०.६३%	५०%			
	कृषि फर्महरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१५०	३००			
प्रतिफल १.१.२: ८०० किसानहरु व्यवसायिक तरकारी खेतीमा संलग्न भई तरकारी उत्पादनमा २५% ले बृद्धि भएको हुनेछ ।	व्यावसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१२५	३००	• व्यवसायिक तरकारी खेती तालिम सञ्चालन गरी बीउ सहयोग गर्ने • व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुलाई नयाँ कृषि प्रविधि तथा औजारको प्रयोगको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने • किसानहरुको क्षमता विकासका लागि अवलोकन भ्रमणमा सहभागि गराउने • कृषि कर्जाका लागि वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय बैठक गर्ने • व्यवसायिक च्याउ खेती तालिम र बीउ सहयोग गर्ने • मौषमी र बेमौषमी तरकारीको नर्सरी स्थापनामा सहयोग गर्ने • उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा उत्कृष्ट समूहलाई पुरस्कार सहयोग गर्ने • बालीको बाली कटिङ्ग प्रतियोगिता गर्ने	पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • पालिका अनुगमन प्रतिवेदन • कृषि मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु • फोटोहरु ।	• आधारभूत सेवा सुविधाको विकास । • कृषकहरुले आवश्यक प्रविधिको प्रयोग • प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्युनिकरण । • किसानहरुको ज्ञान सीपको विकास ।
	तरकारीको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको (प्रति कट्ठा किलो ग्राममा)	मौषमीः १७१.१२	२१४.			
		बेमौषमीः १७३.३२	२१६			
प्रतिफल १.१.३: फलफुल, मशला, दलहन र तेलहन बालीको व्यवसायिक उत्पादन गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको हुनेछ ।	दलहन र तेलहन बाली उत्पादनमा बृद्धि भएको (प्रति कट्ठा किलो ग्राममा)	मसुरोः ३७.०२	५०	• मसुरो, चना, अरहर बाली उत्पादन तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने • तोरी उत्पादन तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने • व्यवसायिक अदुवा खेती तालिम र बीउमा सहयोग सहयोग गर्ने • व्यवसायिक फलफुल खेती गर्ने किसानहरुलाई विरुवा सहयोग गर्ने • मौरीपालन तालिम र पुरक अनुदान सहयोग • फलफुल नर्सरी स्थापनामा सहयोग	• पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • पालिका अनुगमन प्रतिवेदन • समाचारहरु • फोटोहरु • किसानहरुको सफलताका कथाहरु ।	• कृषकहरुले आवश्यक प्रविधिको प्रयोग • सेवा र उत्पादन सामग्रीको सुलभता । • प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्युनिकरण • किसानहरुको ज्ञान सीपको विकास ।
		चनाः २१.६५	५०			
		अरहरः २९.४६	५०			
		तोरीः ३३.८८	६०			
		आलसः ५.६८	३०			
	व्यवसायिक फलफुल खेती गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१५	६०			
	फलफुलको महत्व बुझी (आँप, केरा, मेवा, लिची, कागती आदि) फलफुलका विरुवाको संख्यामा बृद्धि भएको (विरुवा संख्या प्रति घर)	५	१५			
	व्यवसायिक रुपमा मशला बालीहरु उत्पादन गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	०	१२५			

विषयगत क्षेत्र २: पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास

रणनीतिक उद्देश्य १.२: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा पशुपंक्षी र मत्स्य उत्पादकत्व १५५ ले बृद्धि भई पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरु आयात प्रतिस्थापन भएको हुनेछ।

अपेक्षित प्रतिफलहरु	सूचकहरु	हालको अवस्था	पञ्च वीर्षय लक्ष्य	क्रियाकलापहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
प्रतिफल १.२.१: ४५०० किसानहरुले पशुपालन सम्बन्धी ज्ञान सीप पाई पशुपालन व्यवसायमा संलग्न भई पशु उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा बृद्धि भएको हुनेछ।	पशुपालनमा संलग्न किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको (गाई, भैसी, बाख्रा, बंगुर आदि) बृद्धि भएको (प्रति घर पशुसंख्या)	किसान: ७१.५३%	७५%	• व्यवसायिक भैसीपालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम • व्यवसायिक बाखा/पालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम • व्यवसायिक बंगुरपालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम • पशु बिमाका लागि सचेतीकरण तालिम प्रदान गर्ने • पशु स्वास्थ्य तथा बाँझोपन निवारण शिविर संचालन गर्ने • दुध उत्पादन व्यवसायमा संलग्न किसानहरुलाई स्टेनलेस स्टिलका दुध दुहुने भाँडा, क्यान सहयोग गर्ने • पशु (गाई भैसी) सुत्केरी प्रोत्साहन कार्यक्रम संचालन गर्ने।	• पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • पालिका अनुगमन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • कृषि मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने पशुपंक्षी सर्वेक्षण प्रतिवेदनहरु। • समाचारहरु • फोटोहरु • किसानहरुको सफलताका कथाहरु।	• आधारभूत सेवा सुविधाको विकास। • कृषकहरुले आवश्यक प्रविधिको प्रयोग • सेवा र उत्पादन सामग्रीको सुलभता। • प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम न्युनिकरण। • किसानहरुको ज्ञान सीपको विकास।
		राँगा/भैसी: ०.३९	२			
		गाई/गोरु: ०.३२	२			
		बाखा/खसी: २.७६	५			
		बंगुर/संगुर: ०.११	२			
	दुध उत्पादनमा बृद्धि भएको (**वार्षिक लिटरमा**)	२६,९१,४८१	३०,००,०००			
	किसानहरुले पशुपालन प्रबर्द्धनका लागि पोषिलो घाँसको व्यवस्था गरेका	२८.४६.%	५०%			
	पशु विमा गर्ने किसानको संख्या बृद्धि भएको	भैसी: ७.०४%	५०%			
		गाई: १५.०२%	४०%			
		बाखा: ५.५०%	२५%			
		बंगुर: ३.७८%	२५%			
	सुधारिएको खोर निर्माण भई प्रयोग गर्नेको संख्यामा बृद्धि भएको	भैसी: ७.०५%	५०%			
		गाई: १२.१४%	५०%			
		बाखा: २१.३९%	५०%			
	पशुपालन सीप विकास तालिम पाउने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	५.२८%	५०%			
	पशुपालनका लागि आर्थिक अनुदान पाउने किसान बृद्धि भएको	१%	१०%			

प्रतिफल १.२.२: २१६ परिवार कुखुरा, हाँस र माछापालन व्यवसायमा सहभागि भई माछा, मासु र अण्डाको आयातमा कमी आएको हुनेछ ।	मासु र अण्डाका लागि व्यवसायिक कुखुरापालन गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१०	१००	• किसानहरुलाई व्यवसायिक कुखुरापालन सीप विकास तालिम, फिडर, डिंकर र खोपमा सहयोग गर्ने • कुखुराको विमा व्यवस्था गर्नमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने • व्यवस्थित मासु पसल संचालनका लागि मासु व्यवसायीहरुलाई प्रोत्साहन गर्ने (**मासु प्रबर्द्धन कार्यक्रम**) • माछापालनका लागि पोखरी निर्माण र भुरा सहयोग गर्ने • नमूना किसानहरुका लागि अध्ययन अवलोकन भ्रमण तथा कार्यशाला संचालन गर्ने • पशु भेटनरी दिवस मनाउने	• पालिकाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन • पालिका अनुगमन प्रतिवेदन • समाचारहरु • फोटोहरु • किसानहरुको सफलताका कथाहरु ।	• आधारभूत सेवा सुविधाको विकास । • कृषकहरुले आवश्यक प्रविधिको प्रयोग • सेवा र उत्पादन सामग्रीको सुलभता । • रोगको जोखिम न्युनिकरण ।
	कुखुरा तथा हाँसको विमाको व्यवस्था भएको	०%	४०%			
	किसानहरुले कुखुरापालन सम्बन्धी सीप विकास तालिम तथा परामर्श सेवा पाएका	२.२%	१०%			
	कुखुरा, हाँस तथा अन्य पंक्षीपालनका लागि अनुदान र सहुलियत ऋणमा किसानहरुको सहभागिता बढेको	०%	१०%			
	व्यवसायिक माछापालन गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	०	२०			
विषयगत क्षेत्र ३: कृषि पूर्वाधार विकास तथा बजारीकरण						
रणनीतिक उद्देश्य १.३: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा कृषि पूर्वाधार थप निर्माण तथा दिगो व्यवस्थापन हुनुका साथै र नयाँ प्रविधिमा ५०५ किसानहरुको पहुँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।						
अपेक्षित प्रतिफलहरु	**सूचकहरु**	**हालको अवस्था**	**पञ्च वीर्षय लक्ष्य**	**क्रियाकलापहरु**	**पुष्ट्याईका आधारहरु**	**जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान**
प्रतिफल १.३.१: कृषि पूर्वाधार र प्रविधिको प्रयोग गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भई उत्पादित कृषि तथा पशु उपजको बजारीकरण भएको हुनेछ ।	खाद्यन्न, तरकारी, फलफुल, संकलन केन्द्र निर्माण भई प्रभावकारी रुपमा व्यवस्थापन भएको	१	५	• सिचाई सुविधा विस्तार गर्ने (कुलो तथा पोखरी निर्माण) • कृषि उपजहरुको विक्री वितरणका लागि स्थानीय स्तरमा हाटबजारको व्यवस्थापन गर्ने • आलु, प्याज, फलफुल आदि भण्डारणका लागि निर्माण भैरहेको शितभण्डार तथा एकिकृत कृषि बजार सम्पन्न गरी संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने • व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुलाई थोपा सिचाई प्रविधिमा सहयोग गर्ने • बेमौषमी तरकारी खेतीका लागि टनेल निर्माणमा सहयोग गर्ने • किसानहरुलाई यान्त्रीकरण खरिदमा अनुदान सहयोग गर्ने (मिनी टेलर, ड्यांङ्ग वनाउने र गोडने मेशिन, रोप्ने र कटानी कटानी मेशिन, सिड ड्रिल, मकै छोडाउने मेशिन, आदि) • कस्टम हाईरिङ्ग सेन्टर निर्माण तथा व्यवस्थापन • कर्मचारीहरुको क्षमता विकास तालिम	• वार्षिक प्रतिवेदन • अनुगमन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • कृषि मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु • सफलताका कथाहरु ।	• कृषि पूर्वाधारको विकास • कृषि बजारको व्यवस्थापन । • कृषकहरुले आवश्यक प्रविधिक सेवा र उत्पादन सामग्रीको सुलभता ।
	आलु, प्याज, फलफुल आदिका लागि शित भण्डार केन्द्रको निर्माण भएको	०	१			
	खेतीयोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा बृद्धि भएको	धान बाली: ४०.६३%	५०%			
		गहुँ बाली: ३७.७१ %	५०%			
	नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरी व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	थोपा सिचाई: ०.५२%	५%			
		टनेल: ०.५२%	५%			
	नयाँ कृषि प्रविधिको प्रयोग गर्ने किसानको सख्यामा बृद्धि भएको ।	५३.४३%	६०%			

प्रतिफल १.३.२: पशु विकास पूर्वाधार र नयाँ प्रविधिको प्रयोगमा बृद्धि भई ८००० परिवार लाभान्वित भएका हुनेछन् ।	दुध संकलन केन्द्रहरु स्थापना भएका	५	१०	• दुध संकलन केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापनमा अनुदान सहयोग • पशु उपजहरुको खरिद बिक्रीका लागि हाटबजारको व्यवस्था गर्ने • भ्याक्सिन भण्डारणको लागि सबै शाखाहरुमा कोल्ड चेन प्रणालीको व्यवस्था गर्ने • पशु प्रयोगशाला संचालन तथा व्यवस्थापन (औषधी, केमिकल्स, किट खरिद) • उत्पादनमा आधारित किसानहरुलाई प्रोत्साहन सहयोग गर्ने • साईलेज उत्पादन तालिम सञ्चालन गर्ने • पशु नश्ल सुधारका लागि कृतिम गर्भाधान सेवा प्रदान गर्ने • मिनरल ब्लक निर्माण तथा तालिम संचालन गर्ने • मेडिकल उपचारका लागि आवश्यक औषधी र उपकरण खरिद गर्ने • परजीवी नियन्त्रणका लागि औषधी खरिद तथा वितरण गर्ने • पशु खोप (लम्फी स्किन, रेबिज, खोरेत, पिपिआर, आदि खोप सेवा प्रदान गर्ने • वडा तहमा नयाँ पशु प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने • रेबिज खोपको व्यवस्था गर्ने • व्यवसायिक पशुपालन गरेका किसानहरुलाई ऋयध :बतक सहयोग गर्ने • पशुपालन गर्ने किसानहरुलाई पोषिलो घाँसको बीउ सहयोग गर्ने • कर्मचारीहरुको क्षमता विकासका लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	• वार्षिक प्रतिवेदन • अनुगमन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयकोसर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु • भिजुअल डकुमेन्ट्री • फोटोहरु ।	• आधारभूत पूर्वाधार तथा बजार विकास । • नयाँ प्रविधिको विकास र प्रयोग । • पूर्वाधार निर्माणका प्रदेश तथा संघिय सरकारबाट बजेट विनियोजन
	संकलन केन्द्रबाट लाभान्वित किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१९.९०%	५०%			
	पशु हाटबजारको व्यवस्थापन भएको	०	२			
	पालिकाबाट पशु खोप सेवा लिने किसानको संख्यामा बृद्धि भएको	४४.५८%	८०%			
	पशुको कृतिम गर्भाधान सेवा लिने किसानको बृद्धि भएको	२.७७%	१०%			
	उन्नत जातको पशुपालन गर्ने किसानको बृद्धि भएको	२६.९५%	५०%			

विषयगत क्षेत्र ४: खाद्य तथा पोषण सुरक्षा

रणनीतिक उद्देश्य १.४: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका ५०% परिवारको खाद्य तथा पोषण अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ।

अपेक्षित प्रतिफलहरु	सूचकहरु	हालको अवस्था	पञ्च वीर्षय लक्ष्य	क्रियाकलापहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
प्रतिफल १.४.१: खाद्य तथा पोषण जोखिममा रहेका नागरिकको खाद्य अधिकार र पोषण सम्वन्धी सचेतनामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ।	खाद्य सुरक्षाको वारेमा जानकारी पाउने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	२१.७१%	५०%	● खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका परिवारलाई खाद्य तथा पोषण सुधारका क्रियाकलापहरुमा सहभागि गराउने ● खाद्य तथा पोषण सुधारका लागि कम भूमि भएका परिवारलाई बीउको मिनीकिटस् सहयोग गर्ने ● **"एकिकृत घरबगैचा निर्माणमा सहयोग गर्ने** ● वडा तहमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने ● खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी सूचनामुलक सन्देशहरु प्रकाशन र प्रशारण गर्ने ● पोषण सुधारका लागि विपन्न समुदायका महिलालाई आयआर्जन सुधार कार्यक्रमको निरन्तरता दिने	● वार्षिक प्रतिवेदन ● अनुगमन प्रतिवेदन ● मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ● स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन। ● समाचारहरु	● सेवामुलक श्रोत साधानको विकास ● सेवाप्रदायक निकाय सेवा प्रवाहमा संवेदनशिल ● नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिता
	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरुमा सहभागि भएका परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	१८.२२%	५०%			
	"एकिकृत घरबगैचा" निर्माण भई खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रवर्द्धन भएको	८.७४%	२५%			
प्रतिफल १.४.२: ९० % गर्भवती तथा सुत्केरी महिला, बालबालिका र किशोर-किशोरीहरुको पोषण सुधारका लागि संचालित सेवाहरुमा सहभागिता बृद्धि भएको भएको हुनेछ।	गर्भवती र सुत्केरीलाई पोषिलो तथा थप खाना खाने तथा खुवाउने परिवार संख्यामा बृद्धि	८०.९०%	९०%	● सुत्केरी र गर्भवतीलाई थप पोषिलो खानाको महत्वको वारेमा समुदाय स्तरमा अन्तरक्रिया संचालन गर्ने ● रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका आदिबाट पोषणको महत्व विषयक सूचनामुलक सन्देशहरु प्रकाशन र प्रशारण गर्ने ● समुदाय स्तरमा पोषण मेलाहरु आयोजना गर्ने ● आमा समुहहरुमा पोषणको महत्व विषयक छलफल सञ्चालन गर्ने ● खाद्य मिसावट रोकथामका लागि बजार अनुगमनलाई प्रभावकारी वनाउने ● पोषण सुधारका लागि समुदायमा सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने (**भिटामिन ए, बाल भिटा, अलबेन्डाजाल लिन लिनमा अभिप्रेरित गर्ने**) ● समुदायमा पोषण सम्बन्धी सन्देशमूलक श्रव्यदृश्य भिडिओ प्रशर्दनी गर्ने ● कुपोषित आमा र बालबालिकाहरुको पहिचान गरी नि:शुल्क उपचार गर्नमा सहजीकरण गर्ने ● किशोरीहरुलाई (**विद्यालय र समुदायका**) आईरन चक्की प्रयोगलाई प्रभावकारी वनाउन समिक्षा बैठक गर्ने	● वार्षिक प्रतिवेदन ● अनुगमन प्रतिवेदन ● मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ● स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन। ● समाचारहरु	● आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोाण सेवा सुविधाको विकास। ● घरपरिवारहरुले आवश्यक प्रविधिको प्रयोग ● पोषण सुरक्षामा सुधार। ● शिक्षा र सचेतनामा बृद्धि।
	गर्भवती तथा सुत्केरी महिला र किशोरीहरुको पोषण सम्बन्धी ज्ञान, सीप तथा चेतना अभिबृद्धि भई व्यवहारमा लागू गरेका	४२%	६०%			
	कुपोषित बालबालिकाको संख्यामा कमी आएको ९कभखभचभ ब्अगतभ :बलिगतचष्तष्यल०	२५	०			
	:यमभचबतभ ब्अगतभ :बलिगतचष्तष्यल कमी आएको	११२	०			
	शिशुलाई जन्मेको ६ महिनासम्म मात्र स्तनपान गराउनेको संख्या	२७३	५००			
	समयमै शिशुलाई थप पोषिलो आहार खुवाउन शुरु गरेका	२६५	५००			

	आईरन चक्की लिने किशोरीहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	१३ हप्ता: ६६%	९०%	• बालबालिकाको नियमित पोषण लेखाजोखा गर्ने • विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी वनाउन स्थानीय उत्पादनको पोषणयुक्त खाजाको प्रयोग गर्न अन्तरक्रियाहरु संचालन गर्ने • विद्यालयमा पोषणको महत्व विषयक अन्तरक्रियाा संचालन गर्ने र किशोरीहरुलाई आईरन चक्की प्रयोग गर्नमा सहजीकरण गर्ने		
		२६ हप्ता: ०%	९०%			
	जङ्कफुड (पत्रुखाना) को प्रयोगमा कमी आएको	८०%	५०%			
लक्ष्य २: प्राकृतिक श्रोत साधनको दिगो व्यवस्थापनमा सुधार, जलवायुमैत्री तथा जैबिक कृषि प्रविधिको प्रयोग भई सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।						
विषयगत क्षेत्र ५: जैबिक तथा पर्यावरणीय कृषि						
रणनीतिक उद्देश्य २.१: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा जैबिक विविधताको संरक्षण भई किसानहरुले पर्यावरण (जलवायु) मैत्री कृषि अभ्यासहरुको प्रवर्द्धन गरेका हुनेछन् ।						
अपेक्षित प्रतिफलहरु	**सूचकहरु**	**हालको अवस्था**	**पञ्च वीर्षय लक्ष्य**	**क्रियाकलापहरु**	**पुष्ट्याईका आधारहरु**	**जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान**
प्रतिफल २.१.१: ४०% परिवारले जैबिक विविधताको संरक्षण गरी जलवायु परिवर्तनको असर र प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्ने ज्ञान सीप पाएका हुनेछन् ।	जैबिक विविधताको वारेमा जानकारी पाएका परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	३४.४१%	४०%	• कृषि जैबिक विविधताको महत्वको वारेमा सरोकारवालाहरुलाई अभिमुखिकरण गर्ने • जैबिक विविधताको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनका लागि कार्यविधि वनाउने • जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्न तालिमहरु सञ्चालन गर्ने • रैथाने बाली संरक्षण तथा प्रबर्द्धन समूह स्तरमा सचेतीकरण गर्ने • रैथाने बालीका बीउहरु प्रशोधन गरी बजारीकरणमा सहयोग	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको कार्यविधि • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण • प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण गर्ने ज्ञान सीपको विकास ।
	जैबिक कृषि बिविधता संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यविधि निर्माण भएको	०	१			
	जलवायु परिवर्तनको असर र प्रभाव न्यूनिकरणका बारेमा जानकारी पाउने परिवार संख्या बृद्धि भएको	२७.४८%	४०%			
	रैथाने बाली संरक्षणका लागि सामुदायिक बीउ बैंक स्थापना भएको	०	२			
प्रतिफल २.१.२: ५०% किसानहरुको जलवायुमैत्री कृषि खेती गर्ने ज्ञान सीप अभिबृद्धि भई खाद्य उत्पादन गरेका हुनेछन् ।	जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिकरणका उपायहरुको अवलम्बन गर्ने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	२५.९४%	४०%	• जलवायु मैत्री कृषि खेती (ऋषिबतभ कबचत ब्नचष्अगतिगचभ) सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने • जलवायु तथा हावापानी सुहाउदो अन्नवाली, तरकारी र फलफुल तथा पशुपालन गर्न प्रोत्साहन सहयोग गर्ने • किसानहरुलाई सुख्खा, खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवान सहन सक्ने बीउ प्रयोग गर्न सहयोग गर्ने • कृषि बालीमा देखिने रोगकिरा नियन्त्रण गर्ने जैबिक विषादी तयारी तालिम सञ्चालन गर्ने • किसानहरुलाई अर्गानिक कृषि खेती सम्वन्धी अभिमुखिकरण गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण • सामुदायिक संगठन सवलीकरण • जोखिम पूर्व तयारीका अभियानहरु संचालन • जलवायुमैत्री प्रविधिको प्रयोग ।
	जलवायु अनुकलित स्थानीय तथा रैथाने बालीका बीउहरुको प्रयोग गरेको	रैथाने: ९.३२%	१५%			
		उन्नत: २०.६३%	५०%			
	जैबिक मल तथा बिषादी प्रयोग गर्ने किसानको संख्यामा बृद्धि भएको	६.८१%	१५%			
	रैथाने बाली संरक्षणका लागि सामुदायिक बीउ बैंक स्थापना भएको	०	२			

	कम्पोष्ट मलको प्रयोग गरी खेती गर्ने किसानको संख्यामा बृद्धि भएको	२.३०%	१५%	• जलवायुमैत्री खेतीका लागि प्रविधि तथा सामग्री सहयोग गर्ने • कम्पोष्ट मल निर्माण सम्बन्धी तालिम संचालन गर्ने • सामुदायिक बीउ बैंक संचालनमा प्राविधिक सहयोग गर्ने		
विषयगत क्षेत्र ६: प्राकृतिक श्रोत तथा बैकल्पिक उर्जाको संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन						
रणनीतिक उद्देश्य २.२: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकाले प्राकृतिक श्रोत संरक्षण तथा परिचालन कार्यविधिको निर्माण गरी प्राकृतिक श्रोतहरुको प्रभावकारी परिचालन र बैकल्पिक उर्जाको दिगो व्यवस्थापन गरेको हुनेछ ।						
अपेक्षित प्रतिफलहरु	**सूचकहरु**	**हालको अवस्था**	**पञ्च वीर्षय लक्ष्य**	**क्रियाकलापहरु**	**पुष्ट्याईका आधारहरु**	**जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान**
प्रतिफल २.२.१: प्राकृतिक श्रोतहरु (खानेपानी, खोला, पोखरी, सामुदायिक बन, माटो, बालुवा, बन पैदावार आदि) को उचित परिचालन र व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	प्राकृतिक श्रोत संरक्षण कार्यविधि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको	०	१	• प्राकृतिक श्रोत (माटो, पानी, बालुवा, जंगल, सौर्य उर्जा आदि) संरक्षण कार्यविधि निर्माण कार्यशाला सञ्चालन गर्ने • प्राकृतिक श्रोतहरुको अतिक्रमण रोक्न सचेतनामुलक अन्तरक्रिया गर्ने • वातावरण प्रदुषण रोकथाम सम्बन्धी तालिम संचालन गर्ने • बैकल्पिक उर्जाको महत्व विषयमा सचेतीकरण अभियानहरु संचालन गर्ने • विश्व वातावरण दिवस मनाउने • बायो ग्याँस र सौर्य उर्जा जडानका लागि पुरक अनुदानको व्यवस्था गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • पालिकाको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • प्राकृतिक श्रोत संरक्षण • प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण • सामुदायिक संगठन सवलीकरण • जोखिम पूर्व तयारीका अभियानहरु संचालन
	प्राकृतिक श्रोतहरुको जमिन, खोला, वन, बालुवा, आदिको प्रयोग, उत्खनन र व्यवस्थापन मापदण्ड वमोजिम भएको भएको	१४.६८%	३०%			
	बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा बृद्धि भएको	१.७१%	५%			
प्रतिफल २.२.२: प्रकोपबाट सृजना हुने जोखिम न्यूनिकरणका योजना निर्माण भई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	विपत व्यवस्थापन समिति प्रभावकारी रुपमा परिचालन भएको	१	१	• सामुदायिक बनको खाली जग्गा र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बृक्षारोपन गर्ने • निजी वन प्रबर्द्धनमा सहयोग गर्ने • मानखोलाको कटान रोकथामका लागि तटबन्ध निर्माण गर्ने • प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण गर्न जनचेतनामूलक सन्देशहरु प्रचारप्रसार गर्ने • स्थानीय विपत व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास तालिमहरु सञ्चालन गर्ने • विपत व्यवस्थापन कोष निर्माण गर्ने • विपत व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • पालिकाको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण • सामुदायिक संगठन सवलीकरण • जोखिम पूर्व तयारीका अभियानहरु संचालन
	प्रकोप जोखिम न्यूनिकरणका उपायाहरुको अवलम्बन गर्ने परिवारको संख्यामा बृद्धि भएको	२२%	३०%			
	मौषम सम्बन्धी पूर्व जानकारी दिने प्रणालीको विकास भएको	०%	१			
	विपत व्यवस्थापन कोष निर्माण भएको		१			

अपेक्षित प्रतिफलहरु	सूचकहरु	हालको अवस्था	पञ्च वीर्षय लक्ष्य	क्रियाकलापहरु	पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
विषयगत क्षेत्र ७: सेवा सुविधामा पहुँच र सुरक्षा						
रणनीतिक उद्देश्य २.३: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा सरकारले उपलब्ध गराउने सेवा सुविधाहरुमा (सामाजिक सुरक्षा, अनुदान, प्राविधिक सेवा, विमा, राहत क्षतिपूर्ति) पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।						
प्रतिफल २.३.१: किसान तथा सिमान्तकृत वर्गको शिक्षा तथा सचेतना अभिबृद्धि भई विभिन्न श्रोत साधनमा पहुँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।	किसानहरुले किसान परिचय पत्र प्राप्त गरेका	०%	१००%	• किसानहरुको तथ्यांक अद्यावधिक गरी वर्गिकरण गर्ने । • कृषक परिचय पत्र वितरण गर्ने • खाद्य तथा पोषण जोखिममा रहेका १६८७ परिवारलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रबर्द्धनका लागि आयआर्जनका क्रियाकलापहरुमा सहभागितामा जोड दिने । • स्थानीय सरकारले संचालन गरेका कार्यक्रम, कार्यनीति, बजेट र श्रोतहरुको वारेमा जनतालाई सूचना प्रदान गर्ने । • नागरिकको अधिकार र सामाजिक सुरक्षाको वारेमा चेतना अभिबृद्धि सम्बन्धीका तालिम तथा अन्तरक्रियाहरु सञ्चालन गर्ने ।	• वार्षिक प्रतिवेदन • अनुगमन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • समाचारहरु ।	• नीति, कार्यक्रम र बजेटको व्यवस्थापन • नागरिक क्षमता विकास • नीति, कार्यक्रम र बजेटको व्यवस्थापन
	स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरुको वारेमा नागरिकले जानकारी पाएका	६४.७७%	८०%			
	आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा सिमान्तकृत वर्ग समुदाय (महिला, बालबालिका, अपांग, जेष्ठ नागरिक, आदिका लागि विशेष कार्यक्रम निर्माण भई उनीहरुको सहभागिता सुनिश्चित भएको	१८.११%	५०%			
लक्ष्य ३: कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालन, प्राविधिक सीप विकास हुनुका साथै व्यापार व्यवसायबाट स्वरोजगारी सृजना भई वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको हुनेछ ।						
विषयगत क्षेत्र ८: आय आर्जन तथा जीविकोपार्जन						
रणनीतिक उद्देश्य ३.१: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा कृषि तथा गैर कृषि र पर्यटनमा आधारित लघु उद्यम विकास भई नगरबासीको आर्थिक अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ						
प्रतिफल ३.१.१: २५० जना युवाहरुले कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालन गरी स्वरोजगारी सृजना भएको हुनेछ ।	वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको	रु. २६७,५००।	२९०,०००।	• बाँसको फर्निचर तथा अन्य सामग्री निर्माण तालिम र व्यवसाय संचालनका लागि अनुदान सहयोग • वन पैदावारमा आधारित उद्यम संचालन तालिम सहयोग गर्ने (फर्निचर, जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन आदि) • उद्यम संचालनका लागि घुम्तीकोषको व्यवस्था गर्ने • होमस्टे निर्माणमा सहयोग गर्ने • कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालनमा सहयोग गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • पालिकाको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • सामुदायिक संगठन सवलीकरण • युवाहरुको क्षमता विकास
	साना तथा घरेलु उद्योगहरुको संख्या बृद्धि भएको					
	कृषि व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी बृद्धि भएको	रु. १०,१३२।	२०,०००।			
	पशुपालन व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी बृद्धि भएको	रु. २१,५७३।	३०,०००।			
	व्यापारबाट वार्षिक आम्दानी बृद्धि भएको	रु. २६,३२९।	३५,०००।			
	बैदेशिक रोजगारीबाट वार्षिक आम्दानी बृद्धि भएको	रु. १११,३६३।	१५०,०००।			
	ज्याला मजदुरीबाट वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि भएको	रु. ४५,०२२।	६०,०००।			

प्रतिफल ३.१.२: आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा विपन्न ५०० युवाहरुको प्राविधिक ज्ञान, सीप तथा क्षमता अभिबृद्धि भई स्वरोजगार भएका हुनेछन् ।	सीपमुलक तालिम पाएका युवाहरुको संख्यामा बृद्धि भएको	२.९७%	१०%	• कृषि तथा पशु पाविधिक तालिमका लागि छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने • छोटो अवधिका सीपमुलक प्राविधिक तालिमहरु (सिकर्मी, डकर्मी, मोटरसाईकल मर्मत, इलेक्ट्रिसीयन, प्लम्बिङ्ग आदि) संचालन गर्ने **(CTEVT बाट सीप विकास परिक्षण गराई प्रमाणपत्रको व्यवस्था सहित)** • तालिम प्राप्त युवाहरुलाई व्यवसाय संचालनका लागि बीउपूँजी (निश्चित कोष) स्थापना गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • मन्त्रालयद्वारा समय समयमा गरिने कृषि सर्वेक्षण प्रतिवेदन । • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • सामुदायिक संगठन सवलीकरण • युवाहरुको क्षमता विकास
	सीपमुलक तालिम पाएका युवाहरु स्वरोजगार हुने संख्यामा बृद्धि भएको	८४%	१००%			
	पालिकाले सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा विपन्न युवाहरुका लागि प्राविधिक तालिम प्रदान गरी व्यवसाय संचालन गर्न आर्थिक अनुदानको व्यवस्था भएको					
प्रतिफल ३.१.३: नगरपालिकामा सूचिकृत आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा विपन्न १००० जनाले रोजगारी पाई जीविकोपार्जनमा सहज भएको हुनेछ	सूचिकृत भएका सबै बेरोजगारहरुले कम्तीमा १०० दिन काम पाएका	३००	१०००	• पालिकामा सूचिकृत बेरोजगारहरुलाई (कामका लागि पारिश्रमिक) १०० दिन काम दिने • पालिकामा सूचिकृत बेरोजगारहरुलाई (कामका लागि पारिश्रमिक) ५० दिन काम दिने • पालिकामा सूचीकृत भएका बेरोजगार युवाहरुलाई विभिन्न निर्माण आयोजनाहरुमा काम गर्ने व्यवस्था मिलाउने मिलाउने र काम गर्नेलाई पारिश्रमिकको व्यवस्था गर्ने • रोजगारीको लागि रोजगारदाताहरुसँग समन्वय गर्ने • अध्यक्षसँग युवा रोजगार कार्यक्रममा बेरोजगार यवाहरुलाई रोजगारी दिने • उपाध्यक्षसँग एकल महिला रोजगार कार्यक्रममा रोजगारी दिने • रोजगार मेला आयोजना गर्ने • बैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवाहरुलाई पुनः एकिकरण कार्यक्रम • बैदेशिक रोजगारमा गएका युवा तथा परिवारका सदस्यलाई मनोसामाजिक परामर्श सेवा दिने • वित्तिय साक्षरता संचालन गर्ने • बेरोजगार युवाहरुलाई रोजगार सम्बन्धी अभिमुखिकरण गर्ने		
	पालिकामा संचालन हुने निर्माण योजनाहरुमा सूचिकृत सबै बेरोजगार युवाहरुले १०० दिन भन्दा बढि काम पाएका					

विषयगत क्षेत्र ९: संस्थागत विकास						
रणनीतिक उद्देश्य ३.२: आर्थिक वर्ष २०८५/८६ को अन्त्यसम्ममा, खजुरा गाउँपालिकामा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको दिगो संरक्षण र प्रबर्द्धनका लागि संस्थागत, नीतिगत तथा संरचनागत व्यवस्थाको भएको हुनेछ ।						
अपेक्षित प्रतिफलहरु	**सूचकहरु**	**हालको अवस्था**	**पञ्च वीर्षय लक्ष्य**	**क्रियाकलापहरु**	**पुष्ट्याईका आधारहरु**	**जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान**
प्रतिफल ३.२.१: खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ को प्रावधान अनुसार व्यवस्था भएको हुनेछ ।	स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन भएको	०	१	• पालिका स्तरीय खाद्य समन्वय समिति गठन गर्ने • स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने • स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको बैठक गर्ने • स्थानीय खाद्य बैंकको स्थापना गर्ने • खाद्य सहायता परिचय पत्र बितरणका लागी प्रदेश तथा संघिय सरकारसंग समन्वय गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • पालिकाको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • संस्थागत सवलीकरण
	स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार निर्धारण भएको	०	१			
प्रतिफल ३.२.२: खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण भई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन भएको	०	१	• कृषि योग्य भूमिको दिगो व्यवस्थापनको लागि कार्यविधि निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको वार्षिक रुपमा समिक्षा बैठक गर्ने • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको मध्यबधि र अन्तिम मुल्यांकन गर्ने • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रदेश र संघिय मन्त्रालयहरुसँग र अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरुसँग साझेदारी विकास गर्न समन्वय बैठक गर्ने • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रदेश र संघिय मन्त्रालयहरुसँग र अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरुसँग साझेदारी विकास गर्ने	• पालिकाको वार्षिक प्रतिवेदन • पालिकाको अनुगमन प्रतिवेदन • पालिकाको मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • समाचारहरु ।	• कार्यक्रम र नीतिको विकास • संस्थागत सवलीकरण
	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको वार्षिक रुपमा अनुगमन र पञ्चवर्षिय मूल्यांकन भएको	०	१			

३.४ पञ्चवर्षिय योजना तथा बजेट: खजुरा गाउँपालिकाले खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पञ्चवर्षिय सम्भावित क्रियाकलापहरु र अनुमानित बजेट तयार पारिएको छ । खजुरा गाउँपालिकाको आन्तरिक बजेटले मात्र यस योजनामा समावेश गरिएका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयन गर्न सम्भव नहुने भएकोले श्रोतको व्यवस्थापन कहाँबाट कसरि गर्ने भन्ने बारेमा पनि उल्लेख गरिएको छ । यस योजनामा समावेश गरिएका क्रियाकलाहरु कार्यान्वयन गर्नका लागि अनुमानित बजेट रु. ६७,२८,५५,०००। (सतसट्ठी करोड अट्ठाईस लाख पचपन्न हजार रुपैयाँ) रहेको छ । गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट सिमित भएकोले यो खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनालाई कार्यान्वयन गर्न विभिन्न साझेदार निकायहरुसँग समन्वय गरी बजेटको व्यवस्थापन गरिने छ । यस पालिकामा कार्यक्रम संचालन गर्दै आएका र गर्न चाहने गैर सरकारी संस्थाहरुलाई यसैको आधारमा कार्यक्रम गर्न सहजीकरण गरिनेछ । प्रदेश सरकार, संघिय सरकार र नेपाल सरकारले संचालन गरेका विभिन्न आयोजनाहरुसँग साझेदारी गरिनेछ ।

खजुरा गाउँपालिका

३.५ पञ्चवर्षिय योजना तथा बजेटः

क्र.सं.	क्रियाकलापहरु	पञ्चबर्षिय लक्ष्य		पञ्चबर्षिय अनुमानित लागत (रु.)					जम्मा	श्रोतको व्यवस्थापन
		एकाई	परिमाण	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष		
प्रतिफल १.१.१: ४००० किसानहरुको ज्ञान सीप विकास हुनुका साथै उन्नत बीउको प्रयोग गरी खाद्यन्न बालीको उत्पादन र उत्पादकत्वमा १५% ले बृद्धि भएको हुनेछ।										
१	धान, गहुँ, मकै र आलु बाली प्रबर्द्धन गर्न किसानहरुलाई तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने	किसान	२५००	२,०००,०००.००	१,५००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	६,५००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
२	कृषक समूह वा सहकारीहरुलाई सामुदायिक बीउ बैंक संचालनमा सहयोग गर्ने	समूह/सहकारी	३	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	
३	किसानहरुले उत्पादन गरेको बीउ संकलन र प्रशोधन कार्यमा सहयोग	समूह/सहकारी	२	१,५००,०००.००	१,०००,०००.००	८००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	४,३००,०००.००	
४	राष्ट्रिय धान दिवस मनाउने	वर्ष	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
५	वडा स्तरबाट किसानहरुलाई प्राविधिक सेवा दिन कृषि प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने	प्राविधिक	६	२,४९६,०००.००	२,४९६,०००.००	२,४९६,०००.००	२,४९६,०००.००	२,४९६,०००.००	१२,४८०,०००.००	
६	कृषि विमाका लागि व्यवसायिक किसानहरुलाई सचतीकरण गर्ने	किसान	५००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
७	कृषि फर्महरु संचालन गरेका किसानहरुलाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने	किसान	२५०	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	३,७५०,०००.००	
८	चैते धान प्रबर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने	वर्ष	५	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	१५,०००,०००.००	
९	रासायनिक मलको सहज आपूर्तिको लागि समन्वय र सहकार्य	वर्ष	५							
	जम्मा			**१०,५९६,०००.००**	**९,५९६,०००.००**	**८,८९६,०००.००**	**८,५९६,०००.००**	**८,५९६,०००.००**	**४६,२८०,०००.००**	

प्रतिफल १.१.२: ८०० व्यवसायिक तरकारी खेतीमा संलग्न परिवारको संख्यामा बृद्धि भई तरकारी उत्पादनमा २५% ले बृद्धि भएको हुनेछ ।										
१	व्यवसायिक तरकारी खेतीका लागि १६ हप्ते फार्मर फिल्ड स्कुल संचालन गर्ने	किसान	५००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
२	व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुलाई नयाँ कृषि प्रविधि तथा औजारको प्रयोगको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने	किसान	५००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
३	किसानहरुको क्षमता विकासका लागि अवलोकन भ्रमणमा सहभागि गराउने	किसान	२५०	६००,०००.००		६००,०००.००		६००,०००.००	१,८००,०००.००	
४	कृषि कर्जाका लागि वित्तिय संस्थाहरुसँग समन्वय बैठक समस्या पहिचान गरी समस्या समाधान गर्ने सीप विकास तालिम	वर्ष	५	१२०,०००.००	१२०,०००.००	१२०,०००.००	१२०,०००.००	१२०,०००.००	६००,०००.००	
५	व्यवसायिक च्याउ खेती तालिम र बीउ सहयोग गर्ने	किसान	२००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
६	मौषमी र बेमौषमी तरकारीको नर्सरी स्थापनामा सहयोग गर्ने	समूह सहकारी फर्म	५		१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००		४५०,०००.००	
७	उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा उत्कृष्ट समूहलाई पुरस्कार सहयोग	समूह	१०	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
८	बाली कटिङ्ग प्रतियोगिता	वर्ष	५	१४०,०००.००	१४०,०००.००	१४०,०००.००	१४०,०००.००	१४०,०००.००	७००,०००.००	
	जम्मा			**१,९१०,०००.००**	**१,४६०,०००.००**	**२,०६०,०००.००**	**१,४६०,०००.००**	**१,९१०,०००.००**	**८,८००,०००.००**	
प्रतिफल १.१.३: फलफुल, मशला, दलहन र तेलहन बालीको व्यवसायिक उत्पादन गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भएको हुनेछ ।										
१	मसुरो, चना, अरहर आदि बाली उत्पादन तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने	किसान	१५००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
२	तोरी उत्पादन तालिम र उन्नत बीउ सहयोग गर्ने	किसान	५००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	

३	व्यवसायिक बेसार, प्याज, लसुन, धनियाँ खेती तालिम र बीउमा सहयोग सहयोग गर्ने	किसान	१००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	संघिय मन्त्रालय
४	व्यवसायिक फलफुल खेती गर्ने किसानहरुलाई विरुवा सहयोग गर्ने	किसान	२५०	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	प्रदेश मन्त्रालय
५	मौरीपालन तालिम र पुरक अनुदान सहयोग	समूह/सहकारी	५	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	२,१००,०००.००	
६	फलफुल नर्सरी स्थापनामा सहयोग	समूह/ सहकारी/ फर्म	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	प्रदेश मन्त्रालय
	जम्मा			**१,६५०,०००.००**	**१,६५०,०००.००**	**१,६५०,०००.००**	**१,६५०,०००.००**	**१,६५०,०००.००**	**८,३५०,०००.००**	
प्रतिफल १.२.१: ४५०० किसानहरुले पशुपालन सम्बन्धी ज्ञान सीप पाई पशु उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ।										
१	व्यवसायिक गाई भैसीपालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम	किसान	२००	२,०००,०००.००	२,०००,०००.००	२,०००,०००.००	२,०००,०००.००	२,०००,०००.००	१०,०००,०००.००	
२	व्यवसायिक बाखापालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम	किसान	२५०	१,६००,०००.००	१,६००,०००.००	१,६००,०००.००	१,६००,०००.००	१,६००,०००.००	८,०००,०००.००	
३	व्यवसायिक बंगुरपालन प्रबर्द्धन कार्यक्रम	किसान	५०	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
४	पशु विमाका लागि सचेतीकरण तालिम प्रदान गर्ने	किसान	५००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
५	पशु स्वास्थ्य तथा बाँझोपन निवारण शिविर संचालन गर्ने	किसान	४०००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	२,०००,०००.००	
६	दुध उत्पादन व्यवसायमा संलग्न किसानहरुलाई स्टेनलेस स्टिलका दुध दुहुने भाँडा, क्यान सहयोग गर्ने	किसान	२५०	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
७	पशु (गाई भैसी) सुत्केरी प्रोत्साहन कार्यक्रम	वर्ष	५	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	१२,५००,०००.००	
	जम्मा			**७,१००,०००.००**	**७,१००,०००.००**	**७,१००,०००.००**	**७,१००,०००.००**	**७,१००,०००.००**	**३५,५००,०००.००**	

प्रतिफल १.२.२: कुखुरा, हाँस र माछापालन व्यवसाय प्रबर्द्धन भई माछा, मासु र अण्डाको आयातमा कमी आएको हुनेछ ।										
१	किसानहरुलाई व्यवसायिक कुखुरापालन सीप विकास तालिम	किसान	१५०	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
२	चल्ला, फिडर, डिंकर र खोपमा सहयोग गर्ने	किसान	१५०	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	३,७५०,०००.००	
३	कुखुराको विमा व्यवस्था गर्नमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने	किसान	१५०	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	२५०,०००.००	
४	व्यवस्थित मासु पसल संचालनका लागि मासु व्यवसायीहरुलाई प्रोत्साहन गर्ने (**मासु प्रबर्द्धन कार्यक्रम**)	पसल	५०	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
५	माछापालनका लागि पोखरी निर्माण र भुरा सहयोग	किसान	१६	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
६	नमूना किसानहरुका लागि अध्ययन अवलोकन भ्रमण तथा कार्यशाला	किसान	६०		४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००		१,२००,०००.००	
७	पशु भेटनरी दिवस मनाउने	वर्ष	५	२०,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	४२०,०००.००	
	जम्मा			**१,४७०,०००.००**	**१,९५०,०००.००**	**१,९५०,०००.००**	**१,९५०,०००.००**	**१,५५०,०००.००**	**८,८७०,०००.००**	
प्रतिफल १.३.१: कृषि पूर्वाधार र प्रविधिको प्रयोग गर्ने किसानहरुको संख्यामा बृद्धि भई उत्पादित कृषि तथा पशु उपजको बजारीकरण भएको हुनेछ ।										
१	सिचाई सुविधा विस्तार गर्ने (थोपा सिचाई, कुलो, नहर, लिफ्ट सिचाई डिप बोरिंग योजना निर्माण)	वर्ष	५	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	३,०००,०००.००	१५,०००,०००.००	
२	कृषि उपजहरुको विक्री वितरणका लागि स्थानीय स्तरमा हाटबजारको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने	हाटबजार	५	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	४,०००,०००.००	
३	आलु, प्याज, फलफुल आदि भण्डारणका लागि निर्माण भैरहेको शितभण्डार तथा एकिकृत कृषि बजार सम्पन्न गरी संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने	शितभण्डार	१	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	

४	बेमौषमी तरकारी खेतीका लागि टनेल निर्माणमा सहयोग गर्ने	किसान	१००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
५	माटो परिक्षण शिविर संचालन गर्ने	वर्ष	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
६	किसानहरुलाई यान्त्रीकरण खरिदमा अनुदान सहयोग गर्ने (मिनी टेलर, ड्यांङ्ग वनाउने र गोडने मेशिन, रोप्ने र कटानी कटानी मेशिन, सिड ड्रिल, मकै छोडाउने मेशिन, आदि)	समूह/सहकारी	१०	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	२,०००,०००.००	
७	कस्टम हाईरिङ्ग सेन्टर निर्माण तथा व्यवस्थापन	वर्ष	५	२००,०००.००	४,९००,०००.००	४,९००,०००.००	५,०००,०००.००	५,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
८	कर्मचारीहरुको क्षमता विकास तालिम	वर्ष	५	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
	जम्मा			**६,४५०,०००.००**	**११,१५०,०००.००**	**११,१५०,०००.००**	**१०,७५०,०००.००**	**१०,७५०,०००.००**	**५०,२५०,०००.००**	
प्रतिफल १.३.२: पशु विकास पूर्वाधार र नयाँ प्रविधिको प्रयोगमा बृद्धि भई ८००० परिवार लाभान्वित भएका हुनेछन् ।										
१	दुध संकलन केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापनमा अनुदान सहयोग	समूह/सहकारी	१६	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	४,०००,०००.००	
२	पशु उपजहरुको खरिद बिक्रीका लागि हाटबजारको व्यवस्था गर्ने	हाटबजार	२		१,०००,०००.००	१,०००,०००.००			२,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
३	भ्याक्सिन भण्डारणको लागि कोल्ड चेन प्रणालीको व्यवस्था गर्ने	कार्यालय	१	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
४	पशु प्रयोगशाला निर्माण र व्यवस्थापन (औषधी, केमिकल्स, किट खरिद)	वर्ष	५	२००,०००.००	१,५००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२,३००,०००.००	
५	व्यवसायिक रुपमा दुध उत्पादन गर्ने किसानहरुलाई प्रोत्साहन सहयोग गर्ने	वर्ष	५	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	१२,५००,०००.००	
६	साईलेज उत्पादन तालिम सञ्चालन गर्ने	किसान	२५०	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	

७	पशु नश्ल सुधारका लागि कृतिम गर्भाधान सेवा प्रदान गर्ने	किसान	५०००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
८	मिनरल ब्लक निर्माण तालिम संचालन गर्ने	किसान	२५०		४००,०००.००	४००,०००.००	२००,०००.००		१,०००,०००.००	
९	मेडिकल उपचारका लागि आवश्यक औषधी र उपकरण खरिद गर्ने	वर्ष	५	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	७,५००,०००.००	
१०	परजीवी नियन्त्रणका लागि औषधी खरिद तथा वितरण गर्ने	वर्ष	५	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	
११	रेबिज खोपको व्यवस्था गर्ने	वर्ष	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
१२	उन्नत जातको पोषिलो घाँसको बीउ सहयोग गर्ने	किसान	८०००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	१,५००,०००.००	७,५००,०००.००	
१३	व्यवसायिक रुपमा गाई भैसीपालन गरेका किसानहरुलाई ऋयध :बतक सहयोग गर्ने	किसान	५०	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
१४	पशु खोप (लम्फी स्किन, खोरेत, पिपिआर, आदि खोप सेवा प्रदान गर्ने	वर्ष	५	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५,०००,०००.००	
१५	वडा तहमा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गर्ने	जना	८	३,६००,०००.००	३,६००,०००.००	३,६००,०००.००	३,६००,०००.००	३,६००,०००.००	१८,०००,०००.००	
१६	कर्मचारीहरुको क्षमता विकासका लागि तालिमको व्यवस्था गर्ने	वर्ष	५	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	१,७५०,०००.००	
	जम्मा			**१३,१५०,०००.००**	**१५,८५०,०००.००**	**१४,५५०,०००.००**	**१३,३५०,०००.००**	**१३,१५०,०००.००**	**७०,०५०,०००.००**	
प्रतिफल १.४.१: खाद्य तथा पोषण जोखिममा रहेका नागरिकको खाद्य अधिकार र पोषण सम्वन्धी सचेतनामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।										
१	खाद्यतथापोषणअभावकोजोखिममा रहेका परिवारलाई खाद्य तथा पोषण सुधारका क्रियाकलापहरुमा सहभागि गराउने	परिवार	१,६८७						-	
२	खाद्य तथा पोषण सुधारका लागि कम भूमि भएका परिवारलाई बीउको मिनीकिटस् सहयोग गर्न	समूह	२५	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	१,३००,०००.००	

३	"एकिकृत घरबगैचा निर्माणमा सहयोग गर्ने	परिवार	४,०००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	४,०००,०००.००	
४	वडा तहमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने	वर्ष	५	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
५	खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी सूचनामुलक सन्देशहरु प्रकाशन र प्रशारण गर्ने	वर्ष	५	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
६	पोषण सुधारका लागि विपन्न समुदायका महिलालाई आयआर्जन सुधार कार्यक्रमको निरन्तरता दिने	वर्ष	५	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	३,०००,०००.००	
	जम्मा			**१,९६०,०००.००**	**१,९६०,०००.००**	**१,९६०,०००.००**	**१,९६०,०००.००**	**१,९६०,०००.००**	**९,८००,०००.००**	
प्रतिफल १.४.२: गर्भवती तथा सुत्केरी महिला, बालबालिका र किशोर-किशोरीहरुको पोषण सुधारका सेवाहरुमा पहुँच पुगेको हुनेछ										
१	सुत्केरी र गर्भवतीलाई थप पोषिलो खानाको महत्वको वारेमा समुदाय स्तरमा अन्तरक्रिया संचालन गर्ने	अन्तरक्रिया	१००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	सामाजिक संघ संस्थाहरु
२	रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका आदिबाट पोषणको महत्व विषयक सूचनामुलक सन्देशहरु प्रकाशन र प्रशारण गर्ने	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	सामाजिक संघ संस्थाहरु
३	समुदाय स्तरमा पोषण मेलाहरु आयोजना गर्ने	समुदाय	१००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	२,०००,०००.००	सामाजिक संघ संस्थाहरु
४	आमा समुहहरुमा पोषणको महत्व विषयक छलफल सञ्चालन गर्ने	अन्तरक्रिया	१००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
५	खाद्य मिसावट रोकथामका लागि बजार अनुगमनलाई प्रभावकारी वनाउने	वर्ष	५	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	३५०,०००.००	१,७५०,०००.००	
६	पोषण सुधारका लागि समुदायमा सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने (**भिटामिन ए, बाल भिटा, अलबेन्डाजोल, आईरन, खोप आदि लिन लिनमा अभिप्रेरित गर्ने**)	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	

७	समुदायमा पोषण सम्बन्धी सन्देशमूलक श्रव्यदृश्य भिडिओ प्रशर्दनी गर्ने	वर्ष	५	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
८	कुपोषित आमा र बालबालिकाहरुको पहिचान गरी निःशुल्क उपचार गर्नमा सहजीकरण गर्ने	वर्ष	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
९	किशोरीहरुलाई (**विद्यालय र समुदायका**) आईरन चक्की प्रयोगलाई प्रभावकारी वनाउन समिक्षा बैठक गर्ने	बैठक	१०	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
१०	बालबालिकाको नियमित पोषण लेखाजोखा गर्ने	वर्ष	५	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	
११	विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी वनाउन स्थानीय उत्पादनको पोषणयुक्त खाजाको प्रयोग गर्न अन्तरक्रियाहरु संचालन गने	विद्यालय	४५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
१२	विद्यालयमा पोषणको महत्व विषयक अन्तरक्रिया संचालन गर्ने र किशोरीहरुलाई आईरन चक्की प्रयोग गर्नमा सहजीकरण गर्ने	विद्यालय	२०	३९,०००.००	३९,०००.००	३९,०००.००	३९,०००.००	३९,०००.००	१९५,०००.००	
	जम्मा			**३,०८९,०००.००**	**३,०८९,०००.००**	**३,०८९,०००.००**	**३,०८९,०००.००**	**३,०८९,०००.००**	**१५,४४५,०००.००**	
प्रतिफल २.१.१: ४०% परिवारले कृषि जैबिक विविधताको संरक्षण गरी जलवायु परिवर्तनको असर र प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्ने ज्ञान सीप पाएका हुनेछन्									
१	कृषि जैबिक विविधताको महत्वको वारेमा सरोकारवालाहरुलाई अभिमुखिकरण गर्ने	अभिमुखिकरण	४०	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
२	जैबिक विविधताको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनका लागि कार्यविधि वनाउने	कार्यविधि	१		२००,०००.००				२००,०००.००	
३	जलवायु परिवर्तनको असर तथा प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्न तालिमहरु सञ्चालन गर्ने	वर्ष	५	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	

४	रैथाने बाली संरक्षण तथा प्रबर्द्धन समूह स्तरमा सचेतीकरण गर्ने	वर्ष	५	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
५	रैथाने बालीका बीउहरु प्रशोधन गरी बजारीकरणमा सहयोग	समूह सहकारी	२	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
	जम्मा			**१,०५०,०००.००**	**१,२५०,०००.००**	**१,०५०,०००.००**	**१,०५०,०००.००**	**१,०५०,०००.००**	**५,४५०,०००.००**	
प्रतिफल २.१.२: ५०५किसानहरुको जलवायुमैत्री कृषि खेती गर्ने ज्ञान सीप अभिबृद्धि भई खाद्य उत्पादन गरेका हुनेछन् ।										
१	जलवायु मैत्री कृषि खेती (ऋषिबतभ कबचत ब्नचष्अगतिगचभ) सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	समूह	५०	१६०,०००.००	१६०,०००.००	१६०,०००.००	१६०,०००.००	१६०,०००.००	८००,०००.००	
२	जलवायु तथा हावापानी सुहाउदो अन्नवाली, तरकारी र फलफुल तथा पशुपालन गर्न प्रोत्साहन सहयोग गर्ने	किसान	८००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
३	किसानहरुलाई सुख्खा, खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवान सहन सक्ने बीउ प्रयोग गर्न सहयोग गर्ने	किसान	२००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	
४	कृषि बालीमा देखिने रोगकिरा नियन्त्रण गर्ने जैबिक मल तथा विषादी तयारी तालिम सञ्चालन गर्ने	किसान	१००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	२६०,०००.००	१,३००,०००.००	
५	किसानहरुलाई अर्गानिक कृषि खेती सम्बन्धी अभिमुखिकरण गर्ने	किसान	५००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	४००,०००.००	२,०००,०००.००	
६	जलवायुमैत्री खेतीका लागि प्रविधि तथा सामग्री सहयोग गर्ने	किसान	५००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	
७	गड्यौला खेती तालिम संचालन गर्ने	किसान	१००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
	जम्मा			**२,०७०,०००.००**	**२,०७०,०००.००**	**२,०७०,०००.००**	**२,०७०,०००.००**	**२,०७०,०००.००**	**१०,३५०,०००.००**	

प्रतिफल २.२.१: प्राकृतिक श्रोतहरु (खानेपानी, पोखरी, सामुदायिक बन, माटो, बालुवा, बन पैदावार आदि) को उचित परिचालन र व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।										
१	प्राकृतिक श्रोत (माटो, पानी, वालुवा, जंगल, सौर्य उर्जा आदि) संरक्षण कार्यविधि निर्माण कार्यशाला सञ्चालन गर्ने	कार्यविधि निर्माण	१	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	७५०,०००.००	
२	प्राकृतिक श्रोतहरुको अतिक्रमण रोक्न सचेतनामुलक अन्तरक्रिया	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
३	वातावरण प्रदुषण रोकथाम सम्बन्धी तालिम संचालन र अन्तरक्रियाहरु गर्ने	वर्ष	५						-	
४	बैकल्पिक उर्जाको महत्व विषयमा सचेतीकरण अभियानहरु संचालन गर्ने	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
५	विश्व वातावरण दिवस मनाउने	दिवस	५	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	२५०,०००.००	
६	बायो ग्याँस र सौर्य उर्जा जडानका लागि पुरक अनुदानको व्यवस्था गन	परिवार	२५०	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	७५०,०००.००	३,७५०,०००.००	
	जम्मा			**१,३५०,०००.००**	**१,३५०,०००.००**	**१,३५०,०००.००**	**१,३५०,०००.००**	**१,३५०,०००.००**	**६,७५०,०००.००**	
प्रतिफल २.२.२: प्रकोपबाट सृजना हुने जोखिम न्यूनिकरणका योजना निर्माण भई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।										
१	सामुदायिक बनको खाली जग्गा र अन्य सार्वजनिक जग्गामा बृक्षारोपन गर्ने	बृक्षारोपन	१०,०००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
२	निजी वन प्रबर्द्धनमा सहयोग गर्ने	किसान	१००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
३	मानखोला कटान रोकथामका लागि तटबन्ध निर्माण गर्ने	तटबन्ध निर्माण	१	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	१००,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
४	प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण गर्न जनचेतनामूलक सन्देशहरु प्रचारप्रसार गर्ने	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	

५	स्थानीय विपत व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास तालिमहरु सञ्चालन गर्ने	वर्ष	५	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	४,०००,०००.००	
६	विपत व्यवस्थापन कोष निर्माण गर्ने	कोष निर्माण	१	१४,१००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	२०,०००,०००.००	९४,१००,०००.००	
७	विपत व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने	वर्ष	५	१,२००,०००.००	१,५००,०००.००		१,०००,०००.००		३,७००,०००.००	
	जम्मा			**३५,७००,०००.००**	**४१,६००,०००.००**	**४१,६००,०००.००**	**४१,१००,०००.००**	**४१,१००,०००.००**	**२०१,१००,०००.००**	
प्रतिफल २.३.१: किसान तथा सिमान्तकृत वर्गको शिक्षा तथा सचेतना अभिबृद्धि भई विभिन्न श्रोत साधनमा पहुँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ।										
१	किसानहरुको तथ्यांक अद्यावधिक गरी किसान परिचयपत्र वितरण गर्ने	किसान	८,०००	५००,०००.००	२००,०००.००				७००,०००.००	
२	खाद्य तथा पोषण जोखिममा रहेका परिवारलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रबर्द्धनका लागि आयआर्जनका क्रियाकलापहरुमा सहभागितामा जोड दिने	परिवार	१,६८७						-	
३	सरकारले संचालन गरेका कार्यक्रम, कार्यनीति, बजेट, सेवा श्रोतहरुको वारेमा जनतालाई सूचना प्रदान गर्ने	वर्ष	५	५०,०००.०	५०,०००.०	५०,०००.०	५०,०००.०	५०,०००.०	२५०,०००.००	
४	नागरिकको अधिकार र सामाजिक सुरक्षाको वारेमा चेतना अभिबृद्धि सम्बन्धीका तालिम तथा अन्तरक्रियाहरु सञ्चालन गर्ने	वर्ष	५	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	२५०,०००.००	१,२५०,०००.००	
	जम्मा			**८००,०००.००**	**५००,०००.००**	**३००,०००.००**	**३००,०००.००**	**३००,०००.००**	**२,२००,०००.००**	
प्रतिफल ३.१.१: ४०० जना युवाहरुले कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित लघु उद्यम संचालन गरी स्वरोजगार भएका हुनेछन्।										
१	उद्यमशिलता सीप विकास तालिम	युवा	२००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	

२	प्राविधिक सीप विकास तालिम	युवा	१००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
३	उद्यम संचालनका लागि प्रविधि हस्तान्तरण	युवा	३००	४००,०००.००	४००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,३००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
४	होमस्टे तथा कोशेली घर व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने	समुदाय	५	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	
	जम्मा			**१,१००,०००.००**	**१,१००,०००.००**	**१,२००,०००.००**	**१,२००,०००.००**	**१,२००,०००.००**	**५,८००,०००.००**	
प्रतिफल ३.१.२: आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा विपन्न ६५० युवाहरुको प्राविधिक ज्ञान, सीप तथा क्षमता अभिबृद्धि भई स्वरोजगार भएका हुनेछन् ।										
१	कृषि तथा पशु पाविधिक तालिमका लागि छात्रबृत्ति प्रदान गर्ने	युवा	५०	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५,०००,०००.००	प्राविधिक शिक्षालयहरु
२	छोटो अवधिका सीपमुलक प्राविधिक तालिमहरु प्रदान गर्ने (ऋत्भ्क्ष् **बाट सीप विकास परिक्षण गराई प्रमाणपत्रको व्यवस्था सहित**)	युवा	६००							
	सिकर्मी डकर्मी तालिम	युवा	१५०	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	३,०००,०००.००	
	ईलोक्ट्रोनिक्स तालिम	युवा	१५०	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	३,०००,०००.००	
	पलम्बर तालिम	युवा	१५०	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	३,०००,०००.००	
	अन्य तालिमहरु	युवा	१५०	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	६००,०००.००	३,०००,०००.००	
	जम्मा			**३,४००,०००.००**	**३,४००,०००.००**	**३,४००,०००.००**	**३,४००,०००.००**	**३,४००,०००.००**	**१७,०००,०००.००**	
प्रतिफल ३.१.३: गाउँपालिकामा सूचिकृत आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा विपन्न २००० जनाले रोजगारी पाई जीविकोपार्जनमा सहज भएको हुनेछ ।										
१	पालिकामा सूचिकृत बेराजगारहरुलाई (कामका लागि पारिश्रमिक) १०० दिन काम दिने	जना	२०००	१०,०००,०००.००	१०,०००,०००.००	१०,०००,०००.००	१०,०००,०००.००	१०,०००,०००.००	५०,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
२	पालिकामा सूचिकृत बेरोजगारहरुलाई (कामका लागि पारिश्रमिक) ५० दिन काम दिने	जना	२०००	५,०००,०००.००	५,०००,०००.००	५,०००,०००.००	५,०००,०००.००	५,०००,०००.००	२५,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
३	अध्यक्षसंग युवा रोजगार कार्यक्रम संचालन	जना	५००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय

४	उपाध्यक्षसँग एकल महिला रोजगार कार्यक्रम संचालन	जना	२५०	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	२,५००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
५	रोजगारीका लागि रोजगारदाताहरुसँग समन्वय बैठक	वर्ष	५	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	२५०,०००.००	संघिय मन्त्रालय
६	रोजगार मेला आयोजना	वर्ष	५	२००,०००	२००,०००	२००,०००	२००,०००	२००,०००	१,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
७	बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरुलाई पुन: एककिरण कार्यक्रम	वर्ष	५	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	१,०००,०००.००	५,०००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
८	बैदेशक रोजगारमा गएका युवा परिवारका सदस्यलाई मनोसामाजिक परामर्श सेवा	वर्ष	५	८०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	१५०,०००.००	६८०,०००.००	संघिय मन्त्रालय
९	बेरोजगार युवाहरुलाई रोजगार सम्बन्धी अभिमुखिकरण	वर्ष	५	२०,०००.००	२०,०००.००	२०,०००.००	२०,०००.००	२०,०००.००	१००,०००.००	संघिय मन्त्रालय
	जम्मा			**१७,८५०,०००**	**१७,९२०,०००.००**	**१७,९२०,०००.००**	**१७,९२०,०००.००**	**१७,९२०,०००.००**	**८९,५३०,०००.००**	
प्रतिफल ३.२.१: खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन २०७५ को प्रावधान अनुसार व्यवस्था भएको हुनेछ।										
१	स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन गरी समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारको वारेमा अभिमुखिकरण गर्ने	समिति	१	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
२	स्थानीय खाद्य समन्वय समितिको बैठक आयोजना	पटक	२०	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	
३	स्थानीय खाद्य बैंकको स्थापना	खाद्य बैंक	१			१,०००,०००.००	२,५००,०००.००	२,५००,०००.००	६,०००,०००.००	
	जम्मा			**२००,०००.००**	**२००,०००.००**	**१,२००,०००.००**	**२,७००,०००.००**	**२,७००,०००.००**	**७,०००,०००.००**	
प्रतिफल ३.२.२: खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ।										
१	कृषि योग्य भूमिको दिगो व्यवस्थापनको लागि कार्यविधि निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१		२५०,०००.००				२५०,०००.००	
२	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको वार्षिक रुपमा समिक्षा बैठक गर्ने	बर्ष	५	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	१००,०००.००	५००,०००.००	

३	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको मध्यबधि र अन्तिम मुल्यांकन गर्ने	पटक	२			५००,०००.००		५००,०००.००	१,०००,०००.००	
४	खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि प्रदेश र संघिय मन्त्रालयहरुसँग र अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरुसँग साझेदारी विकास गर्न समन्वय बैठक गर्ने	वर्ष	५	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	२००,०००.००	१,०००,०००.००	
	जम्मा			**३००,०००.००**	**५५०,०००.००**	**८००,०००.००**	**३००,०००.००**	**८००,०००.००**	**२,७५०,०००.००**	
	कुल जम्मा			**१११,२६५,०००.००**	**१२३,७४५,०००.००**	**१२३,२९५,०००.००**	**१२१,२९५,०००.००**	**१९३,२५५,०००.००**	**६७२,८५५,०००.००**	

परिच्छेदः ४

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीति योजनाको कार्यान्वयन

नेपालको संविधान तथा खाद्य अधिकार तथा सम्प्रभुता ऐन, २०७५ को अधिनमा रही खजुरा गाउँपालिकाले पञ्च वर्षिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। खजुरा गाउँपालिकामा खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका समुदाय तथा परिवारको पहिचान गरी उनीहरुको खाद्य तथा पोषणमा पहुँच अभिबृद्धि गर्नका लागि यो रणनीतिक योजना निर्माण गरिएको हो। किसानहरुको ज्ञान सीपको विकास, पूर्वाधार निर्माण तथा नयाँ प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरी कृषि तथा पशु उत्पादन बृद्धि गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रबर्द्धन गर्नमा यस खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाले महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ। साथै नागरिकलाई आयआर्जनका क्रियाकलापहरुमा सहभागि गराई उनीहरुको वार्षिक आम्दानीमा बृद्धि हुने अवसर सृजना हुने अपेक्षा गरिएको छ। कुनै पनि नीति, योजना, कार्यविधि निर्माण गरेर मात्र हुदैन। जवसम्म त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुदैन, तवसम्म चाहेको नतिजा प्राप्त हुन सक्दैन। यो खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि निम्न रणनीति तथा कार्यनीतिहरु अवलम्बन गरिने छ।

४.१ समुदाय परिचालन तथा सशक्तिकरणः समस्या समाधानको लागि समुदाय परिचालन महत्वपूर्ण कार्यनीति मानिन्छ। जवसम्म समस्याको मुल कारण त्यो समुदायलाई जानकारी हुदैन, तवसम्म त्यो समुदाय दिगो समाधानका लागि परिचालित हुदैन। विकास र परिवर्तन कुनै बाह्य संघ संस्था वा बाह्य नीतिले मात्र हुने होईन। विकास र परिवर्तन त समस्या झेलिरहेका र समस्याबाट पिल्सिएका व्यक्ति तथा समुदायको परिचालनबाट हुने हो। त्यसका लागि समुदायमा परिचालनको सहि ज्ञान, सीप र दक्षताको आवश्यकता पर्दछ। हरेक व्यक्तिमा अन्तरनिहित क्षमता हुन्छ तर त्यो क्षमतालाई प्रस्फुटन गराउन अथवा आत्मजागरण गराउने सहि सहजीकरण गर्ने सहि सहजकर्ताको आवश्यकता पर्दछ। सहि सहजकर्ताको नहुदा समुदायलाई सहि तरिकाले परिचालन गर्न सकिदैन। विकास र परिवर्तन नहुनुमा समुदायलाई नै दोष दिने गरिन्छ। सिमान्तकृत वर्ग समुदायको परिवर्तन नहुनुमा उनीहरुको मात्र दोष होईन। सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरुको पनि हो। खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेका वर्ग समुदायलाई समस्याको कारण पहिचान गर्ने, समाधनको सहि कार्ययोजना निर्माण गर्ने, समुदायको भूमिका कस्तो हुने र श्रोत साझेदारी कसरि जुटाउने भन्ने विषयमा सबैको सहभागितामुलक छलफल, अन्तरक्रिया र अन्तरसम्वादहरु मार्फत समुदायलाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्न सकिन्छ।

योजना निर्माण गर्ने तरिका तथा चरणहरु (तलदेखि माथि) मा लक्षित समुदायको सहभागितामा जोड दिनेछ। खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिममा रहेको समुदायलाई भौतिक संरचना निर्माणका योजनाले मात्र उनीहरुको जीवनमा प्रभाव पार्न सक्दैन। खाद्य उत्पादन, वितरण र उपभोगमा पहुँच पुगेको अवस्थाले मात्र उनीहरुको जीवनमा प्रभाव पार्दछ। त्यसकारण समुदायको परिचालन मार्फत समस्या पहिचान गर्ने, योजना तयार गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा सुधार ल्याउने कार्यनीतिको विकास गरिनेछ। नेपाल सरकारले निर्दिष्ट गरेको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन नीति अनुरूप टोल, बस्ती, वडा हुँदै पालिका स्तरमा योजनाहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको विद्यमान अवस्था, भोकमरी तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका घरपरिवारको आर्थिक तथा सामाजिक विषयलाई नीतिगत रूपमा प्राथमिकतामा राखेर समुदाय परिचालन गरिनेछ।

४.२ स्रोत साझेदारीको विकासः गाउँपालिकासँग उपलब्ध सिमित श्रोत साधनले मात्र खाद्य तथा पोषण सुरक्षासँग सम्बन्धित सवालहरु सम्बोधन गर्न सम्भव हुदैन। पञ्चवर्षिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक

योजनामा उल्लेख गरिएको लक्ष्य, उद्देश्य र नतिजा प्राप्त गर्नका लागि गाउँपालिकाले वार्षिक रुपमा योजना र बजेट वनाएर कार्यान्वयन गर्नेछ । आवश्यकताको आधारमा तयार पारिएको योजनाहरु कार्यान्वयनका लागि प्रदेश तथा संघीय सरकार, अन्तरराष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, नीजिक्षेत्र, सहकारी तथा स्थानीय समुदायसँग नियमित समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गरी योजनालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने रणनीति अवलम्वन गरिनेछ ।

४.३ भौतिक पूर्वाधारको दिगो विकास तथा व्यवस्थापनमा जोडः भौतिक संरचनाहरु निर्माण हुदैमा विकास भएको मानिदैन । भौतिक विकास एक त समुदायको आवश्यकतामा आधारित हुन जरुरी छ र त्यसले विपन्न समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक रुपमान्तरणमा सहयोग गर्ने हुनुपर्दछ । साथै जवसम्म विकास प्रक्रियामा समुदायले अपनत्व ग्रहण गर्दैन, तवसम्म त्यो भौतिक संरचनाको विकास दिगो हुन सक्दैन । खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्थालाई सुधार गर्दै लैजानका लागि भौतिक संरचनाहरुको विकासमा जोड दिन आवश्यक छ । त्यसकारण खजुरा गाउँपालिकाले तयार गरेको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि खाद्य तथा पशु उत्पादन, संकलन, प्रशोधन र बजारीकरणका लागि आवश्यक पर्ने साधनहरुको निर्माण गरी त्यसको प्रभावकारी सञ्चालन र दिगो व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ । कृषि, पशुपालन, वन, पर्यटन, बजारमा समुदायको पहुँच अभिबृद्धि गरिनुका साथै सुशासित परिचालन प्रणालीको विकासले दिगो व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्ने छ । विकास हाम्रा लागि हो भन्ने भावनाको विकास गर्ने कार्यप्रक्रिया अवलम्बन गरी भौतिक संरचनाको विकास गर्न सकेमा मात्र त्यसको दिगो व्यवस्थापन हुन सक्छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुधारका लागि कृषि तथा पशु उपजहरुको संकलन तथा भण्डारण केन्द्र निर्माण, प्रशोधन मेशिन र ढुवानीका साधनहरुको व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ । बजारीकरणका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक संरचनाहरु निर्माणका लागि बजेट विनियोजन गरिने छ । कृषि उपजहरुको उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा बृद्धि भई गरिबी तथा भोकमरीलाई शुन्य स्थितिमा ल्याउनमा ठूलो योगदान पुग्ने छ ।

४.४ सुशासनमा जोडः सरकारले जनताप्रति उत्तरदायी भएर सेवा प्रवाह नगरेको गुनासो आम जनताको मुखबाट सुन्न पाईन्छ । जनउत्तरदायी सरकारले मात्र जनताको गुनासाहरु सुनेर समस्या समाधानको योजना वनाउछ र कार्यान्वयन गर्दछ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारमा रहेका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु जनताप्रति उत्तरदायी भएर सुशासित क्रियाकलापहरु गरिने छ । योजना निर्माण, योजनाको कार्यान्वयन र अनुगमनमा जनताको सहभागिता अनिवार्य गरिने छ जसले सुशासन, पारदर्शिता, जवाफदेहितालाई प्रबर्द्धन गर्ने छ । खजुरा गाउंपालिकाले संविधान, प्रचलित कानुन, नीति, कार्यविधि र योजनामा आधारित भएर कार्यक्रम र बजेट कार्यान्वयन गर्दा पारदर्शी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । अर्थपूर्ण जनसहभागिता, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, कानुनी शासन प्रणाली, समता तथा समानता र अधिकारको संरक्षण गर्दै सेवाहरु प्रदान गरिने छ ।

४.५ सिमान्तकृत वर्गलाई प्राथमिकताः जति पनि आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा सिमान्तकृत वर्ग समुदाय रहेको छ त्यो वर्ग विकासको मुलधारमा समावेश हुन सकेको छैन । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले योजना तर्जुमा गर्दा सिमान्तकृत वर्ग समुदायलाई प्राथमिकतामा राखेर कार्यान्वयन गर्नुपर्ने प्रावधान रहेकोले सोहि अनुसार योजनाहरु कार्यान्वयन गरिने छ । सिमान्तकृत समुदयसँग कृषि उत्पादनका लागि जग्गा छैन । व्यापर व्यवसाय गर्नका लागि सहुलियत ऋण पाउने व्यवस्था छैन र ज्ञान सीपको अभाव छ । उनीहरुलाई प्राथमिकतामा राखेर सीप विकासका कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ । युवा जनशक्ति विदेश पलायन हुने क्रम बृद्धि भैरहेको छ । विपन्न वर्गका युवाहरुको बैदेशिक रोजगारीको नाममा खाडीमा रगत पसिना बगाउदै छन् । उनीहरुसँग सीप छैन । जोखिमपूर्ण काम गर्न बाध्य छन् । युवाहरुलाई कृषि क्षेत्रमा आर्कषण गरिने छ । खाद्य तथा

पोषण सुरक्षाको प्रबर्द्धनका लागि कृषि उत्पादनमा सिमान्तकृत वर्गलाई प्राथमिकतामा राखेर नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने छ। सीप विकास तालिम प्रदान गरी स्वरोजगारी बढाउने प्रयास गरिने छ। रोजगारीका अवसरहरुको पहिचान गरि सम्भावित क्षेत्रहरूमा युवा तथा सिमान्तकृत वर्गलाई प्राथमिकतामा राखेर उनीहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिने छ। उनीहरुलाई व्यवसायिक योजनाका आधारमा व्यवसाय सञ्चालनका लागि सल्लाह सुझाव, पृष्ठपोषण, प्रोत्साहन गर्नुका साथै वित्तीय संस्थाहरूसँग सहुलियत ऋणका लागि समन्वय गरिने छ। स्वरोजगार वन्न चाहनेहरुलाई उनीहरुको व्यवसायिक योजनाका आधारमा अनुदानको व्यवस्था गरिने छ।

४.६ कृषि योग्य भूमी व्यवस्थापन नीतिः कृषि प्रधान देश भएर पनि कृषि उपजहरु आयात गर्ने क्रम बढेको देखिन्छ। कृषि विकासका लागि विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन भैरहेका छन् तर पनि दाल, चामल, तेल, तरकारी, फलफुल, माछा, मासु, अण्डा, आयात भैरहेको छ। केहि कृषि उपजमा आयात कमी भएको देखिए तापनि धेरैमा बढेको देखिन्छ। कृषि योग्य भूमिमा कृषि उत्पादनमा प्रयोग भएको छैन। कृषि भूमिमा सिचाईको अभाव छ। परम्परागत कृषि प्रणाली छ। नयाँ प्रविधिको विकास र प्रयोग भएको छैन। कृषि भूमिमा अध्याधिक विषादिको प्रयोगमा उत्पादनमा ह्रास आएको छ। कृषि योग्य भूमि प्लटिङ्गमा रुपान्तरण भएको छ। अव्यवस्थित बस्ती विकास तथा शहरीकरणले गर्दा कृषि भूमिको क्षेत्रफल घटेको छ। त्यति मात्र होईन, अबैज्ञानिक विकास पूर्वाधारका संरचना निर्माण गर्दा कृषि योग्य भूमि प्रयोग विहिन रहेको छ। कृषि योग्य भूमिको माटो मापदण्ड विपरित उत्खनन गरेर ईट्टा उद्योग संचालन गर्ने काम भैरहेको छ। कृषि योग्य भूमिलाई साना साना टुक्राहरुमा खण्डीकरण गर्ने क्रम बढ्दै गएको छ। चक्लाबन्दीको व्यवस्था गरिएको छैन। जसले कृषि उत्पादन घटेर खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको जोखिम वढ्दै गएको छ।

कृषि क्षेत्रमा लगानीको आधारमा प्रतिफल नआउने भएकोले किसानहरुले पेशा परिवर्तन गर्ने गरेको अवस्था छ। किसानहरु र शहर केन्द्रित हुनुका साथै विदेश पलायन हुने क्रम बढेको छ। जसका कारण कृषि योग्य भूमि बाँझो रहने अवस्था बढ्दै गएको छ। जलवायु परिवर्तनका कारण कृषि उत्पादन प्रणालीमा ठुलो असर परेको छ। कृषि बालीमा नयाँ नयाँ रोगको प्रकोप देखा पर्न थालेको छ। कृषि योग्य जमिनमा जलवायुको आधारमा खेती गर्ने ज्ञान सीपको कमी छ। यस्तो परिप्रेक्षमा खजुरा गाउँपालिकाले कृषि योग्य भूमिको भू-व्यवस्थापनका लागि भूउपयोग नीति र सोसँग सम्बन्धित कानूनहरुलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरी दिर्घकालिन कृषि खेतीको लागि पुर्वाधार तयार गर्न आवश्यक छ। त्यसकारण यस प्रकारका कृषि योग्य भूमिको विनाश तथा ह्रास गर्ने गतिविधिहरुको रोकथाम गर्न कार्यविधिको निर्माण गरि कृषि उत्पादनलाई बृद्धि गर्ने क्रियाकलापहरु कार्यान्वयन गरिने छ। भूमि सुरक्षा तथा भूमि व्यवस्थापन सम्बन्धीका नीतिहरुको प्रावधान अनुसार कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिने छ।

४.७ उत्पादनमा आधारित अनुदानको व्यवस्थाः कृषि उत्पादनलाई बृद्धि गर्नका लागि उपयुक्त कार्यविधि निर्माण गरी वास्तविक किसानहरु छनौट गरिने छ। उनीहरुको व्यवसायिक क्षमता अभिबृद्धि गरी उत्पादनमा आधारित अनुदान दिने व्यवस्था गरिने छ। किसानहरुको व्यवसायिक योजनाका साथै व्यक्तिगत लगानीको आधारमा पुरक अनुदान दिने व्यवस्था गरिने छ। अनुदानले मात्र कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन गर्न सकिदैन। किसानको लगानी, व्यवसायिक लक्ष्य र उद्देश्य, वार्षिक उत्पादन र निरन्तरताको आधारमा पुरक अनुदानको व्यवस्था गरिने छ। जसबाट वास्तविक किसानहरु लाभान्वित हुनेछन र कृषि उत्पादनलाई बृद्धि हुनेछ। उत्पादनमा आधारित अनुदानले आर्थिक पारदर्शिता कायम गर्नमा मद्दत पुग्ने छ। थोरै लगानीले धेरै प्रतिफल प्राप्त गर्नमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने छ।

४.८ रोजगारी तथा आय आर्जनका अवसरहरुको बृद्धि : गरिवी र बेरोजगारी खजुरा गाउँपालिकाको मुख्य समस्या हो। निर्वाहमुखी कृषि तथा पशुपालन, ज्ञान सीपको अभाव, आयआर्जन गर्ने अवसरको अभावले गरिवी

र बेरोजगारी बढ्नमा सहयोग मिलेको देखिन्छ । स्थानीय सरकारले युवाहरुलाई कृषि तथा गैर कृषिमा आधारित विभिन्न व्यवसायी गर्ने ज्ञान सीप प्रदान गरी आयआर्जनका अवसरहरुको सृजना गर्ने कार्यनीति अवलम्वन गर्ने छ । कृषिमा आधारित, जडिबुटीमा आधारित र पर्यटनसँग सम्बन्धित व्यवसायहरु गरी आयआर्जन गर्न सकिन्छ । त्यसकारण खजुरा गाउँपालिकाले सम्भाव्यता अध्ययन गरी युवा, महिला, अपांग र किसानहरुलाई लघु उद्यमहरु सञ्चालन गरी आयआर्जन गर्ने कार्यनीतिको विकास गर्ने छ । कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रमा आधारित उद्यम व्यवसायहरुको स्थापनाका लागि निजी क्षेत्रको लगानी आर्कषण गर्ने वातावरण सृजना गरिने छ ।

४.९ एकीकृत कृषि प्रसार सेवाः एकिकृत कृषि प्रसार सेवा तथा गुणस्तरीय उत्पादन सामग्रीको सुनिश्चितता, कृषकहरुलाई उत्पादन सामग्रीहरु र प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउन कृषि तथा पशु शाखा, कृषि ज्ञान केन्द्र तथा पशु सेवा केन्द्र, राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, कृषि क्याम्पस र कृषि तथा पशु विज्ञहरुसँग समन्वय गरी गाउँपालिकामा एककिृत कृषि प्रसार सेवा प्रदान गरिने छ । हाल कार्यरत कृषि तथा पशु प्राविधिकहरुको क्षमता विकास गर्नुका साथै वडा कार्यालयमा प्राविधिकहरुको व्यवस्था गरी वडा स्तरवाटै कृषि तथा पशु सेवा दिने व्यवस्था गरिने छ । कृषि सामग्रीको आपूर्ति, कृषि प्रसार, कृषि शिक्षा, कृषि ऋण, कृषि बिमा जस्ता आधारभूत कृषि सेवालाई एकिकृत रुपमा एउटै थलोबाट उपलब्ध गराउने कार्यनीति अवलम्बन गरिने छ। कृषिको व्यवसायिकरण अभिबृद्धि गर्न करार, समुह वा सहकारी खेतीको लागि भूमिको व्यवस्था तथा लगानी प्रोत्साहन गरिने छ ।

४.१० खाद्य तथा पोषण उपलब्धता, पहुँच तथा सुनिश्चितताः विद्यमान खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐन २०७५ को अधिनमा रही खाद्य तथा पोषण जोखिममा रहेका घरधुरी पहिचान गरी उनीहरुलाई खाद्य उपलब्धताको पहुँच अभिबृद्धि गरिने छ । खाद्य तथा पोषण जोखिममा विशेष गरी ज्येष्ठ नागरिक, सुत्केरी तथा गर्भवती महिला, अपाङ्ग र बालबालिकाहरुका लागि खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको पहुँच अभिबृद्धि गर्न जनचेतनामुलक अभियानहरु सञ्चालन गर्नुका साथै सेवा र श्रोतमा सहज उपलब्धता तथा पहुँचको व्यवस्था गरिने छ । त्यसका लागि वडा तहमा तथ्यांक अध्यावधिक गरी सेवा प्रदान गरिने छ । खाद्य जोखिममा रहेका परिवारका लागि स्थानीय स्तरमा खाद्य बैंकको व्यवस्थापन गरी सहुलियतमा खाद्यन्न वितरण गर्नका लागि संघिय तथा प्रादेशिक सरकारलाई प्रस्तावना पेश गरिने छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्नका लागि खाद्य समन्वय समितिको गठन गरी त्यसको प्रभावकारी परिचालन र संस्थागत विकास गरिने छ ।

४.११ श्रोतको पहिचान, विश्लेषण, बजेट विनियोजन र व्यवस्थापनः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रही हरेक वर्षको नीति तथा कार्यक्रमहरू खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको आधारमा तयार गरी सोही अनुसारको बजेट बिनियोजन गरिने छ । नेपालको संविधानको अधिनमा रही नेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई नीति, कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट निमार्ण गरी विकासका गतिविधिहरु कार्यान्वयन गर्ने कानुनी व्यवस्था प्रदान गरेको छ । त्यसैगरी खाद्य अधिकार र खाद्य सम्प्रभुताको अधिकारको सम्बन्धमा खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५ र नियमावली २०८० जारी भईसकेको छ । खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुताको दायरा फराकिलो भएकाले कार्यान्वयनको पाटो चुनौतीपुर्ण छ । खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना २०८०/८१-२०८५/८६ लाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ । अधिकांश घरपरिवार कृषि तथा पशुपालनमा संलग्न रहेकोले सो क्षेत्रको विकासमा जोड दिन आवश्यक रहेको छ । खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुधारका लागि कृषि तथा पशुपालनसँग सम्वन्धित समस्याहरुको पहिचान गरी समाधान गर्ने कार्यनीति अवलम्वन गरिने छ । सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीको संयुक्त छलफल, अन्तरक्रियामा, सम्वाद, भेटघाट आदिबाट समस्या पहिचान गर्ने र त्यसको समाधानको योजना निर्माण गर्ने कार्य पद्धतीको विकास गरिने छ । जसबाट दुबै पक्षलाई अपनत्वको महसुस हुने छ । त्यसकारण खाद्य तथा

पोषण सुरक्षाको अवस्था सुधार गर्न समस्या तथा कारण पहिचान, समस्या समाधानका लागि श्रोतको खोजी, योजना तथा बजेट निर्माण र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन स्थानीय समुदाय, स्थानीय सरकार र यस क्षेत्रमा काम गर्ने अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरुको सहभागिता र सहकार्यलाई प्राथमिकतामा राखेर साझा प्रतिबद्धता र ऐक्यवद्धता स्थापित गरिने छ। खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) मा समावेश गरिएका लक्ष्य, उद्देश्य तथा नतिजाहरु प्राप्त गर्न यसमा समावेश गरिएका खाद्य तथा पोषण सुरक्षासँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरु प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गरिने छ।

४.१२ जोखिम अनुमान तथा न्यूनिकरण योजनाः खजुरा गाउँपालिकाले निर्माण गरेको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन गर्न सहज छैन। सिमित श्रोत साधनबाट गरिवी, बेरोजगारी, भोकमरी र कुपोषणको अन्त्य गर्ने विषय चुनौतीपूर्ण छ। सरकारप्रति जनताको महत्वकांक्षी अपेक्षा, शिक्षा तथा चेतनाको स्तर, परम्परागत कृषि प्रणाली, सरकार र जनता बीचको सम्बन्ध, यो देशमा केही गर्न सकिदैन भन्ने आम युवाहरुको मनोभावना, सरकारको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन कार्य प्रक्रिया आदिका कारण खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनमा बाधा सृजना हुन सक्छ। त्यसैगरि प्राकृतिक प्रकोप, जलवायु परिवर्तन, अस्वस्थ राजनैतिक प्रतिस्पर्धा, आयातमा परनिर्भरता बढ्दै जानु पनि यस योजनाको कार्यान्वयनको जोखिम हो। त्यसकारण यस प्रकारका जोखिमहरुलाई न्यूनिकरण गर्ने कार्य योजना वनाएर त्यसको कार्यान्वयन गरिने छ। जोखिम पहिचान र विश्लेषण गरी सो जोखिमबाट बच्न र त्यसको सामना गर्ने क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिने छ।

४.१३ अनुगमन तथा मुल्यांकनः खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता ऐन, २०७५ मा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय खाद्य समन्वय समिति गठन गरिने छ। उक्त समितिले नियमित रूपमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षा कार्यक्रमको अनुगमन तथा समिक्षा गर्ने छ। खाद्य समन्वय समितिले अनुगमन निर्देशिका तयार गरी टोल स्तरदेखि गाउँपालिका स्तरसम्म सबै निकाय तथा विषयगत समितिहरूलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने छ। मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक कार्ययोजना र प्रगति प्रतिवेदनहरू तयार गरी नियमित अनुगमन र पुनरोवलोकन समिक्षा गरिने छ। खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजनाको अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्नका लागि गाउँपालिकाले अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यविधि तयार गरेर सोहि अनुसार अनुगमन तथा मुल्यांकनका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने छ। त्यसैगरि यो खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना पाँच वर्षको भएकोले यसको तेश्रो वर्षको अन्त्यमा मध्यवधि मुल्यांकन र पाँचौं वर्षको अन्त्यमा अन्तिम मुल्यांकन गरिने छ। मुल्यांकनले बिशेषत योजनाको दिर्घकालिन प्रभवकारिता तथा कार्यक्रमले समुदायमा पारेको प्रभावको बिश्लेषण गर्ने छ। आगामी दिनमा प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने छ। योजनाको नतिजा खाकामा आधारित भई योजना अवधिमा गरिएका क्रियाकलापहरु र उपलब्धिहरुको संख्यात्मक र गुणात्मक प्रगतिको बिश्लेषण गरिने छ।

अनुसूची १

वडा स्तरिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको अवस्था सम्बन्धी वडागत सूचनाहरुको विवरण

वडा नं.	सवल पक्ष	कमजोर पक्ष	अवसर र सम्भावना	समस्या तथा चुनौती
विषयगत क्षेत्रहरु: कृषि विकास, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास, कृषि पूर्वाधार तथा बजारीकरण, खाद्य तथा पोषण शिक्षा, जैबिक तथा पर्यावरणीय कृषि, प्राकृतिक श्रोत तथा बैकल्पिक उर्जाको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन, सेवा सुविधामा पहुँच र सुरक्षा, आयआर्जन तथा जीविकोपार्जन र संस्थागत विकास ।				
१.	• खाद्यन्न बाली धान, गहुँ, मकै (हिउदमा) र आलुको उत्पादन राम्रो छ । • ८० प्रतिशत परिवार कृषिमा आश्रित छन् । • केहि किसानहरुले व्यवसायिक तरकारी (बन्दा, काउली, टमाटर, खुर्सानी, काँक्रो, फर्सी, लौकी आदि) खेती गर्दै आएका छन् । • फलफुलमा आँप, केरा, लिची, अम्वा खेती राम्रो हुन्छ । • तेलहन बालीमा तोरी, सुर्यमुखी, आलस खेतीका लागि उपयुक्त माटो र हावापानी छ । • दलहन बालीमा मसुरो, चना, अरहर र केराउको उत्पादन राम्रो छ । • कृषि उपजहरु बजारसम्म लैजान बाटोको व्यवस्था छ । • केहि जग्गामा सिचाईको (सार्वजनिक र व्यक्तिगत) व्यवस्था छ । • केहि किसानहरुले व्यवसायिक भैसी, बाखा, बंगुर र कुखुरापालन गरिरहेका छन् । • वर्षमा एक पटक पशुको खोप प्राप्त हुने गरेको छ । • स्वास्थ्य संस्था मार्फत पोषण सम्बन्धी जानकारी गराई रहेको छ । • समुदायको केही कृषकहरुले पशुपालन गरी प्रांगरिक मल प्रयोग गरिरहेका छन् । • केही कृषकहरुले रैथाने बीउहरुको प्रयोग गरेका छन् । • किरन नाला लिफ्ट सिचाईले केही भाग सिचित भएको छ । • किरण नालाको लिफ्ट सिचाईबाट ३० प्रतिशत जमिनमा सिचाई हुन्छ । • २० प्रतिशत घरमा पेसनबाट जिविकोपार्जन हुदैछ ।	• किसानले आफ्नो उत्पादनको मुल्य आफै निर्धारण गर्ने अवस्था छैन । • कृषिमा अनुदान, सहुलियत ऋण र विमाको प्रभावकारी व्यवस्था छैन । • जसका कारण कृषिमा लागत धेरै लाग्छ । • कृषि प्राविधिकको कमी छ । • खाद्यन्न उत्पादनको सरकारी समर्थन मूल्य समयमा तोकिदैन । • वडा स्तरमा कृषि उपजको संकलन केन्द्र छैन । • पशुपालन गर्ने किसानले ब्यवस्थित खोर र गोठ वनाएका छैनन् । • पशुपंक्षीको हेरचाह र उपचारको व्यवस्था प्रभावकारी छैन । • पशुपंक्षी पालन सम्बन्धी तालिमको कमी छ । • व्यवसायिक पशुपालन गर्ने किसानहरुलाई अनुदान र सहुलियत ऋणको व्यवस्था छैन । • पशु प्राविधिकको अभाव छ । • पशुपालन तथा मत्स्य पालनको लागि तालिम, ज्ञान र सीपको अभाव छ । • कृषि तथा पशुपालन र आयआर्जनका सीपमुलक तालिमहरु मिल्दैनन् । • व्यवसाय गर्नका लागि अनुदान प्राप्त भएको छैन । • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सम्बन्धमा आवश्यक नीति वनेको छैन । • पोषिलो खानाको वारेमा चेतनाको कमी छ । • समुदायका धेरै मल उत्पादन गर्न पशुपालनलाई छोडी रासायनिक मललाई बढी प्राथमिकता देखिन्छ । • जैबिक मल र विषादी निर्माणको ज्ञान सीप छैन । • पुरानो रैथाने बीउ बिजनहरुलाई प्रयोग गर्ने चेतनाको कमी छ । • कर्णाली डिस्टलरीको दुषित पानीले उत्पादनमा ह्रास र मानव स्वास्थ्यमा असर भारतीय बजारसंग प्रतिष्तर्धा गर्नु परेको छ । • युवाहरुले सीपमुलक तालिम पाएका छैनन् ।	• धान र गहुँको पकेट क्षेत्र वनाएर काम गर्न सकेमा उत्पादन बढेर खाद्यन्न आयातलाई कम गर्न सकिन्छ । • व्यवसायिक तरकारी खेती, फलफुल खेती र च्याउ खेती राम्रो हुने भएकोले सहुलियत ऋण, प्राविधिक ज्ञान सीप र कृषि औजारको व्यवस्था आवश्यक छ । • कृषकहरुलाई कृषि विमाको वारेमा सचेतीकरण गर्नुका साथै विमामा आवद्ध हुनेदेखि पाउनेसम्मको प्रक्रियालाई सजिलो र प्रभावकारी वनाउनुपर्छ । • खाद्यन्न उत्पादन बृद्धिका लागि उपयुक्त कृषि नीतिको निर्माण गरि कार्यान्वयन गरेमा खाद्य र पोषण सुरक्षामा महत्वपूर्ण योगदान पुग्छ । • वडा स्तरमा कृषि तथा पशु प्राविधिकको व्यवस्था भएमा कृषकहरुले सजिलै सेवा लिन सक्छन् । • कृषि उपजहरुलाई वडा स्तरमा संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाएमा किसानहरुको उत्पादनले बजार पाउछ । • पायक पर्ने स्थानमा कोल्ड स्टोरको निर्माण गर्न सकेमा आलु र प्याजबाट वढि फाईदा लिन सकिन्छ । • पशुपक्षीको अनिवार्य विमा गर्ने गराउने व्यवस्था भएमा किसानहरुको लगानी डुब्नवाट बच्न सक्छन् । • व्यवसायिक पशुपालन गर्न चाहने वास्तविक किसानहरुलाई अनुदान र सहुलियत ऋणको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । • व्यवसायिक किसानहरुलाई अनुदान र सहुलियत ऋणको व्यवस्था गर्ने नीतिको विकास गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्छ । • सवै टोल र विद्यालयहरुमा खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिने व्यवस्था गरेमा पोषण सुरक्षाको अवस्थामा सुधार आउछ । • एक घर एक बगैचाको नीति ल्याई कार्यान्वयनमा ल्याएमा कुपोषण समस्या न्यूनिकरण गर्न सकिन्छ । • किरन नालालाई स्तरीकरण र मानखोला लिफ्ट सिचाई आयोजना विस्तार गरेमा कृषि उत्पादन बृद्धि हुन्छ । • जलवायु मैत्री कृषि प्रणाली अपनाउन पालिका स्तरमा स्पष्ट नीतिको निर्माण गरि लागु गर्नुपर्दछ । • सिक्टा सिचाइ आयोजना सम्पन्न भएपछि जमिन बाँझो हुनेछैन ।	• सुख्खा खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवानले कृषिमा क्षति हुन्छ । • सिचाईको अभाव छ । • भारतीय बजारसंग प्रतिष्तर्धा गर्नुपर्ने अवस्था छ । • कृषि खेतीका लागि समयमा रासायनिक मल पाईदैन । • सिचाईको अभाव छ । ५०% भन्दा वढि जमिन आकाशे पानीको भरमा खेती हुन्छ । • चना र अरहरमा वढि रोककिराको प्रकोप छ । • रासायिनक मल र विषादीको बढी प्रयोग हुदा स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर परेको छ । • हाईब्रिड बीउको प्रयोग बढ्दै गएको छ । • भुमीगत पानीको सतह सुक्दै गएको छ । • विधुत आवश्यकता अनुसार समयमा भोलटेज नहुने नपुग्ने समस्या छ । • मानखोलाले जग्गा कटान गरिरहेको छ । • कुखुराको विमा नै हुदैन ।

२	• अन्नबालीहरु धान, गहुँ, मकै, आलुको उत्पादनको लागि खेती योग्य जमिन छ । • केहि किसानहरुले व्यवसायिक तरकारी र च्याउ खेती गरिरहेका छन् । • सबै टोलहरुमा सडक छ । • भूमिगत जल विकास परियोजनाले ११४० विगाहामा सिचाई हुने गरेको छ । • कृषि सहकारीहरुले रासायिक मल खरिद विक्री गरिरहेका छन् । • गाउँमा संकलन केन्द्र छ । • बालबालिका र आमाहरुलाई नियमित खोप उपलब्ध छ । • कृषि सम्वन्धी तालिम मिलेको छ । • सुत्केरी सेवा वडाबाटै मिलेको छ । • स्वास्थ्य विमा लागू भएको छ । • पशु खोप मिलेको छ । • स्वास्थ्य शाखाबाट पोषण सम्बन्धी जनचेतना मूलक कार्यक्रम संचालन भएको छ । • पोषण सुधारका लागि विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम छ । • ५ वर्षसम्मका दलित वालवालिकाहरुलाई पोषण भत्ताको व्यवस्था छ । • बेमौसमी खेतीबाट आर्थिक उपार्जन भएको छ । • पशुपालन गरेका किसानहरुले कम्पोष्ट मल प्रयोग गरेका छन् । • आम्दानीको मुख्य श्रोत बैदेशिक रोजगार बनेको छ ।	• कृषि सम्बन्धी प्रशिक्षण र तालिम अभाव छ । • आवश्यक कृषि कार्य सामग्रीको व्यवस्था छैन । • जैविक मलको महत्व सम्बन्धी ज्ञान छैन । • सहुलियत ऋण, कृषि बीमा, उत्पादन आधारित अनुदान र प्रोत्साहन छैन । • माटोको गुणस्तर परिक्षण नगरि खेती गरिन्छ । • कृषि उपजले उचित मूल्य पाएको छैन । • दुध चिस्यान केन्द्र छैन । • पशुपंक्षी धैरै प्रकारका रोगहरुले क्षेति गर्छ । • उन्नत जातका पशुपंक्षी विकास गर्न सकिएको छैन । • बीमा गर्न र रकम समयमा पाउन सकिदैन । • दुध दिन छोडेका गाई तीनका बाछा विक्री हुदैनन् । • कृषि तथा पशु प्राविधिकको अभाव छ । • खेती गर्नका लागि समयमा मल पाईदैन । • सबै घरमा स्वच्छ पिउने पानी छैन । • पालिकाका सेवा सुविधाहरु पहुँचवालाले मात्र पाउछन् । सम्पुर्ण लक्षित वर्गलाई समेट्न सकेको छैन । • अधिकांश घरपारिवारमा खाजामा जंक फुडको प्रयोग भएको छ । • खाद्यन्न पदार्थमा मिसावट व्यापक छ । • जैविक खेती तर्फ कृषक आकर्षण छैन । • कम्पोष्ट मलको उत्पादन र प्रयोगमा कमी आएको छ । • आधुनिक र व्यसायिक कृषिमा कृषकलाई संगठित गर्ने राज्यको नीति कमजोर छ । • सबै डिप बोरिंगहरु संचालनमा छैनन् । मर्मत सम्हार हुन सकेका छैनन् । • खेतीयोग्य जमिनको मापदण्ड मिचेर माटो उत्खनन भैरहेको छ ।	• व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन सीप विकासका लागि तालिमको व्यवस्था गरेमा खाद्य उत्पादनमा बृद्धि हुन्छ । • कृषि सिचाई बिद्युत जडान सजिलो वनाउनु पर्छ । • कृषि अनुदान, कृषि विमा र उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन कार्यक्रम लागू गर्नुपर्दछ । • व्यवसाय गर्न चाहने किसानहरुलाई सहुलियत ऋणको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • माटोको परिक्षण गरि खेती गर्न सचेतना अभिबृद्धि गर्नुपर्दछ । • प्रयोग नभएको कृषि भूमिलाई करार खेतीमा प्रयोग गर्ने प्रणालीको विकास गर्नुपर्दछ । • कृषि हाट बजार र संकलन केन्द्रको स्थापना र प्रभावकारी व्यवस्थापन आवश्यक रहेको छ । • बिग्रेका सबै सबै डिप बोरींगहरुको मर्मत गरेमा सिचाई सुविधा बृद्धि हुन्छ । • पानीको व्यवस्था गर्न सकेमा व्यवसायिक माछा पालनबाट फाईदा लिन सकिन्छ । • व्यवसायिक रुपमा गाई, भैसी, बंगुर र बाखा पालनको लागि अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • वडा स्तरमा कृषि तथा पुश प्राविधिकको व्यवस्था भएका किसानहरुले सजिलै सेवा लिन सक्छन् । • खाद्य, पोषण, शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा आदिमा सिमान्तकृत वर्गको पहुँच वढाउने कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्दछ । • मिसावट नियन्त्रणका लागि अनुगमन प्रभावकारी वनाउन सके खाद्य मिसावटलाई न्यूनिकरण गर्न सकिन्छ । • जैबिक खेती गर्नमा प्रोत्साहन गरेमा अर्गानिक खाद्यको प्रयोग भई स्वास्थ्य स्तरमा सुधार आउछ । • बायोग्याँस र सौर्य उर्जा प्रयोग गरि व्यावसायिक कार्यमा प्रयोग गर्न सकिने । • खेतीयोग्य जमिनको माटो उत्खननमा कडाईका साथै रोकथाम गर्नुपर्ने । • रोजगारमुलक सीप विकास गरि सहुलियत ऋणको व्यवस्था आवश्यक छ ।	• सुख्खा खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवानले कृषिमा क्षति हुन्छ । • सिचाईको अभाव छ । • कृषि विधुत जडान झन् झटिलो छ । • भारतीय बजारसंग प्रतिष्तर्धा गर्नुपर्ने अवस्था छ । • कृषि खेतीका लागि समयमा रासायनिक मल पाईदैन । • आकाशे पानीको भरमा खेती हुन्छ । • चना र अरहरमा बढि रोककिराको प्रकोप छ । • हाईब्रिड बीउको प्रयोग बढ्दै गएको छ । • भुमीगत पानीको सतह सुक्दै गएको छ । • विधुत आवश्यकता अनुसार समयमा भोलटेज नहुने नपुग्ने समस्या छ । • मानखोलाले जग्गा कटान गरिरहेको छ ।

३	• खाद्यान, दलहन, तेलहन, फलफुलको राम्रो उत्पादन हुन्छ। • बेमौषमी तरकारी खेती गर्ने व्यवसायिक किसानहरुको संख्या बढिरहेको छ। • व्यवसायिक पशुपंक्षी (गाई, भैसी, बाखा, बंगुर, कुखुरा, हाँस, बटई आदि) पालन गर्नेको संख्या बृद्धि भैरहेको छ। • खजुरा बजारमा कृषि हाट बजार लाग्छ। • भूमिगत पानीहरुलाई विद्युतीय मोटरको प्रयोगबाट सिचाई कार्यमा प्रयोग भएको छ। • पशु शाखाबाट वार्षिक रुपमा बाखालाई खोप प्राप्त हुने गरेको छ। • कृषि शाखाबाट केहि किसानहरुलाई तरकारीको बीउ र तालिम प्राप्त हुने गरेको छ। • पशु प्राविधिकबाट सिमित किसानहरुलाई प्राविधिक सल्लाह सुझाव प्राप्त हुने गरेको छ। • सुहारा मार्फत सुनौलो १००० दिन लागू भएको छ। • गर्भवती र सुत्केरी आमाहरुलाई पोषिलो जाउलो वनाउने विधिको वारेमा जानकारी छ। • केहि किसानहरुले अर्गानिक खेती सम्बन्धी तालिम पाएका छन्। • विद्यालयमा दिवा खाजा व्यवस्था छ। • पशुपालन गरेका किसानहरुले कम्पोष्ट मल वनाएर प्रयोग गरेका छन्। • केहि किसानहरुले जैविक मल र विषादी वनाएर प्रयोग गरेका छन्। • धौलागिरीमा किरन नालाको पानी लिफ्ट सिचाईबाट प्रयोगमा आएको छ।	• कम्पोष्ट मल उत्पादनमा कमी छ। रसायनिक मलमा पर निर्भरता छ। तर पनि पाईदैन। • कृषि निर्वाहमुखी छ। • व्यवसायिक कृषि गर्नका लागि ज्ञान सीप र सहयोगको कमी छ। • उत्पादित कृषि उपजहरुको संकलन र भण्डारण गर्ने व्यवस्था छैन। • उन्नत जातको पशु विकास हुन सकेको छैन। • मुल्य निधारण किसानले गर्न पाउदैन। • स्वास्थ्य विमा, कृषि तथा पशु विमा सबैको पहुँचमा छैन। • सबैलाई खाद्य र पोषण सम्बन्धी चेतना छैन। • **हरेक बार खाना चार**को वारेमा सबैले जानकारी पाएका छैनन्। जानकारी पाए पनि प्रयोग गर्न सक्दैनन्। • खाद्यन्नमा मिसावट धेरै छ। • जलवायु अनुकुलन कृषि खेती गर्ने वारेमा जानकारी छैन। • सुख्खा खडेरी, शितलहरले कृषि खेतीमा ह्रास आउने गरेको छ। • जलवायु मैत्री बीउ बिजनको अभाव छ। • सबै किसानहरुले जैबिक मल तयार गर्ने ज्ञान सीप छैन। • इट्टा भठ्ठाले खेती योग्य जमिनको माटो उत्खनन गरेर खाद्य उत्पादनमा कमी आएको छ। • कर्णाली डिस्टलरीको फोहोर पानीले नालामा रहेको जिवजन्तु नष्ट भएका छन्। प्रदुषणले मानव स्वास्थ्यमा असर परेको छ। • विचौलियाले गर्दा अनुदानको सही सदुपयोग भएको छैन।	• कृषि उत्पादन बृद्धिका लागि सिचाईको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ। • कम्पोष्ट मल उत्पादनमा बढाउन किसानहरुलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ। • उन्नत बीउ, सहुलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। • वडा स्तरमा कृषि तथा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गर्नुका साथै कृषि विमामा जोड दिनुपर्दछ। • व्यवसायिक कृषि गर्ने किसानहरुको संख्या र उत्पादन वढाउन उनीहरुलाई सीप विकासका तालिम अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। • कृषकहरुले उत्पादन गरेको कृषि उपजलाई संकलन, भण्डारण गरि बजारीकरण गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ। • लोकल कुखुरा, बटई, हाँस पालनको सम्भावना रहेको छ। • अबैध रुपमा भारतबाट आयात हुने कुखुराको कारोवारलाई रोकथाम गर्ने अभियान संचालन गर्नुपर्दछ। • उत्पादनमा आधारित अनुदानको व्यवस्था गरेमा अनुदानको सहि सदुपयोग हुन्छ। • पशु कल सेन्टरको व्यवस्था गर्नुका साथै पशु प्राविधिकले नियमित रुपमा सहयोग गर्ने • पोषणयुक्त खानाको वारेमा सचेतीकरण अभियानहरु संचालन गर्नुपर्दछ। • विषादीमुक्त खेती तथा खाद्यन्न उत्पादन गर्ने अभियान संचालन गर्नुपर्दछ। • खाद्यन्नमा मिसावट रोकथामका लागि अनुगमनमा कडाई गर्नुपर्दछ। • जलवायु मैत्री अन्नवाली र तरकारीका बीउहरु प्रयोग गर्न किसानहरुलाई अभिप्रेरित गर्नुपर्दछ। • कृषि विधुत मीटर जडान तथा अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। • बेमौसमी तरकारी उत्पादन गर्ने ज्ञान सीप वढाउने कार्यक्रमहरु लागू गर्नुपर्दछ। • पेडारी र किरण नालाको पानीलाई सिचाईको रुपमा प्रयोग गर्ने योजना वनाउनु पर्दछ। • व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन गर्ने किसानहरुलाई उत्पादनमा आधारित अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ।	• सुख्खा खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवानले कृषिमा क्षति हुन्छ। • सिचाईको अभाव छ। • किसानले उत्पादन गरेको वस्तुको मुल्य व्यापारी र विचौलियाले निर्धारण गरेर लिन्छन्। • रासायनिक मलको चरम अभाव छ। • सिचाईको अभाव छ। आकाशे पानीको भरमा खेती हुन्छ। • चना र अरहरमा बढि रोककिराको प्रकोप छ। • रासायिनक मल र विषादीको बढी प्रयोग हुदा स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर परेको छ। • भुमीगत पानीको सतह सुक्दै गएको छ। • निजी खेतमा लगाएका ईपिलिष्टिकले पानीको सतह सुकाएका छ। • विधुत आवश्यकता अनुसार समयमा भोलटेज नहुने नपुग्ने समस्या छ।

४	• कृषि बालीहरुको उत्पादन राम्रो हुन्छ । **खाद्यन्न बाली :** धान, गहुँ र मकै **तरकारी बाली :** गोभी, काउली, खुर्सानी, काँक्रो, टमाटर, आलु, प्याज, लौका, फर्सी, आदि । **दलहन बाली :** मसुरो, चना, केराउ, अरहर, राजमा, बोडी **तेलहन बाली :** तोरी, सुर्यमुखी, आलस । **फलफुल बाली :** आँप, केरा, लिची, अम्वा, कागती आदि । • केहि किसानहरुले व्यक्तिगत सिचाईबाट व्यवसायिक तरकारी खेती गर्दै आएका छन् । • शीत भण्डार निर्माण भएको सम्पन्न हुदैछ । • सहकारीको गोदाम घर निर्माण सम्पन्न भएको छ । • सबै टोलहरुमा बाटो पुगेको छ । • खजुरामा दुध संकलन केन्द्र रहेको छ । • दुध संकलन केन्द्र भएकोले बजार राम्रो छ । • सरकारबाट पशु बीमा उपलब्ध भएको छ । • केहि पशुपालकहरुलाई ज्ञान सीप क्षमता बृद्धिका लागि तालिमहरु प्राप्त भएको छ । • पशुको खोप मिलेको छ ।	• कम्पोष्ट मलको अभाव छ । • उन्नत जातको बीउहरुको अभाव छ । • अधिकांश किसानहरुले हाईब्रिड जातका अन्न र तरकारी बाली लगाउन थालेका छन् । • सिचाईको अभाव छ । • कृषि वस्तुहरुले उचित मूल्य पाउदैन । विचौलियाले तोकेको मुल्यमा कृषि उपजहरु दिन किसानहरु बाध्य भएका छन् । • कृषि उत्पादनको वडा स्तरमा संकलन केन्द्र छैन । • स्थानीय सरकारले पकेट क्षेत्रको घोषणा नगरी अनुदान सहयोग गरेको छ । • व्यवसायिक कृषि उद्यमशिलताको कमी छ । कृषि नयाँ प्रविधि र औजारको अभाव छ । • कृषि तथा पशु प्राविधिकको कमी छ । • व्यवसाय गर्न चाहनेले कृषि ऋण र अनुदान पाउन सकेका छैनन् । • धेरैजसोले निर्वामुखी पुशपालन गर्दै आएका छन् । • सेवा सुविधा दिने प्रकृया सहज सरल छैन । • विपन्न वर्गको अनुदानमा पहुँच छैन । • केहि वालवालिका र आमाहरु कुपोषित रहेका छन् । • तालको संरक्षण भएको छैन । • सीपमुलक तालिम र आर्थिक अभावका कारण व्यवसाय गर्न सकिएको छैन ।	• धान बढि उत्पादन हुने भएकोले पाकेट क्षेत्र वनाई धान उत्पादनका कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • हिउदे याममा बेमौसमी मकै उत्पादन बढि हुने भएकोले सिचाईको व्यवस्था गरि मकै उत्पादनमा अनुदानमा सहयोग गर्नुपर्दछ । • फलफुल उत्पादनको सम्भावना धेरै भएकोले अनुदान र बजारीकरणमा समन्वय गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्दछ । • व्यवसायिक तरकारी खेती गर्ने किसानहरुलाई तालिम, बीउ, भ्रमण, अनुदान र सहुलियत ऋण उपलब्ध गराउनुपर्दछ । • नेपालगंज बजार नजिक भएकोले कृषि उत्पादनले बजार पाउने सम्भावना धेरै छ । • अनुदान, तालिम र सहुलियत ऋणको व्यवस्था भए भाई भैसी पालनबाट दुध उत्पादन बृद्धि गर्न सकिन्छ । दुधको बजार राम्रो रहेको छ । • पकेट क्षेत्र घोषणा गरि बाखा र कुखुरापालनमा प्रोत्साहन गर्न सकेमा बजारको सम्भावना वढि छ । • खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिनु पर्नेछ । • प्रांगरिक मल उत्पादन गर्न पशुपालनलाई अनिवार्य गर्न जोड दिने । • स्थानीय बीउको संरक्षण गर्नमा जोड दिने • जलवायु मैत्री कृषि खेतीका लागि प्राविधिक ज्ञान सीप वढाउने तालिमहरु संचालन गर्ने । • जलवायुमैत्री प्रविधिहरुको प्रयोगमा जोड दिने । • किरण नाला र पेडारी नालामा ड्याम निर्माण गरि हिउदमा सिचाईको रुपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।	• सुख्खा खडेरी, शितलहर, बाढी, डुवानले कृषिमा क्षति हुन्छ । • सिचाईको अभाव छ । • तरकारी, फलफुल, र माछामासु भारतीय बजारसँग प्रतिष्तर्धा गाह्रो छ । • कृषि खेतीका लागि समयमा रासायनिक मल पाईदैन । • सिचाईको अभाव छ । • कृषि तथा पशुहरुमा रोककिराको प्रकोप बढेको छ । • रासायिनक मलको चरम अभाव छ । • हाईब्रिड बीउको प्रयोग बढ्दै गएको छ । • भुमीगत पानीको सतह सुक्दै गएको छ । • विधुत आवश्यकता अनुसार समयमा भोलटेज नहुने नपुग्ने समस्या छ ।

५	• यो वडा कृषि उत्पादन राम्रो छ । **खाद्यान बाली :** धान, गहुँ, मकै र आलु । **फलफूल :** आँप, केरा, लिची, अम्बा, अनार । **तरकारी :** लौका, फर्सी, बोडी, काउली, भान्टा, आलु, टमाटर, प्याज, लसुन आदि । **दलहन :** अरहर, चना, मसुरो, केराउ, शिवचना, मास । **तेलहन :** सूर्यमुखी, तोरी र आलस • नजिकै वडा नं.७ मा शित भण्डार निर्माण भैरहेको छ । • केहि किसानहरुले सिचाईका लागि निजी सिचाई (भूमिगत पानी तान्ने मोटर तथा पम्पसेट मार्फत) को व्यवस्था रहेको छ । • अधिकांश परिवारले निर्वाहमुखी पशुपालन गरेका छन् । गाई, भैसी, बाखा, बंगुर, कुखुरा पशुपालन गरेका छन् । • केहि परिवारले व्यवसायिक रुपमा गाई भैसी पालन गरेर दुध बेचेर आम्दानी गरिरहेका छन् । • सामुदायिक विद्यालयमा सबैका वालवालिकाहरु भर्ना भएर पढेका छन् । • वालवालिकाहरुलाई खोप मिलेको छ । • बाखालाई खोप मिलेको छ । • यस वडामा बसोवास गर्ने परिवारले भात, दाल, तरकारी माछामासु खाने गरेको छन् । • विद्यालयमा पोषण सुरक्षाका लागि खाजाको व्यवस्था छ । • सुनौला हजार दिनको कार्यक्रम संचालनमा छ । • स्वास्थ्य चौकीमा वालवालिकाको पोषण अवस्थाको जानकारी पाउनलाई पाखुरा नाप्ने गरेको छ । र कुपोषित वालवालिकाहरुलाई उपचारको व्यवस्था छ । • समुदायका केही कृषकहरुले पशुपालन गरी प्रांगरिक मल प्रयोग गरिरहेका छन् । • केही कृषकहरुलृ रैथाने बीउहरुको प्रयोग गरेका छन् । • सार्वजानिक पोखरीहरु रहेका छन् । • अधिकांश घरका युवाहरु बैदेशिक रोजगारमा गएका छन् ।	• किसानले उत्पादन गरेको कृषि उत्पादनले उचित मुल्य पाउदैन । • कृषिमा अनुदानको व्यवस्था कम छ । सहुलियत ऋणको व्यवस्था छैन । • बाली विमा प्रभावकारी छैन । • कृषि तथा पशु सम्वन्धी प्राविधिक ज्ञानको कमी छ । • प्राविधिकको कमी छ । • कम्पोष्ट मलको उत्पादन र प्रयोगमा कमी आएको छ । • सहकारी संस्थाबाट न्युन मात्रामा रासायिक मल प्राप्त हुने गरेको छ । • अर्गानिक कृषिको महत्वको बुझाई कम छ । • सबै खेतमा विजुलीको जडान भएको छैन । • संकलन केन्द्र र शित भण्डारको व्यवस्था छैन । बजारको अभाव छ । • कृषि विकासका लागि चाहिने आवश्यक पुर्वाधार, नयाँ मेसिन, भण्डारणको व्यवस्था छैन । • सुधारिएको गोठ छैन । • व्यवसायिक पुशपालन गर्ने संख्या न्युन छ । • पशुपालन सम्बन्धी तालिमको अभाव छ । अनुदानको कमी छ । • सेवा सुविधा दिने प्रकृया सहज सरल छैन । • सुनौलो हजार दिन कार्यक्रम सबै परिवारमा पुग्न सकेको छैन । • विद्यालयको दिवा खाजा पोषिलो र प्रयाप्त छैन । • खाद्य र पोषणको वारेमा सचेतानको कमी छ । • पोषण सुरक्षा सम्वन्धी तालिम अन्तरक्रियाहरु हुदैनन् । सबैलाई पुगेको छैन । • आकाशे पानीको घरमा खेती हुन्छ । • कृषकहरुलाई प्रयाप्त प्राविधिक ज्ञान सीप मिलेको छैन । • वातारण अनुकुलित रैथाने बीउहरु लोप हुदै गएका छन् । • जलवायु अनुकुलित कृषि सम्वन्धीको चेतनाको कमी छ । • सार्वजानिक पोखरीहरुको संरक्षण भएको छैन । • सिचाईको अभाव छ । भूमिगत पानीको सतह पनि सुक्दै गएको छ । • पशुपालन कमीले गर्दा गोठे मल हुदैन रसायनिक मलमा परर्निभरता बढेको छ । • विधुत भोल्टेज कम भएकोले सिचाई मोटर चलाउन सकिदैन । • व्यवसायिक सीप, ज्ञान र अनुदानको अभावले आयआर्जनका क्रियाकलापहरु गर्न सकिएको छैन ।	• सिचाईको व्यवस्था गरेमा कृषि उत्पादन बृद्धि गर्न सकिन्छ । • फलफुल तथा तरकारीको पकेट क्षेत्र वनाई सहयोग गरेमा बढि फाईदा हुने सम्भावना छ । • कृषि ऋण, विमा र अनुदानका लागि स्थानीय सरकारले जोड दिनुपर्दछ । • किसानहरुको ज्ञान सीप वढाउन तालिम दिनुका साथै नियमित रुपमा प्राविधिक सहयोग गर्न वडा स्तरमा कृषि प्राविधिकहरुको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • रासायिक मल सजिलै पाउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ । • वडामा हाट बजार तथा संकलन केन्द्र निर्माण गरि भण्डारण र बजारीकरणमा सहयोग गर्नुपर्दछ । • सिचाई मोटर चलाउनका लागि बिजुलीको पावर सप्लाईमा ध्यान दिनुपर्दछ । • पशुपंक्षी उपचारका लागि वडा स्तरमा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • व्यवसायिक पशुपंक्षी र मत्स्य पालन गर्नेलाई अनुदान सहयोगको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • अनुदानमा सबैको पुहुँच पुग्ने योजना लागू गर्नुपर्दछ । • पोषणको महत्वको वारेमा चेतनाको अभिबृद्धिका कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्दछ । • खाद्य र पोषण सुरक्षाको हिसावले अति जोखिममा परेका समुदायको पहिचान गरि विशेष कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । • कृषि भूमिलाई बाँझो नराखी पौष्टिक खाद्यन्न उत्पादन गर्न करारमा खेती गर्ने वातावरण तयार गर्नुपर्दछ । • खाद्य र पोषण सुरक्षाका लागि खाद्यन्न उत्पादन, वितरण र उपभोग गर्ने वानी व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन सचेतीकरण गर्नुपर्दछ । • छाडा पशुचौपाया नियन्त्रणका लागि भारतीय सिमानामा तारबार र कान्जीहाउस व्यवस्था गरेमा क्षेति कम गर्न सकिन्छ । • सार्वजाकि पोखरीहरुको संरक्षण गरि आयआर्जनका क्रियाकलापहरु गर्न सकिन्छ । • डिप बोरिंग सिचाई सुविधा आवश्यक छ । • ऐलानी जग्गालाई व्यवसायिक कृषिका लागि करारमा दिन सकिन्छ । • सीप मूलक तालिम दिई रोजगारको श्रृजना गर्नुपर्दछ । • साना तथा घरेलु उद्योगहरु संचालन गर्नका लागि सहुलियत ऋण र बजारीकरणको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । • कृषि तथा पशुपालन व्यवसायलाई प्रबर्द्धन गर्न सकिन्छ । • कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय प्रबर्द्धनका लागि आवश्यक गर्ने पूर्वाधारहरुको विकास गर्न सकेमा आम्दानीमा बृद्धि हुन्छ	• रोगकिरा, हावाहुरी, खडेरी र शितलहरले खेतीका क्षेति हुन्छ । • खुल्ला सिमानाले भारतबाट आएको उत्पादनले गर्दा उचित मूल्य नपाउने समस्या छ । • व्यापारी र विचौलियाले मुल्य तोकेर किसान ठग्ने गरेको । • रासायनिक मलको चरम अभाव छ । • जमिनमुनीको पानी सतह सुक्दै गएको छ । • खाद्य र पोषण सुरक्षाको क्षेत्रमा बजेट विनियोजन हुदैन । • ऐलानी जग्गा छ तर पहुँचवालाहरुको कब्जामा रहेको छ । • सार्वजानिक पोखरी र ऐलानी जग्गाको संरक्षण भएको छैन । • युवाहरु विदेश पलायन हुने क्रममा तिव्रता । • हाइव्रिड बीउको प्रयोग बढेको छ र रैथाने जातको बालीको लोप हुदै गएको छ । •

६	यस वडामा कृषि उत्पादन राम्रो छ। **खाद्यान बाली :** धान, गहुँ र आलु। **फलफूल :** आँप, केरा, लिची, अम्वा, अनार। **तरकारी :** लौका, फर्सी , बोडी, काउली, भान्टा, आलु, टमाटर, प्याज, लसुन आदि। **दलहन :** अरहर, चना, मसुरो, केराउ, शिवचना, मास। ● ७ जनाले व्यवसायिक तरकारी खेती गरेका छन्। ● आवतजावत र ढुवानीका लागि बाटो छ। ● व्यक्तिगत सिचाई मोटरको व्यवस्था छ। ● केहि किसानहरुले बाखापालनबाट आर्थिक लाभ लिएका छन्। ● सरकारी अनुदानबाट कुखुरापालन गरेका छन्। व्यवसायिक फर्म संचालन १२ वटा रहेका छन्। ● कुखुरापालनले मासु र अण्डा मागलाई केहि हदसम्म धानेको छ। ● केहि किसानहरुले भैसी पालन गरि दुध विक्री गर्दै आएका छन्। ● वडा कार्यालय र गाउँपालिकाबाट केहि सेवाहरु प्राप्त भएका छन्। ● बीउ बिजन, अनुदान, विमा आदि मिलेको छ। ● पशुपंक्षीको स्वास्थ्य सुधारका लागि खोप र औषधि मिलेको छ। ● पशु प्राविधिक र कृषि प्राविधिकबाट प्राविधिक सल्ललाह सुझाव मिलेको छ। ● स्वास्थ्य संस्थाबाट पोषणको वारेमा समुदायमा सचेतीकरणका अभियानहरु भैरहेका छन्। ● वालवालिकालाई बाल भिटा कार्यक्रम संचालन भैरहेको छ। ● कुपोषित बालवालिकाको उपचारमा सहयोग भैरहेको छ। ● जलवायु अनुकुलित बीउहरुको विकास भएको छ। ● सामुदायिक वन रहेको छ। घाँस दाउरा र पशुपालनमा सहयोग पुगेको छ। ● ३०% युवाहरु बैदेशिक रोजगारीमा छन्।	● निर्वाहमुखी खेती तथा पशुपालन भैरहेको छ। ● कृषि सम्बन्धी प्राविधिक ज्ञानको कमी छ। ● संकलन केन्द्र र हाट बजार छैन। ● विजुली बत्तीमा पावर हुदैन। ● रासायनिक मलको बढी प्रयोगले जग्गाको उत्पादन शक्तिमा ह्रास आएको छ। ● भैसी पालन, बाखा पालन, बंगुर पालन र कुखुरा पालनमा लगानी धेरै र आम्दानी कम हुन्छ। ● तालिम र सीप विकाको कमीका कारण व्यवसायिक रुपमा पशुपंक्षी विकास गर्न सकिएको छैन। ● सेवामुलक श्रोतको विषयमा ज्ञान र सूचनाको कमी छ। ● बाली, स्वास्थ्य र पशु विमाको वारेमा जानकारी थोरैलाई मात्र थाहा छ। ● पोषणयुक्त खाना प्रयाप्त मात्रामा पाइदैन। भएका खाद्य वस्तुहरु पनि मिलाएर खाने वानी छैन। ● पोषणको महत्व सम्बन्धी जानकारी कम छ। ● सर्वोत्तम लिटो, माछा मासु, दुध दही, फलफूल, सागपात, अन्न र गेडागुडी मिलाएर खाने ज्ञान छैन। ● सुत्केरी तथा गर्भवती महिला र बच्चाहरु कुपोषित छन्। ● करेसाबारी गर्न सकिएको छैन। ● जलवायु अनुकुलित कृषि गर्नका लागि प्राविधिक ज्ञान सीपको कमी छ। ● प्राविधिक सहयोग मिलेको छैन। ● प्रभावकारी रुपमा वन संरक्षण गर्न सकिएको छैन। ● वनबाट व्यवसाय प्रबर्द्धन गरि फाईदा लिन सकिएको छैन। ● सार्वजनिक जग्गाहरुको सदुपयोग भएको छैन। ● बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग गर्नमा सरोकारवालाको ध्यान पुगेको छैन। ● यहाँ रोजगारको अभावले युवाहरु विदेश पलायन हुने गरेका छन्। ● व्यवसायिक वन्ने तालिम, ज्ञान, सीपको अभाव छ।	● नयाँ नयाँ ज्ञान र कृषि प्रविधिको प्रयोग गर्न सकेमा कृषि उत्पादन वढाउन सकिन्छ। ● सिचाईको वयवस्था भएमा खाद्यन्न, तरकारी, फलफुल र माछापालन गरि आयआर्जन वढाउन सकिन्छ। ● वडामा संकलन केन्द्र हाट बजार बनाउनुपर्छ। ● बिजुलीको प्रयाप्त व्यवस्था भए सिचाई मोटरबाट पानी धेरै आउथ्यो र कृषि उत्पादन बढि हुने थियो। ● मकै उत्पादनको पकेट क्षेत्र बनाउन सकिन्छ। ● सुधारिएको गोठ र उपचारको राम्रो व्यवस्था भए पशुपालनमा बृद्धि हुन्छ। ● दुध संकलन र अन्य पशुजन्य उत्पादनहरु संकलन र बजारीकरणको व्यवस्था गरेमा किसानहरु पशुपालनमा अभिप्रेरित हुन सक्छन्। ● सीप विकास तालिम, अनुदान र सहुलियत ऋणको व्यवस्था गरेमा युवाहरु विदेश जाने क्रम रोकिन्छ। ● सिमान्तकृत वर्गको श्रोत माथिको पहुँच अभिबृद्धि गर्ने नीतिको विकास गरि कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ। ● चेतना मूलक तालिम गोष्ठीमा भए उत्पादन तथा पोषण युक्त खाना खाने थिए। ● खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम दिनु जरुरी छ। ● रासायिनक मल तथा विषादीमा पुर्ण रुपमा रोक लगाउनुपर्छ। ● करेसावारी गर्न सचेतना अभिबृद्धि गर्नुपर्दछ। ● प्रांगरिक मल उत्पादन गर्न पशुपालनलाई जोड दिने र चेतनामूलक तालिम संचालन गर्नुपर्दछ। ● सामुदायिक वनमा फलफुल उत्पादन, पशु व्यवसाय, फर्निचर उद्योग र जडिबुटी व्यवसाय संचालन गर्न सकिन्छ। ● मानखोलाका पानी लिफ्ट माफर्त सिचाई गर्न सकिन्छ। ● बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग र व्यवस्थापनका लागि जनचेतना अभिबृद्धि गर्नुका साथै नीति र बजेटको व्यवस्था गरेमा प्राकृतिक श्रोतको परिचालन हुन्छ। ● साना उद्योग तथा व्यवासय संचालन गर्न चाहनेलाई उनीहरुको प्रतिबद्धता अनुसार सहुलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था गर्न सकिन्छ। ● उत्पादित वस्तुहरुको बजारीकरणका लागि समन्वय र प्रचारप्रसारमा सहयोग गर्न सकिन्छ।	● आकाशे पानीको भरमा खेती गर्नु परेको छ। ● रोगकिराले बालीनाली नष्ट हुन्छ। ● कृषिमा अनुदान र बाली विमा छैन। ● बेमौसमी वर्षातले धान बाली नष्ट भएको र क्षतिपूर्ति मिलेको छैन। ● खुल्ला सिमानाले भारतबाट आएको उत्पादनले गर्दा उचित मूल्य नपाउने समस्या छ। ● व्यापारी र विचौलियाले मुल्य तोकेर किसान ठग्ने गरेको। ● रासायनिक मलको चरम अभाव छ। ● जमिनमुनीको पानी सतह सुक्दै गएको छ। ● सार्वजानिक पोखरी र ऐलानी जग्गाको संरक्षण भएको छैन। ● रैथाने जातको बालीको लोप हुदै गएको छ। ● बैकल्पिक उर्जा परिचालनमा सरोकारवालाको चासोमा कमी छ। ● यो देशमा केहि पनि गर्न सकिदैन भन्ने सोचको विकास भएको छ।

७	• धान, गहूँ, मकै, तरकारी, दलहन र तेलहन बालीको राम्रो उत्पादन हुन्छ । • करिव १५% जग्गामा मात्र सिचाईको व्यवस्था छ । • सबै टोलहरुमा बाटो पुगेको छ तर पक्की भएको छैन । • ट्रयाक्टर मार्फत खेत जोत्ने गरिएको छ । • धेरैजसो किसानहरु परम्परागत रुपमा कृषि तथा पशुपालन गरेका छन् । • केहि किसानहरुले फर्म दर्ता गरि भैसी तथा बाख्रा पालन गरेका छन् । • विद्यालयमा सबै वालवालिकाहरु भर्ना भएका छन् । • वालवालिकाहरुले खोप पाएका छन् । • स्वास्थ्य चौकीमा सुत्केरी सेवा मिलेको छ । • केहि पशुका लागि खोप र औषधि मिलेको छ । • २ वर्ष मुनिका बालबालिकाको मासिक तौल अनुगमनमा बृद्धि भएको छ । • सुपोषणका लागि समुदायमा सामान्य जागरुकता आएको छ । • पोषण सुधारका लागि दिवा खाजाको व्यवस्था भएपछि शिक्षामा बालबालिकाको पहूँच बढेको छ । • सुनौलौ हजार दिन, स्वास्थ्य तथा पोषण सम्वन्धी ज्ञान सीप केहि मात्रामा बृद्धि भएको छ । • जैविक विषादीको प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने केहिमा चेतना आएको छ । • सार्वजनिक ताल तलैयाहरु छन् । • केहि परिवारका सदस्यहरुमा रोजगार गरेका छन् । • व्यापार (किराना पसल, नास्ता पसल) पनि गर्दैछन् । • अधिकांश युवाहरु बैदेशिक रोजगारमा गएका छन् ।	• किसानले घरमा बीउ राख्ने चलन हराएको छ । बीउ किनेर लगाउने गरेका छन् । • कृषि तथा पशुपालन र आयआर्जन सम्वन्धी तालिम, ज्ञान, सीपको कमी छ । • आकाशे पानीको भरमा खेती गर्नुपर्दछ । • निर्वाहमुखी खेती छ । • आधुनिक कृषि औजारको प्रयोग छैन । • संकलन केन्द्र, भण्डारण भवन, प्रशोधन गर्ने व्यवस्था छैन । • वडाबाट कषि तथा पशु प्राविधिकको सेवा नियमित पाईदैन । • पशु बिमा गर्ने र भुक्तानी पाउने प्रक्रिया झनझटिलो छ । • दुधको उचित मुल्य पाईदैन । • स्वास्थ्य, बाली र पशु विमा गर्नेको संख्या धेरै कम छ । • विपन्न वर्गको श्रोत साधनमा पहुँच पुगेको छैन । • नियमित जाँच र तौल गर्न आउदैनन् । • करेसावारीको कमी छ । • हरेक बार खाना चार अनुसार खानाको व्यवस्था छैन । • पोषण सम्बन्धी जनचेतनाको कमी छ । • जैविक उत्पादनका बस्तुको उचित मूल्य पाउदैन । • सौर्य उर्जा र गोवर ग्याँसको प्रयोग भएको छैन । • बेरोजगारको संख्या धेरै छ । • व्यापार व्यवसायमा सहुलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था छैन । धेरै फाईदा हुदैन । • उत्पादनले बजार पाउदैन । घाटा व्यहोर्नुपर्छ । • कृषि तथा पशुपालनर आयआर्जनका लागि तालिम, अनुदान र सहुलियत ऋणको अभाव छ ।	• पकेट क्षेत्र तोकेर प्याज, धान, गहुँ मकै वालीको विकासमा जोड दिनुपर्दछ । • सिचाईको व्यवस्था भएमा उत्पादनमा बृद्धि गर्न सकिन्छ । • सहुलियत दरमा ऋण उपलब्ध र अनुदानको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । • व्यवसायिक तरकारी खेती, फलफूल खेती र नगदेवालीप्रति किसानहरुलाई अभिप्रेरित गर्न‘पर्दछ । • कृषि उत्पादनको संकलन र प्रशोधन र बजारीकरणमा जोड दिनुपर्दछ । • मानखोलाको पानी लिफ्ट मार्फत सिचाईको व्यवस्था गर्न सकिन्छ । • सार्वजनिक ताल पोखरीहरुको संरक्षण गरि माछापालन व्यवसाय संचालन गर्न सकिन्छ । • वडामा कृषि र पशु प्राविधिकको व्यवस्था भएमा सेवा लिन सजिलो हुन्छ । • गर्भवती तथा किशोरीहरुलाई सुपोशित गराउने आइरन टेबलेट उपलब्ध गराउने । कार्यक्रम बनाई नियमित तौल अनुगमन बृद्धि गर्ने । • पोषण सम्बन्धि जनचेतना र खाद्य सामाग्री वितरण गरी सुपोषित गर्ने टोल टोलमा स्वास्थ्य शिक्ष र पोषण शिक्षा संचालन गर्ने । • खाद्य पदार्थमा हुने मिसावटलाई बन्देज गर्ने तथा कडा अनुगमन गरी कारवाही गर्ने । • **एक घर एक करेसावारीलाई** प्रबर्द्धन गर्ने । • जलवायु अनुकुलन कृषिका लागि बीउहरुको विकास गरि किसानहरुलाई सहयोग गर्न सकिन्छ । • सार्वजनिक जग्गामा बृक्षारोपन गरि जडिबुटीको व्यवसाय गर्न सकिन्छ । • रोजगारी श्रृजनाका योजनाहरु तयार गरेर कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । • कृषि तथा पशुपालन र अन्य बजारको माग अनुसारका व्यवसायहरु संचालनमा जोड दिनुपर्नेछ । • सीपमूलक तालिम प्रदान गरि स्वदेशमै स्वरोजगार वन्ने कार्यनीति वनाएर काम गर्नुपर्दछ ।	• आकाशे पानीको भरमा खेती गर्नु परेको छ । • रोगकिराले वालीनाली नष्ट हुन्छ । • कृषिमा अनुदान र बाली विमा छैन । • किसानहरुलाई बिचौलिया र व्यापारीहरुले ठग्ने गरेको छन् । • खुल्ला सिमानाले भारतबाट आएको उत्पादनले गर्दा उचित मूल्य नपाउने समस्या छ । • व्यापारी र बिचौलियाले मुल्य तोकेर किसान ठग्ने गरेको । • १२% बच्चा कम तौलमा जन्मिएका छन् । • मानखोलाले माटो कटान गरेको छ । • सार्वजानिक पोखरी र ऐलानी जग्गाको संरक्षण भएको छैन । • रैथाने जातको बालीको लोप हुदै गएको छ । • भूमिगत पानीको सतह घटेको छ । • यो देशमा केहि पनि गर्न सकिदैन भन्ने सोचको विकास भएको छ ।

८	• धान, गहुँ, तरकारी, दलहन, तेलहन बालीको उत्पादन राम्रो छ । • फलफुल (आँप, कागती) र तरकारी खेतीको राम्रो उत्पादन हुन्छ । • गा.पा. र ज्ञान केन्द्रबाट केहि किसानहरुलाई अनुदानमा बीउ, सिचाई बोरिंग, सिचाई मोटर, पावर टेलर उपलब्ध भएको छ । • केहि क्षेत्रमा डिप बोरिंगको व्यवस्था छ । • सब्जी मण्डी खजुरामा बजारमा छ । • कोल्डस्टोर वडा नं. ७ सोनपुरमा निर्माण हुदैछ । • केहि किसानहरुले पावर टेलर, टेक्टर, स्प्रेय टयांकी प्रयोग गरेका छन् । • केहि घरमा सुधारिएको खोर तथा पशुमा नस्ल सुधार भएको छ । • केहि घरमा उन्नत जातिको पशुपक्षी छन् । • कृषि तथा पशु प्राविधिकबाट प्राविधिक सल्लाह सुझाव मिलेको छ । • पोषिलो खानाको बारेमा सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाबाट जानकारी मिलेको छ । • सुनौलो १००० दिन कार्यक्रम लागू भएको छ । • विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था छ । • भिटामिन ए, आईरन चक्की र बाल भिटा कार्यक्रम संचालनमा छ । • कुपोषित वालवालिकाको चेकजाँच गर्ने गरिएको छ । कुपोषितलाई उपचारको व्यवस्था छ । • पशुपालन गर्ने भएकोले कम्पोष्ट मल उत्पादन र प्रयोग भएको छ । • नार्कले केहि बाढी र सुख्खा सहने धानको बीउ विकास गरेको छ । केहि किसानहरुले प्रयोग गरेका छन् । • ६० प्रतिशत युवाहरु बैदेशिक रोजगारीमा छन् ।	• तरकारी, मकै, गहुँ र धानको उचित मूल्य पाईदैन । • कृषि तथा पशुपलन सम्बन्धी ज्ञान सीपको कमी छ । • माटो परिक्षण गरि खेती गरिदैन । • वडा स्तरबाट कृषि था पशु तप्राविधिक सहयोग पाउने व्यवस्था छैन । • उन्नत जातको बीउको अभाव छ । • कृषि सिचाईका लागि बिद्युत मिटर जडान गर्न सजिलो छैन । जडान भएकोमा पनि बिजुलीको भोल्टेज कम भएर सिचाई गर्न सकिदैन । • खाद्यान संकलन केन्द्र छैन् । • परम्परागत खोरमा पशुपालन भएको छ । • लोकल जातको राँगा र साँढेको प्रयोग हुन्छ । • कृषि तथा पशुपंक्षी सम्वन्धी व्यवसायिक तालिमको कमी छ । • अनुदानमा कृषकको पहुँच छैन । • माग अनुसारको कृषि तथा पशु सेवाको सहयोगहरु पाईदैन । • स्वास्थ्य विमा र पशु विमा धेरै कम छ । • स्वास्थ्य विमा प्रभावकारी छैन । • पोषिलो खाना खाने आनीबानी कमजोर छ । स्वास्थ्य र सरसफाईको कमी छ । • पोषिलो खाद्यन्नको वारेमा जनचेतनाको कमी छ । • जंकफुड खाने चलन बढेको छ । • ९० प्रतिशत घरमा करेसाबारी छैन । • कम्पोष्ट मलको प्रयोग घट्दै गएको छ । रासायनिक मलको प्रयोग वढ्दै गएको छ । • विषादीको प्रयोग बढेको छ । • जलवायु मैत्री कृषि सम्वन्धिी ज्ञान सीपको कमी छ । • विदेशमा कमाएको पैसा केहि घरमा दुरुपयोग भएको छ । • स्वदेशमा रोजगारको व्यवस्था छैन ।	• कम्पोस्ट मलको महत्व बुझाएर रासायनिक मलको भरमा मात्र खेती गर्ने वानीलाई सुधार गर्न आवश्यक छ । • सबैलाई पुग्ने गरि डिप बोरिंगको व्यवस्था र विधुतिकरण गर्न सकेमा कृषि उत्पादन बढाउन सकिन्छ । • वडा स्तरमा कृषि तथा प्राविधिकको व्यवस्था हुन सकेमा किसानहरुले प्राविधिक सल्लाह सुझावहरु सजिलै पाउन सक्छन् । • कृषि ऋण र अनुदानको व्यवस्था गर्न सके व्यवस्था व्यवसायिक किसानहरुको संख्यामा बृद्धि हुन्छ । • कृषि उपज संकलन केन्द्र वडा स्तरमा वनाउन सकेमा सबैको उत्पादनले बजार पाउने थियो । • सिचाईका पूर्वाधारहरु निर्माण गरि उत्पादन बृद्धि गर्न सकिन्छ । • पशु विमा अनिवार्य गर्न सके जोखिम न्यूनिकरण गर्न सकिन्छ । • सहुलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था भए व्यवसायिक पशुपालन बृद्धि गर्न सकिन्छ । दरमा हुनु • विपन्न र अपांग तथा बृद्धबृद्धाहरुलाई सेवा सुविधामा पहुँच अभिबृद्धिका कार्यक्रमहरु विकास गरि लागू गर्नुपर्दछ । • सुत्केरी सेवा, खोप सेवा, शिक्षण क्रियाकलाप, श्रोत वितरणलाई न्यायिक र प्रभावकारी वनाउनुपर्दछ । • घर घरमा करेसावारीको प्रबर्द्धन गर्न सकेमा कुपोषण समस्या न्यूनिकरण गर्न सकिन्छ । • जंकफुडको बेफाईदाको वारेमा समुदायमा सचेतीकरण गर्ने र विद्यालयमाका वालवालिकाहरुलाई परिचालन गरेमा कम गर्न सकिन्छ । • जलवायु अनुकुलन बालीको विकास गरि किसानहरुलाई वितरण गरेमा क्षेति कम हुन्छ । • सार्वजनिक जग्गा र ताल पोखरीको संरक्षण गरि आयआर्जनका क्रियाकलापहरु संचालन गर्न सकिन्छ । • स्वरोजगाारमूलक सीप मूलक तालिम दिई व्यवसाय गर्नेलाई अनुदान तथा सहुलियत ऋणको व्यवस्था हुनुपर्छ ।	• सिचाईको अभाव छ । • कृषि तथा पशु उपजले मुल्य पाउदैन । • हाईब्रिड बीउको वढ्दो प्रयोग र स्थानीय बीउको लोप हुने अवस्था छ । • कृषि पूर्वाधारमा बजेटको कमी छ । • बीउमा कालोवजारी हुन्छ । • माछापालनका लागि पानीको व्यवस्था छैन । • कुखुराको विमा हुदैन । • २० प्रतिशत बालबालिका कुपोषित छन् । • सुख्खा, अत्याधिक वर्षा, शितलहर आदि । • शिक्षा र चेतनाको कमी छ । • मापदण्ड विपरीत माटो उत्खनन भएको छ । • तालहरु र सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण छैन • खाद्य मिसावटको अनुगमनमा कमी छ ।

अनुसूची २

पालिका स्तरीय कार्यशालामा उपस्थित सहभागिहरुको विवरण

फियान नेपाल

प्रादेशिक समन्वय कार्यालय, नेपालगंज, बाँके

खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनैतिक योजना तजुमा कार्यशाला

आयोजक : खजुरा गाउपालिका बाँके /फियान नेपाल

स्थान : खजुरा मिनी पार्क,बाँके   मिति २०७९।०३।०७

उपस्थीती विवरण

क.स	नाम थर	ठेगाना/संस्था/समुह	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
१	इश्वर बहादुर वि.क. (तुफान)	खजुरा गा.पा. अध्यक्ष	9858060115	[illegible]
२	मन्जु मल्ल	" " उपाध्यक्ष	9858060114	[illegible]
३	बम बहादुर के.सी.	प्र.प्र.अ.	9858077744	[illegible]
४	अशोक व. सिंह	फियान नेपाल	9861044951	[illegible]
५	राम बहादुर पुन	नागरिक समाज	९८६००८६४४६	[illegible]
६	तिलक अधिकारी	FIAN Nepal	९८४२२२२१२०	[illegible]
७	बिष्णु सुनार	का. पा. सदस्य	९८१४५१५९६४	[illegible]
८	रतनमुन बिश्वा शाई	का. पा. सदस्य		रतनमुन
९	शुशिल थापा	खजुरा, गा.पा.	9843016355	[illegible]
१०	मनबिर क्षेत्री	वडा अध्यक्ष वडा नं. १	9848129538	[illegible]
११	धनराम वली	" — " २	98580-29211	[illegible]

क.स	नाम थर	ठेगाना/संस्था/समुह	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
१२	पूर्ण बहादुर भण्डारी	वडा अध्यक्ष वडा नं.३	९८४८०६२४६६	[illegible]
१३	फारुक शेख	" — ६	९८०४४६१८०४	[illegible]
१४	फिरोज खाँ	" — ८	९८४८०२६८६८	[illegible]
१५	सुक्खन धोबी चमार	कार्यपालिका सदस्य	९८४८०२६८५८	
१६	मैसरी पुन मगर	" — "	९८४८०२२५४३	[illegible]
१७	कृष्ण कुमारी पोखरेल वि.क.	" — "	९८६८२९१२२६२	[illegible]
~~१८~~	~~दुर्गा प्रसाद~~			
~~१९~~	~~भेटारी~~			
१८	निर्मला रेग्मी	खजुरा गा.पा.	९८४८०९८६२८	[illegible]
१९	दुर्गा प्रसाद शर्मा	पशु सेवा शाखा	९८४८४९३३४३	[illegible]
२०	प्रदिप व. वि.क.	सचिवालय प्रमुख (प्रमु)	९८६८१६०२००	[illegible]
२१	सुख्खन धोबी चमार	डि.पा.ए. खजुरा गा.पा.	९८०४४९४१६६	सज्जन
२२	भक्त बहादुर रावल	गा.ले.प	९८६८२२९१४३	[illegible]
२३	सुदिप पौडेल	स्वास्थ्य शाखा प्र.	९८४८०२३४३८	[illegible]

क.स	नाम थर	ठेगाना/संस्था/समुह	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
२४	शारदा सिंह	म.हिंसा वा.शा. शाखा	९८४८०२०८२०	[illegible]
२५	तेज बहादुर सुनार		९८१०२८६१०६१२	[illegible]
२६	नगिना चलो	उपप्रमुख सचिव	९८२२४३२४०१	[illegible]
२७	प्रतिभा न्यौपाने	रोजगार संयोजक	९८६८२८०३१३	[illegible]
२८	केशव बुढा	प्र.स.	९८४८०४६६३३	[illegible]
२९	कमान स्याङद	खजुरा-१	९८४३६८४२२१	[illegible]
३०	धर्म वि.सी	खजुरा - ३	९८४८०६३००७	[illegible]
३१	हिम्मत बहादुर आले राना	खजुरा - १	९८२४५८८१२६८	[illegible]
३२	पार्वती वि.सी.	कार्यपालिका सदस्य	९८४८०२९२८२	[illegible]
३३	आशा चौधरी	खजुरा गा.पा. उद्यम विकास शाखा सहायक	९८४८०६२३२६	[illegible]
३४	तारा थापा	खजुरा गा.पा. सूचना चौकी	९८४८०५२०२३	[illegible]
३५	श्याम कुमार थारु	खजुरा गा.पा. कार्य	९८२३६३३३२१	[illegible]
३६	अब्दुल कादिर शेख	खजुरा वडा ६	९८४८९२९५४११	[illegible]
३७	मारुफ शेख	खजुरा गा.पा. ६	९८००४६६०४२	[illegible]

क.स	नाम थर	ठेगाना/संस्था/समुह	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
३८	मुख्या साई	खजुरा ८	९८४८०६१९०६	[illegible]
३९	ध्रुवराज शर्मा	जेठ. बाँके / खाद्य सं. ...	९८६४८४०६६६	[illegible]
४०	टेक बहादुर रोका क्षेत्री	खजुरा ४ का अध्यक्ष	९८४८२४१०९२	[illegible]
४१	ओमर बहादुर ऐर	सहकर्मी समाज	९८४८०८१९४८	[illegible]
४२	सुरेश कुमार गौतम	फियान नेपाल	९८४८०२०६४४	[illegible]
४३	पुणा कला बुढा	फियान नेपाल	९८४१९९९२८६	[illegible]
४४	प्रेम पोखरेल	कोषाध्यक्ष खजुरा	९८५८०६०१८६	[illegible]
४५	अब्दुल शरिफ शेख	खजुरा २ गा.पा.	९८४८०२४८४१	[illegible]
४६	शंकर महा	खजुरा गा.पा. संवाददाता	9868244464	[illegible]
४७	राज कुमार शुक्ला	फियान नेपाल क. समिति सदस्य	९८४७०३०६४०	[illegible]
४८	प्रकाश सिंह नेगी	" "	9867725437	[illegible]
४९	विनोद प्रसाद पाण्डे	फियान नेपाल कार्यकर्ता	9845278008	[illegible]
५०	नेत्र ब. श्रीष	फियान नेपाल	९८४९२२२४०	Neetra
५१	बीर ब. शाही	फियान नेपाल	९८४८०१४६७०	Bind

क.स	नाम थर	ठेगाना/संस्था/समुह	सम्पर्क नं	हस्ताक्षर
५२	रवीन्द्र ब. मल्ल	खजुरा गाउँपालिका ...	९८५१०८७३४२	[illegible]
५३	भरोसा दर्जी	खजुरा गा.पा.	९८४५४६०६६	[illegible]
५४	रवीन्द्र शाह	खजुरा गा.पा.	९८६८०१०२०२	[illegible]
५५	कृष्णा कुमारी	"	9864918970	[illegible]
५६	राजेन्द्र सिंह	"	९८१४५८४४५	[illegible]
५७	श्री तिलक बहादुर जोशी	आन्तरिक मामिला तथा कानुन लुम्बिनी प्रदेश	९८४८०२२९४२	[illegible]
~~५८~~	~~प्रेम बहादुर विष्ट~~			
५८	प्रेम ब. सिंह	कृषि तथा पशु पन्छी विकास मन्त्रालय	९८४८०३०८८६	[illegible]
५९	नरेश बेल्डा	निकाय सचिवालय वडा नं. ६	९८४९८६५९१८	[illegible]
६०	कान्छा थापा	खजुरा -४	९८८०००४९	[illegible]

अनुसुचि ३

वडा स्तरीय अन्तरक्रियाहरुमा उपस्थित सहभागिहरुको विवरण

वडा नं १

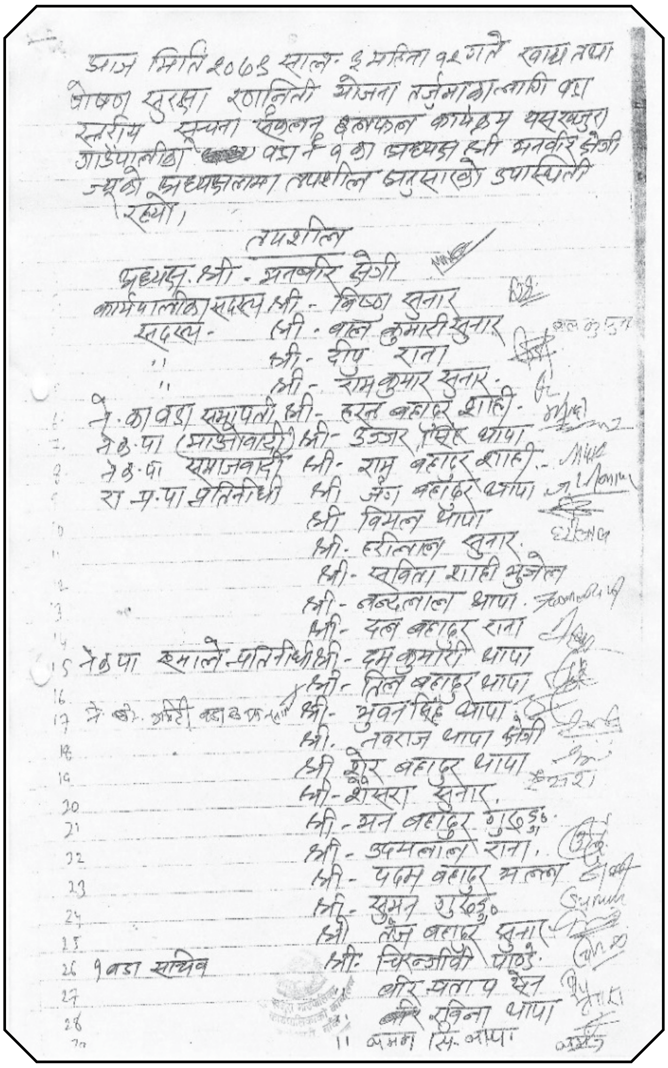

आज मिति २०८१ साल ६ महिना १२ गते खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनिति योजना तर्जुमाकालागि वडा स्तरीय सूचना संकलन छलफल कार्यक्रम बसखजुरा गाउँपालिका वडा नं १ का अध्यक्ष श्री मनवीर डेंगी ज्युको अध्यक्षतामा तपशिल अनुसारको उपस्थिती रह्यो।

तपशिल

अध्यक्ष श्री - मनबिर डेंगी
कार्यपालिका सदस्य श्री - बिष्णा सुनार
सदस्य - श्री - बाल कुमारी सुनार
" श्री - दीप राना
" श्री - रामकुमार सुनार
नेकावडा सभापती श्री - हस्त बहादुर शाही
नेकपा (माओवादी) श्री - उज्जर सिंह थापा
नेकपा समाजवादी श्री - रामु बहादुर शाही
रा प्र पा प्रतिनिधि श्री जंग बहादुर थापा
श्री बिमल थापा
श्री - हरिलाल सुनार
श्री - सविता शाही भुजेल
श्री - नन्दलाल थापा
श्री - दल बहादुर राना
15 नेकपा एमाले प्रतिनिधि श्री - दम कुमारी थापा
श्री - तिल बहादुर थापा
17 ने.क. [illegible] श्री - भुवन सिंह थापा
श्री - नवराज थापा डेंगी
श्री शेर बहादुर थापा
श्री - शसरा सुनार
श्री - मन बहादुर गुरुङ
श्री - उदयलाल राना
श्री - पदम बहादुर मल्ल
श्री - सुमन गुरुङ
श्री तेज बहादुर सुनार
26 १ वडा सचिव श्री - चिरन्जीवी पाण्डे
बीर प्रताप सेन
रबिना थापा
" बमन सि. थापा

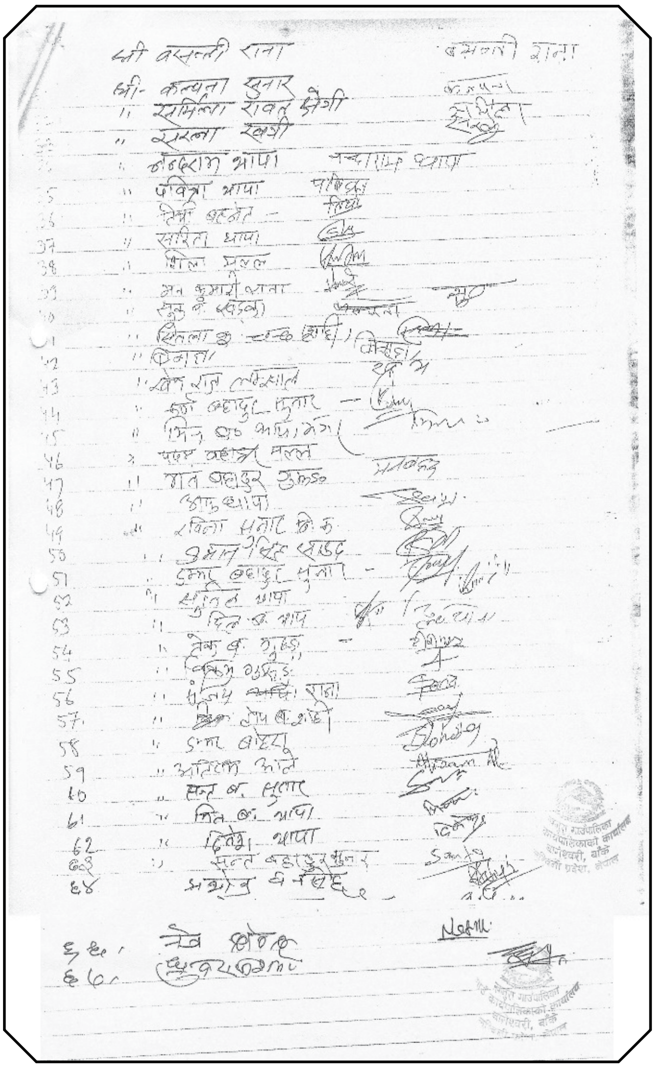

श्री बसन्ती राना
श्री - कल्पना सुनार
" समिला रावत डेंगी
" सरला खत्री
" नन्दराम थापा
35 " पवित्रा थापा
36 " तिर्था बहनेत
37 " सरिता थापा
38 " मिला मल्ल
39 " मन कुमारी राना
40 " सुनु क. खड्का
41 " सितला कु. [illegible] शाही
42 " किनारा
43 " खेम राज [illegible]
44 " कर्ण बहादुर सुनार
45 " मिन ब. [illegible]
46 " पदम बहादुर मल्ल
47 " गत बहादुर गुरुङ
48 " आशु थापा
49 " रबिना सनार [illegible]
50 " [illegible] सिंह खड्का
51 " [illegible] बहादुर सुनार
52 " सुनिल थापा
53 " दिल ब. थापा
54 " तेज ब. गुरुङ
55 " [illegible] गुरुङ
56 " [illegible] राना
57 " [illegible] शाही
58 " [illegible]
59 " [illegible]
60 " सन्त ब. सुनार
61 " मिन ब. थापा
62 " [illegible] थापा
63 " सन्त बहादुर सुनार
64 [illegible]
65 नेत्र [illegible]
66 [illegible]

वडा नं २

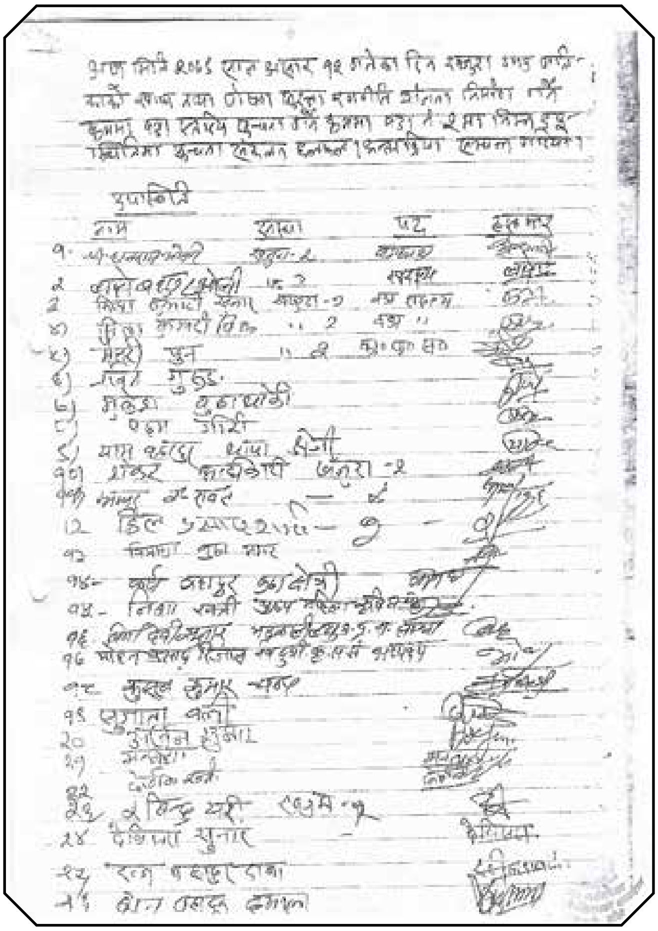

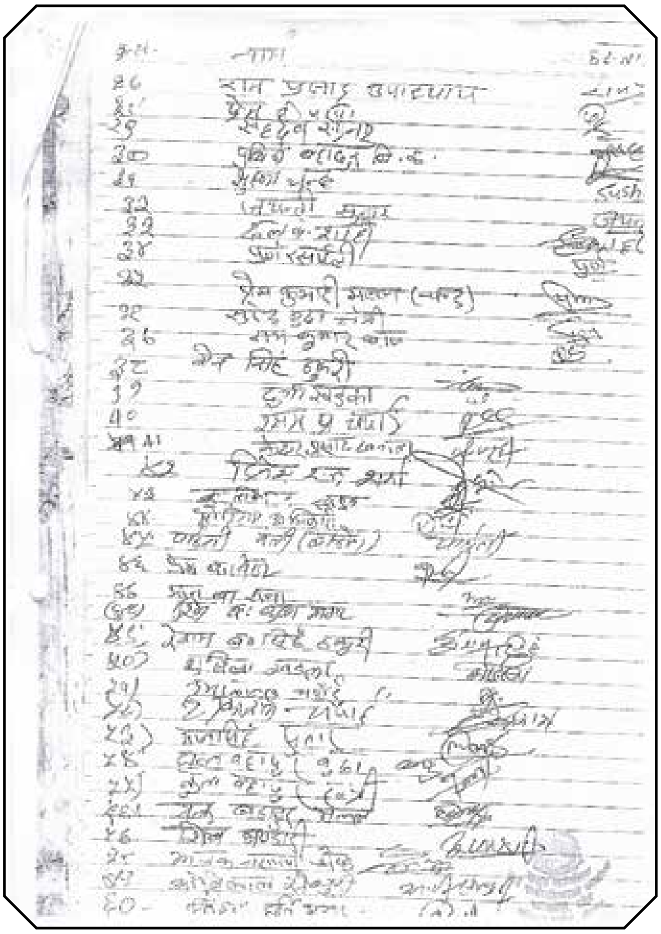

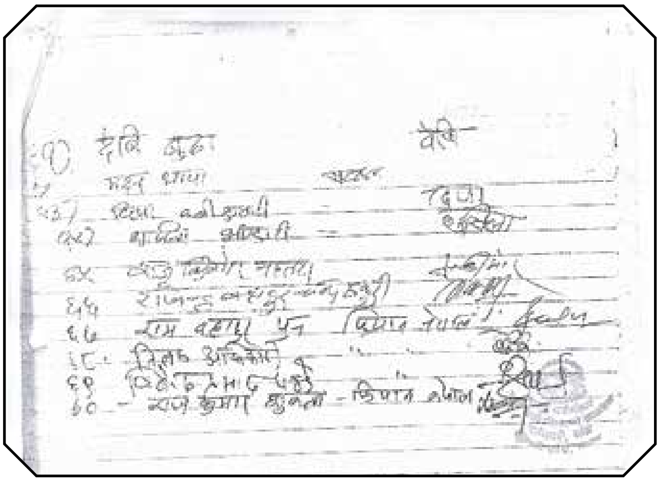

वडा नं ३

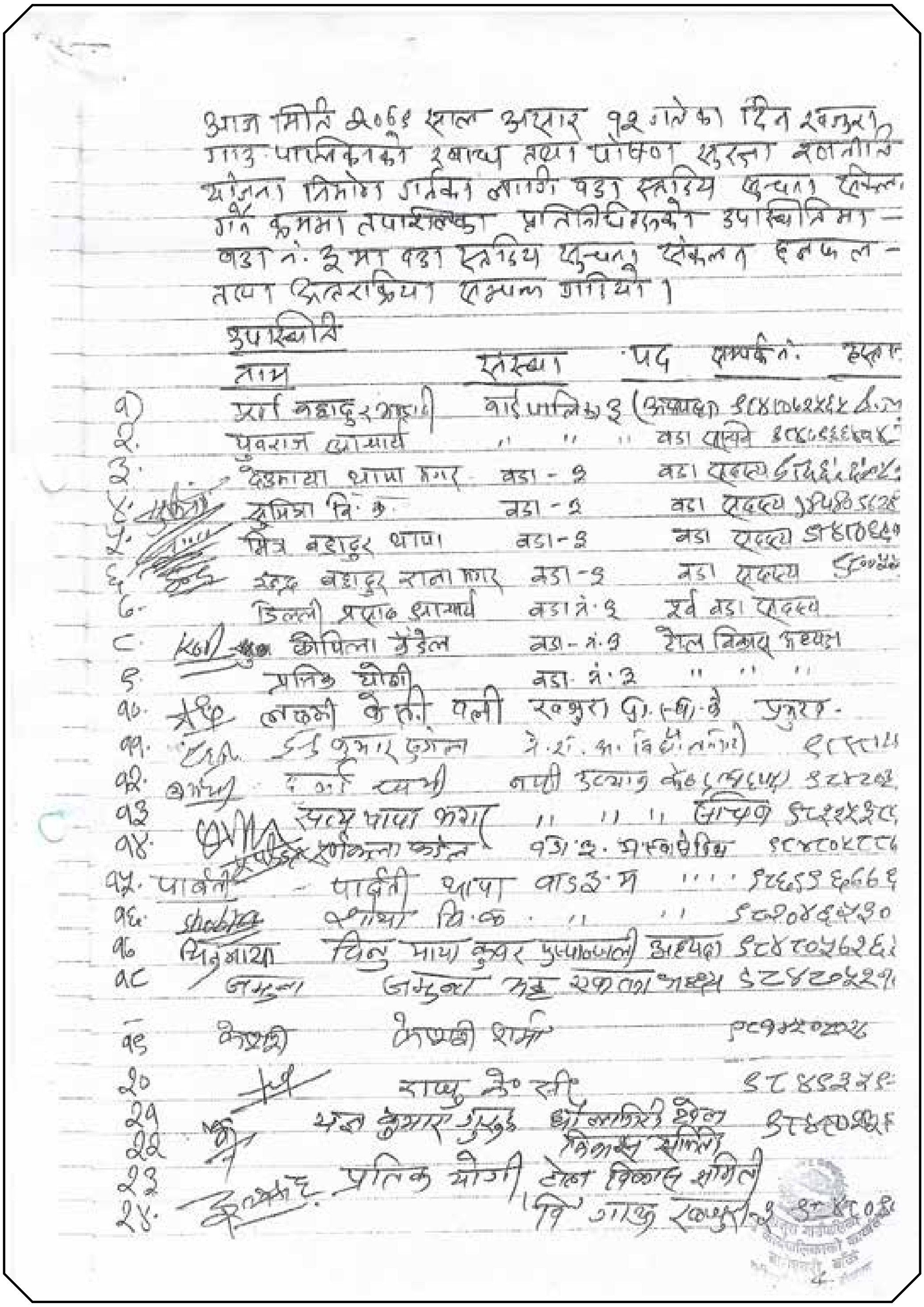

आज मिति २०८१ साल असार १२ गतेका दिन रुकुम गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण गर्नका लागि वडा स्तरीय छलफल संकलन गर्ने क्रममा तपसिलका प्रतिनिधिहरुको उपस्थितिमा वडा नं. ३ मा वडा स्तरीय छलफल संकलन छलफल तथा छिटराक्रिया सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम	संस्था	पद	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१)	[illegible] बहादुर [illegible]	गाउँपालिका ३	अध्यक्ष	[illegible]	
२.	युवराज आचार्य	" "	वडा सचिव	[illegible]	
३.	[illegible] थापा मगर	वडा - ३	वडा सदस्य	[illegible]	
४.	सुमित्रा वि.क.	वडा - ३	वडा सदस्य	[illegible]	
५.	मित्र बहादुर थापा	वडा - ३	वडा सदस्य	[illegible]	
६.	[illegible] बहादुर राना मगर	वडा - ३	वडा सदस्य	[illegible]	
७.	डिल्ली प्रसाद आचार्य	वडा नं. ३	पूर्व वडा सदस्य		
८.	कोपिला न्यौपाने	वडा नं. ३	टोल विकास अध्यक्ष		Koil
९.	प्रतिक योगी	वडा नं. ३	" " "		
१०.	लक्ष्मी के.सी. पनी	रुकुम स्वा.चौ.	[illegible]		
११.	इन्दु कुमार ढकाल	[illegible]		[illegible]	
१२.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
१३	सत्य माया मगर	" " "	[illegible]	[illegible]	
१४.	[illegible]	वडा ३ [illegible]		[illegible]	
१५.	पार्वती थापा	वाडा ३ म	" "	[illegible]	पार्वती
१६.	शोभा वि.क.	"	"	[illegible]	Shobha
१७	चिनु माया कुवर	[illegible]	अध्यक्ष	[illegible]	चिनुमाया
१८	जमुना	[illegible]	[illegible]	[illegible]	जमुना
१९	[illegible] शर्मा			[illegible]	
२०	रामु के.सी.			[illegible]	
२१	[illegible] कुमार [illegible]	[illegible] टोल विकास समिति		[illegible]	
२२					
२३	प्रतिक योगी	टोल विकास समिति			
२४.		[illegible] रुकुम ३		[illegible]	

वडा नं ४

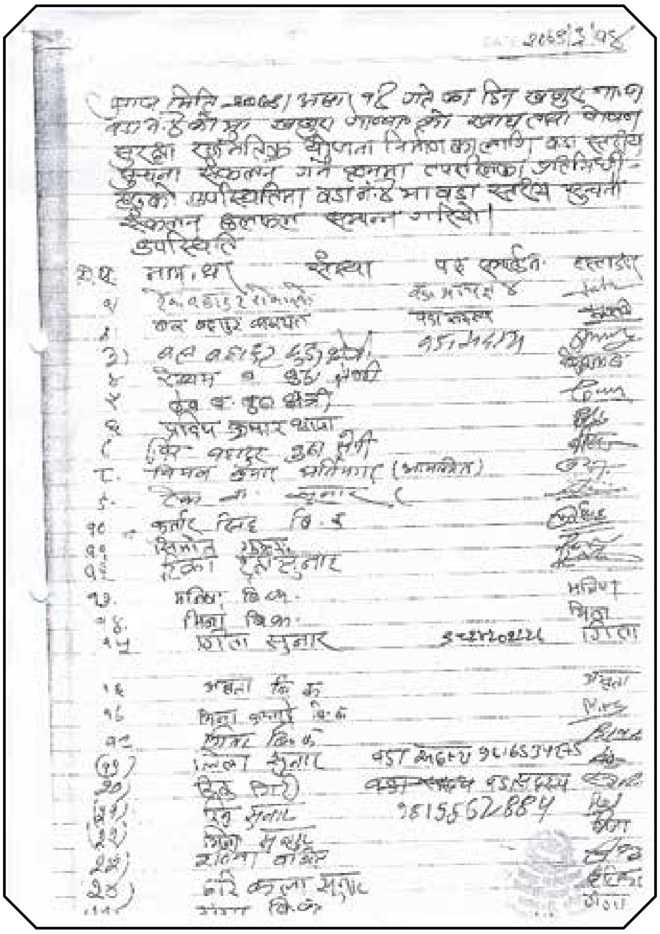

मिति २०७६/३/१८

आज मिति २०७६/३/१८ गते का दिन खजुरा गाउँ वडा नं. ४ को मा खजुरा गाउँपालिका को खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना निर्माण का लागि वडा स्तरीय सुचना संकलन गर्ने क्रममा तपसिलका प्रतिनिधि हरुको उपस्थितिमा वडा नं. ४ मा वडा स्तरीय सुचना संकलन छलफल सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति

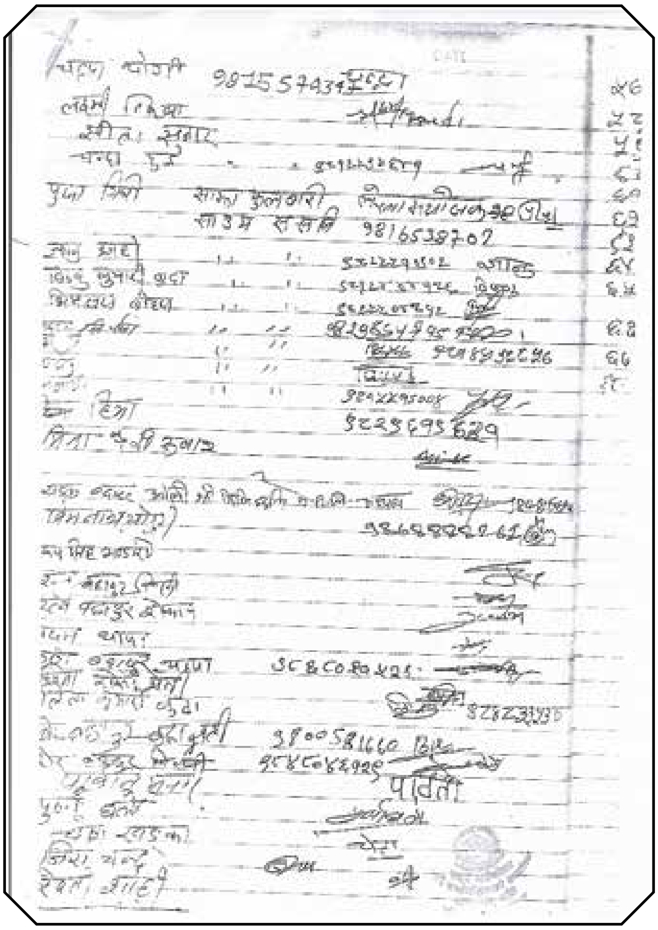

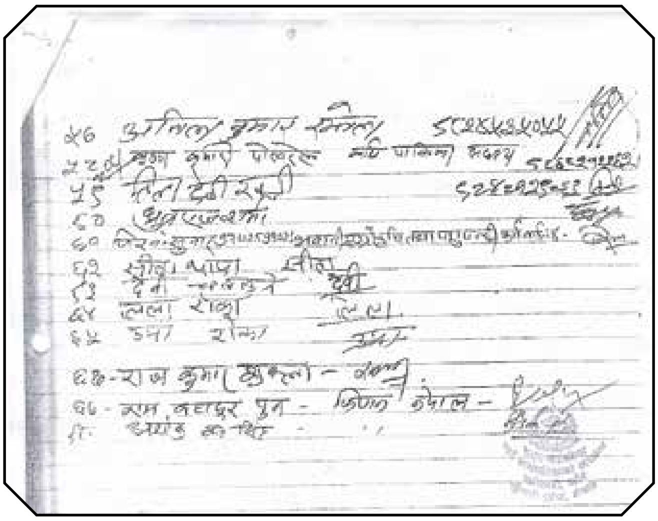

वडा नं ५

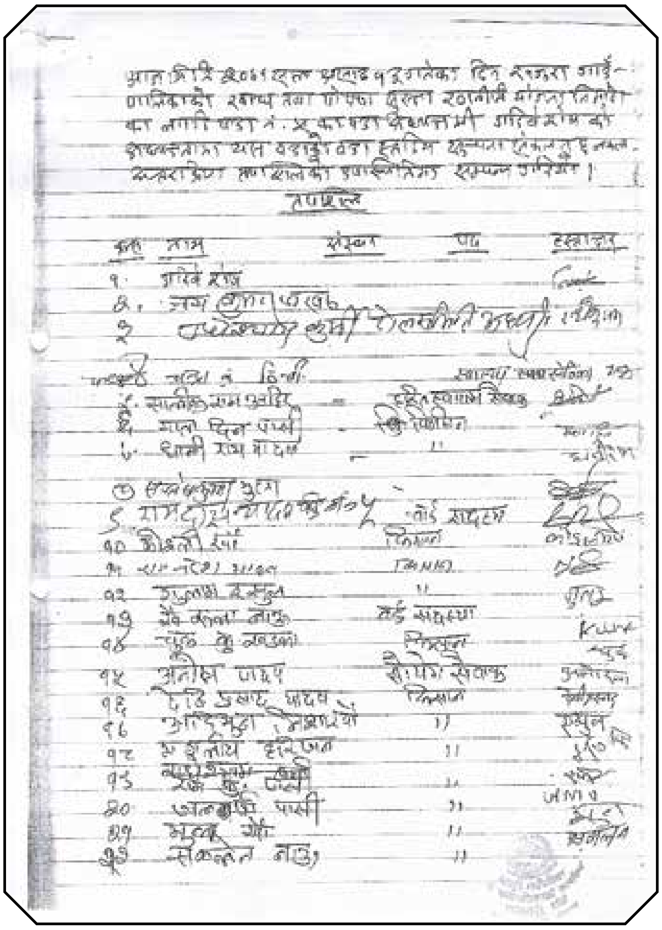

आज मिति २०८१ ... गतेका दिन ... गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा रणनीतिक योजना ... वडा नं. ५ ...

तपसिल

क्र.सं.	नाम	संस्था	पद	हस्ताक्षर
१	...			
२	...			
३	...			

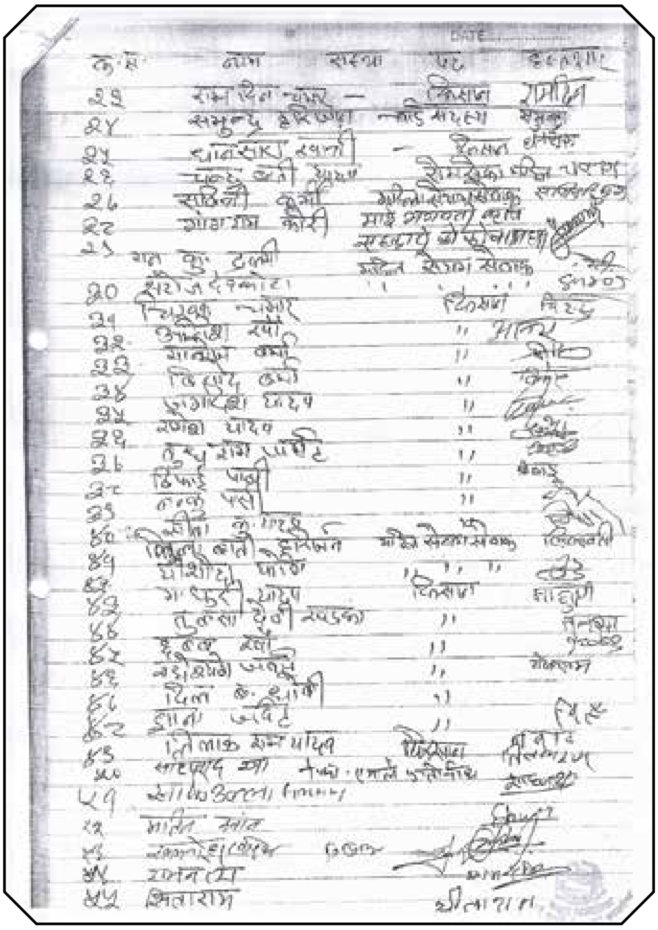

क्र.सं.	नाम	संस्था	पद	हस्ताक्षर
२३	...		किसान	
२४	...			
...	...			
५५	सिताराम			

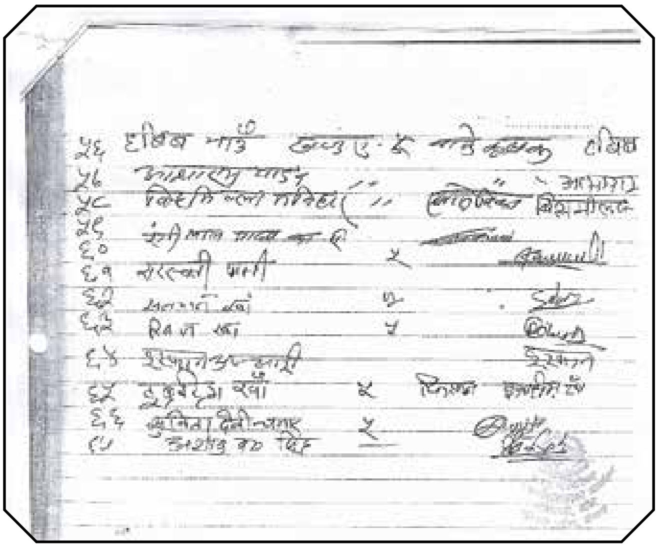

वडा नं ६

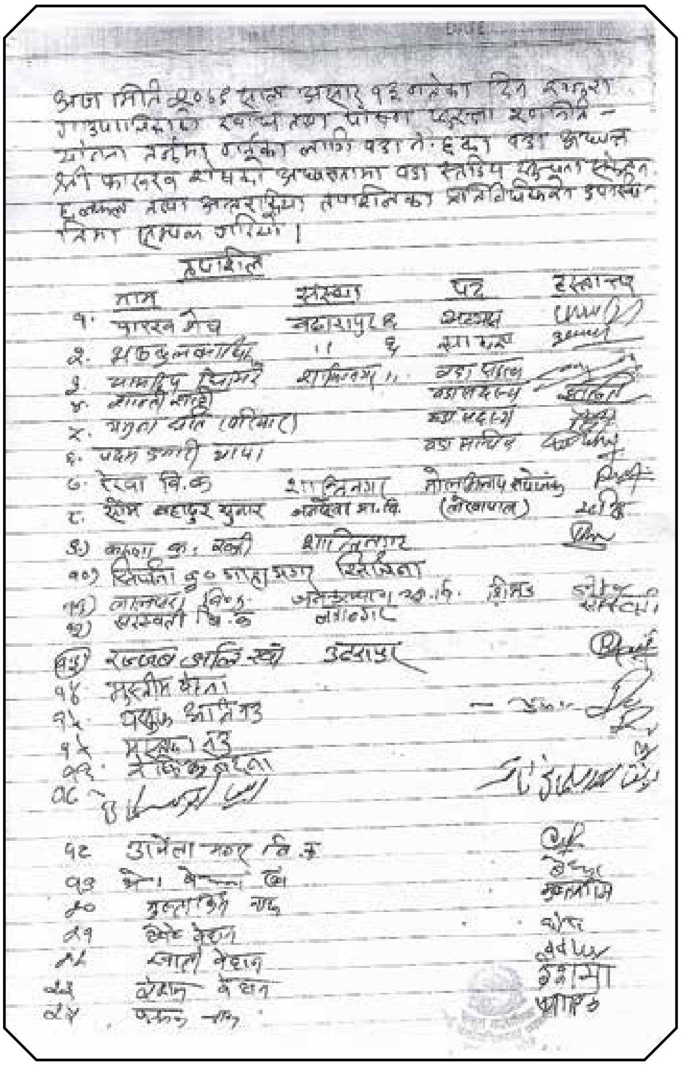

आज मिति २०७६ साल असार १३ गतेका दिन खजुरा गाउँपालिकाको स्वास्थ तथा योजना प्रस्ताव छनौट - योजना तर्जुमा गर्नुका लागि वडा नं. ६ का वडा अध्यक्ष श्री फारेन शेख को अध्यक्षतामा वडा स्तरीय भेला सम्पन्न तथा अन्तरक्रिया तपशिलका प्रतिनिधिहरु उपस्थित भै निर्णय गरियो ।

तपशिल

नाम	संस्था	पद	हस्ताक्षर

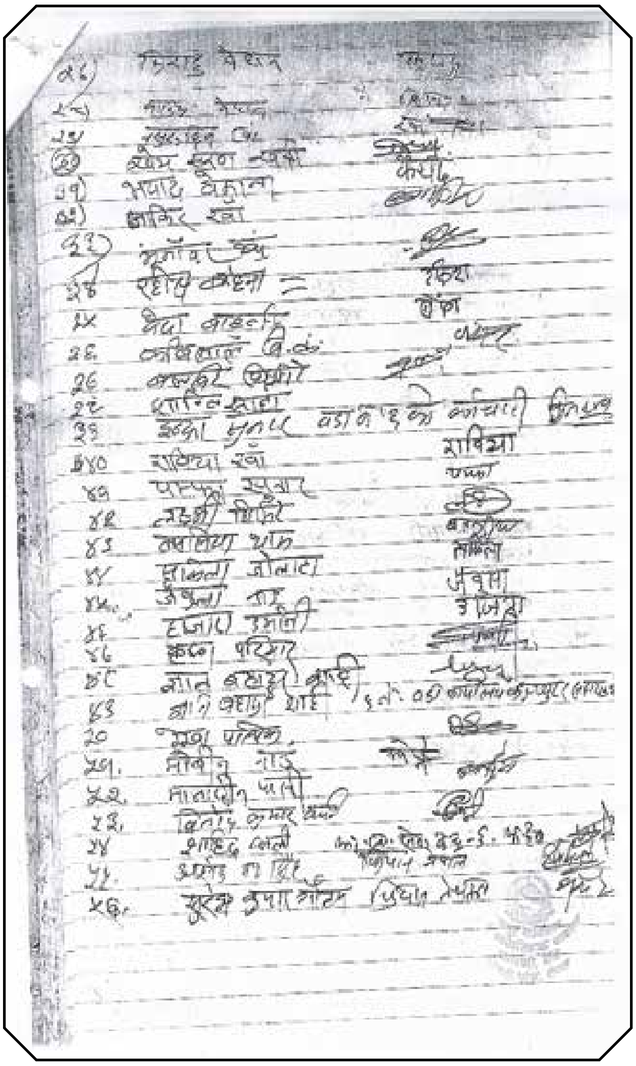

वडा नं ७

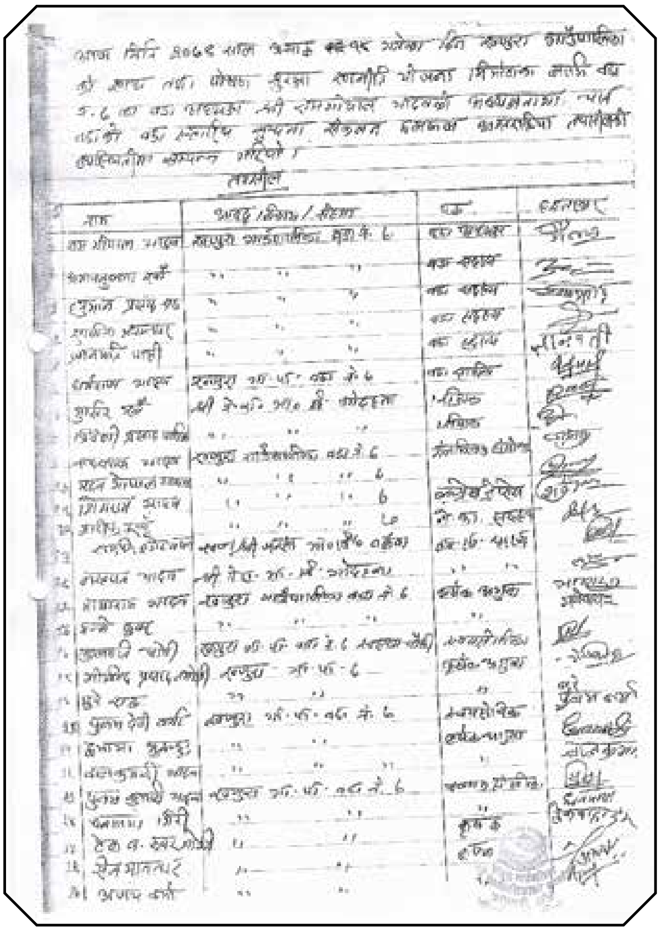

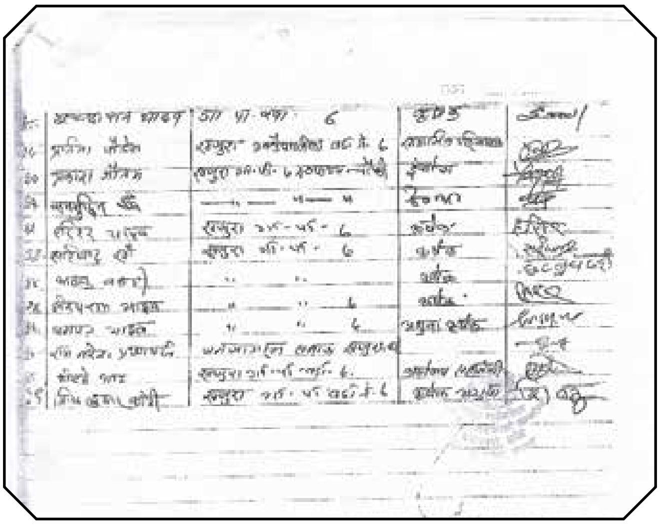

वडा नं ८

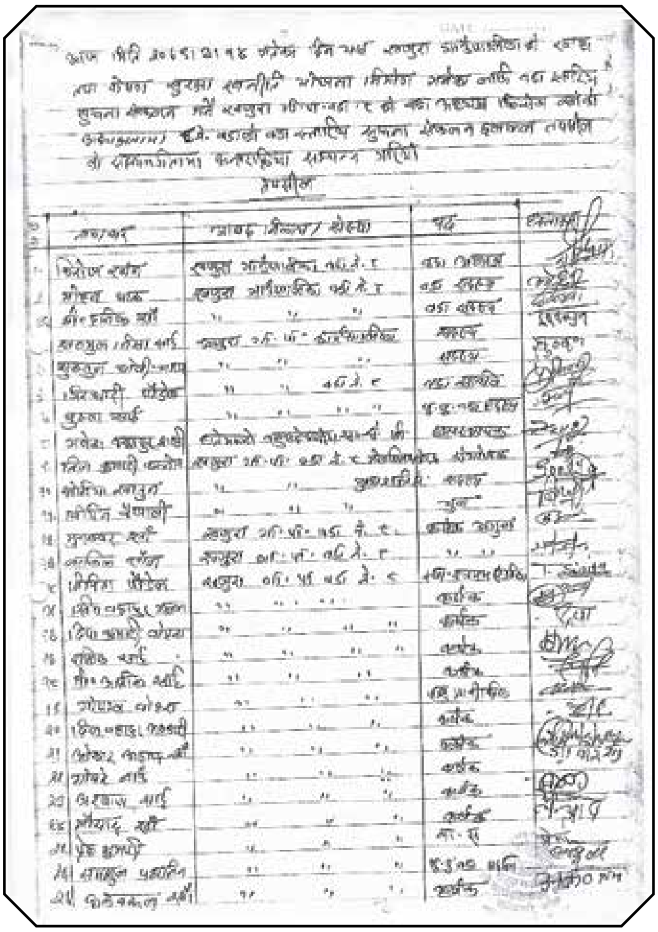

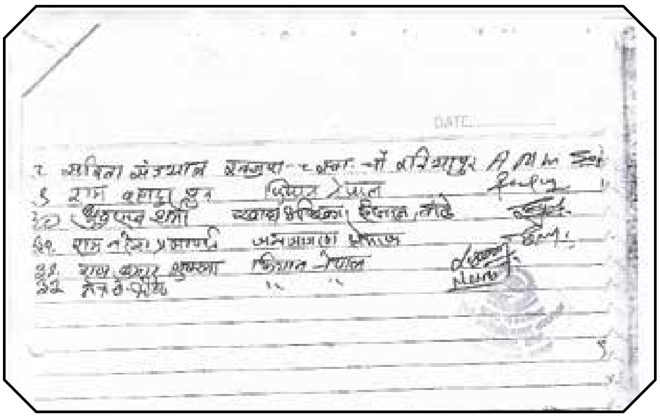

अनुसूची ४

खजुरा गाउँपालिकाको खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्थाको सूचना संकलनार्थ गरिने आधार भूत सर्वेक्षण फारम, २०८०

खण्ड क : घरपरिवारको परिचयात्मक विवरण

१. ठेगाना

घर नम्वर	
जिल्ला	
गाउँपालिका/नगरपालिका	
वडा नं./गाउँ/टोल	

२. उत्तरदाताको विवरणः

घरमुलीको नाम	
उत्तरदाताको नाम	
घरमुलीसँग नाता	
लिङ्ग	१. पुरुष २. महिला
उमेर	.... वर्ष
शिक्षा	१. निरक्षर २. साक्षर ३. कक्षा १० उत्तिर्ण ४. कक्षा १२ उत्तिर्ण ५. स्नातक ६. स्नातक भन्दा माथी
मुख्य आय श्रोत कुन हो ? (एउटामा मात्र चिन्ह लगाउनुस्)	१. कृषि तथा पशुपालन २.जागिर ३. व्यापार ४. ज्याला मजदुरी ५. भारतमा मौषमी ज्याला मजदुरी ६. बैदेशिक रोजगारी ७. पेन्सन (स्वदेश/विदेश) ८. अन्य.........
उत्तरदाताको सम्पर्क नं.	

३. जातीयता १. ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी २. दलित ३. जनजाती ४. मधेसी ५. मुस्लिम
६. अन्य (खुलाउनुहोस्) ....

४. परिवारका सदस्यहरुको संख्या

उमेर समूह	जम्मा	पुरुष	महिला
०–५ वर्ष सम्मका बालबालिकाहरु			
६–१८ वर्ष सम्मका बालबालिकाहरु			
१९–५९ वर्ष सम्मका वयस्कहरु			
६० वर्ष भन्दा माथिका			
जम्मा			

ख. खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वर्तमान अवस्था पहिचानका लागि सूचना सकलनार्थ

५. तपाईको खेती गर्ने जग्गा छ ?

१. छ २. छैन

यदि गर्नुहुन्छ भने कसरी गर्नुहुन्छ ?

१. आफ्नै खेतमा आफै २. अधियाँमा दिएर ३. अधियाँमा लिएर ४. भाडामा वा लिजमाएक वर्षमा भएको बाली र उत्पादन वताउनुहोस् ।

बालीको नाम	लगाएको क्षेत्रफल (कट्ठा)	(उत्पादन किलोमा)	सिचाईको व्यवस्था छ वा छैन	विमा गरेको वा नगरेको ?	यदि विक्री गरेको भए (केजीमा)	दर प्रति किलो (रु.)	जम्मा आम्दानी
क. अन्नबाली							
धान							
गहुँ							
मकै							
आलु							
अन्य......							
ख. तरकारी बाली	**लगाएको क्षेत्रफल (कट्ठामा)**	**(उत्पादन किलोमा)**	**सिचाईको व्यवस्था छ वा छैन**	**विमा गरेको वा नगरेको ?**	**यदि विक्री गरेको भए (केजीमा)**	**दर प्रति किलो (रु.)**	**जम्मा आम्दानी**
मौषमी							
बेमौषमी							
ग. फलफुल तथा मशला बाली	**लगाएको विरुवा संख्या**	**(उत्पादन किलोमा)**	**सिचाईको व्यवस्था छ वा छैन**	**विमा गरेको वा नगरेको ?**	**यदि विक्री गरेको भए (केजीमा)**	**दर प्रति किलो (रु.)**	**जम्मा आम्दानी**
आँप							
केरा							
लिची							
मेवा							
कागती							
अन्य.....							
घ. दलहन ते लहन बाली	**लगाएको क्षेत्रफल (कट्ठामा)**	**(उत्पादन किलोमा)**	**सिचाईको व्यवस्था छ वा छैन**	**विमा गरेको वा नगरेको ?**	**यदि विक्री गरेको भए (केजीमा)**	**दर प्रति किलो (रु.)**	**जम्मा आम्दानी**
मसुरो							
चना							
अरहर							
अन्य.......							

तेलहन	**लगाएको विरुवा संख्या**	**(उत्पादन किलोमा)**	**सिचाईको व्यवस्था छ वा छैन**	**विमा गरेको वा नगरेको ?**	**यदि विक्री गरेको भए (केजीमा)**	**दर प्रति किलो (रु.)**	**जम्मा आम्दानी**
तोरी/सर्सु							
सूर्यमुखी							
आलस							
अन्य....							

६. तपाईको आफ्नो उत्पादनले कति महिना खाना पुग्छ ?

० देखि ३ महिनासम्म	६ महिनासम्म	९ महिनासम्म	१२ महिना	बिक्री गर्ने

७. एक वर्षमा कृषि विकासका लागि कुनै संघ संस्था वा पालिकाबाट तालिम, भ्रमण वा कुनै श्रोत पाउनु भएको छ ?

१. छ २. छैन

यदि छ भने,

प्राप्त गरेको सेवा वा श्रोतको विवरण	छ	छैन
खाद्य तथा बीउ उत्पादन तालिम		
व्यवसायिक तरकारी खेती तालिम		
अध्ययन अवलोकन भ्रमण		
खाद्यन्न बालीको बीउ		
तरकारीको बीउ		
फलफुलको बीउ/विरुवा		
दलहन बालीको बीउ		
अन्य		

८. तपाईको परिवारले पशुपंक्षीपालन गर्नु भएको छ ?

१. छ **२. छैन**

यदि छ भने,

पशुपंक्षीको नाम	**संख्या**	**एक वर्षमा पशुपंक्षी विक्री संख्या**	**आम्दानी**	**वार्षिक दुध उत्पादन (लिटर मा)**	**वार्षिक दुध बिक्री (लिटर मा)**	**दुधको वार्षिक आम्दानी (रु.)**	**विमा गरे को वा नगरेको ?**	**खोरको अवस्था (सुधारिएको वा परम्पर ागत के छ ?)**	**घाँसको व्यवस्था भए नभएको ?**
क. पशु									
भैसी/राँगा									
गाई/गोरु									
बाखा/बोका/खसी									
भेडा									
बंगुर, संगुर, बदेल									
घोडा/खच्चड									
खरायो									
अन्य......									
ख. पंक्षी	**संख्या**	**एक वर्षमा विक्री गर को पंक्षी संख्या**	**वार्षिक आम्दानी (रु.)**	अण्डा विक्री गरे को संख्या (एक वर्षमा)	वार्षिक आम्दानी रु.)		**विमा गरे को वा नगरेको ?**	**खोरको अवस्था (सुधारिएको वा परम्पर ागत के छ ?)**	**दाना पानी औषधीको व्यवस्था**
लोकल कुखुरा									
बोईलर कुखुरा									
कडकनाथ कुखुरा									
हाँस									
टर्की									
अन्य.....									
ग. माछा (भुरा)		किला							

९. एक वर्षमा पशुपंक्षी विकासका लागि कुनै संघ संस्था वा पालिकाबाट तालिम, भ्रमण वा कुनै श्रोत पाउनु भएको छ ?

१. छ   २. छैन

यदि छ भने,

प्राप्त गरेको सेवा वा श्रोतको विवरण	छ	छैन
गाई भैसी पालन तालिम		
बाखापालन तालिम		
बंगुरपालन तालिम		
कुखुरापालन तालिम		
अध्ययन अवलोकन भ्रमण		
पशु अनुदान (भैसी/गाई/बंगुर/ कुखुरा/..........)		
आर्थिक अनुदान		
पोषिलो घाँसको बीउ		
पशु खोप सेवा		
औषधी उपचार सेवा		
प्राविधिक सल्लाह सुझाव		
अन्य..................		

१०. तपाईले उत्पादन गरेको कृषि तथा पशु उपजहरुको संकलन, भण्डार, प्रशोधन र बजारीकरण कसरि गरिरहनु भएको छ ? (छ वा छैन लेख्नुहोला)

गाउँमा कृषि तथा पशु उपजको संकलन केन्द्र छ ?	गाउँमा कृषि तथा पशु उपजको संकलन पश्चात भण्डारण गर्ने व्यवस्था छ ?	गाउँमा फलफुल, आलु प्याज जस्ता वस्तुहरु लामो समयसम्म राख्ने शित भण्डारको व्यवस्था छ ?	गाउँमा कृषि तथा पशु उपजको ढुवानीका लागि कृषि एम्बुलेन्सको व्यवस्था छ ?	गाउँमा कृषि तथा पशु उपजको बिक्री वितरण गने ' स्थानीय हाट बजार लाग्छ ?	कृषि तथा पशु उपजहरुको प्रशोधन गरि मुल्य अभिबृद्धि गरि विक्री गर्नलाई प्रशोधन कार्य हुन्छ ?

११. तपाईले नयाँ प्रविधिको प्रयोग गरेर कृषि तथा पशुपालन गर्नु भएको छ ?

१. छ २. छैन

यदि छ भने,

कृषि उत्पादनका लागि	छ वा छैन (लेख्नुहोला)	पशु उत्पादनका लागि	छ वा छैन
जोत्ने मिनी ट्रेलर/ट्रयाक्टर		घाँस काट्ने मेशिन	
थ्रेसर		फ्रिज	
थोपा सिचाई		कृतिम गर्भाधान	
प्लाष्टिक पोखरी		उत्नत जातको घाँस,	
टनेल		पशुमा नश्ल सुधार	
फलफुल टिप्ने औजार		चल्ला कोरल्ने मेशिन (ह्याचरी)	
गोडमेल गर्ने औजार		अन्य......	
विद्युतिय मोटर, सोलार जडान			
मकै छोडाउने मेशिन, विरुवा रोप्ने मेशिन			
अन्य....			

१२ तपाईले उत्पादन गरेका कृषि उपजहरु कहाँ बिक्री वितरण गरिरहनु भएको छ ?

क्र.स.	कृषि तथा पशु जन्य उत्पादनहरु	गाउँघरमै	बजार मण्डीमा	थोकमा	फुटकरमा आफै
१	खाद्यन्न				
२	तरकारी				
३	फलफुल				
४	दुध				
५	खसी, बंगुर, कुखुरा र अण्डा				
६	अन्य				

१३.तपाईलाई सरकारले संचालन गरेका सेवाहरुको वारेमा जानकारी छ ?

१. छ २. छैन

यदि छ भने तपाईको सरकारले संचालन गरेका सेवा तथा श्रोतहरुमा सहभागिता भएको छ ?

कृषि तथा पशुपालन सम्वन्धीका	स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्वन्धी	सामाजिक सुरक्षा सम्वन्धी	शिक्षा तथा सचेतना सम्वन्धी	आयआर्जन तथा रोजगारी सम्बन्धी	अन्य..................

१४. तपाईलाई सरकारले विपन्न वर्गलाई प्राथमिकता राखेर योजना निर्माण गरि सेवा प्रवाह गरेको छ जस्तो लागेको छ ?

१. छ २. छैन ३. थोरै गरेको छ

१५. तपाईलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको वारेमा जानकारी छ ? **१. छ २. छैन**

१६. स्थानीय सरकारले खाद्य तथा पोषण सुधारका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ ? **१. छ २. छैन**

१७. गर्भवती र सुत्केरीलाई थप तथा पोषिलो खाना खाने/खुवाउने गर्नु भएको छ ? **१. छ २. छैन**

१८. तपाईको घरमा वर्षभरि नै तरकारी उन्पादन हुन्छ ? **१. हुन्छ २. हुदैन**

१९. तपाईको घरमा व्यवस्थित घर बगैचा/पोषण बगैचा छ ? १. छ २. छैन

यदि छ भने के के उत्पादन भैरहेको छ ?

उत्पादनको विवरण	छ वा छैन	उत्पादनको विवरण	छ वा छैन
मौषम अनुसारको तरकारी		दुध, दहि, घ्यीउ	
फलफुल (................................)		मासु, अण्डा	
मौरीपालनबाट मह		माछा	
पिडालु, तरुल, सखरखण्ड आदि		अन्य......	

२०. तपाईको परिवारमा खाना वा नास्ताको रुपमा जङ्कफुड (पत्र खाना) को प्रयोग गर्नुहुन्छ ?

१. हुन्छ २. हुदैन ३. कहिलेकाही

२१. तपाईलाई जलवायु परिवर्तनको असरहरुको वारेमा जानकारी छ ? **१. छ २. छैन**

यदि छ भने जलवायु परिवर्तनको असर र प्रभावलाई न्यूनिकरण गर्ने तरिका थाहा छ ? **१. छ २ छैन**

२२. तपाईलाई कृषिमा प्रयोग गर्नका लागि कस्तो प्रकारको मल प्रयोग गर्नुहुन्छ ?

१. घरमा तयार गरेको कम्पोष्ट मल २. जैविक मल ३. रसायनिक मल ४. अन्य ......

२३. जैविक विविधता तथा श्रोतहरुको संरक्षणका कार्यक्रमहरु संचालन भएको जानकारी छ ?

१. छ २. छैन

२४. जलवायुमैत्री कृषि कार्य गर्नका लागि गाउँपालिका वा कुनै संघ संस्थाबाट ज्ञान सीप पाउनु भएको छ ?

१. छ २. छैन

२५. तपाईले बढि प्रयोग गर्ने बीउ बिजन कुन हो ? **१. स्थानीय २. उत्नत ३. हाईब्रीड**

२६. तपाईको वडामा माटो, ढुंगा, वालुवा आदि मापदण्ड अनुसार उत्खनन भएको छ ? **१. छ २. छैन**

२७. तपाईले प्रकोप जोखिम न्यूनिकरणका उपायाहरुको अवलम्वन गर्नुभएको छ ? **१. छ २. छैन**

२८. तपाईले बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग गर्नुभएको छ ? **१. छ २. छैन**

यदि छ भने, १. सोलार २. गोबर ग्याँस ३. अन्य........

२९. तपाईको परिवारको आम्दानीको श्रोत के के हो ?

पेशा व्यवसाय	कृषि	पशुपालन	नोकरी	व्यापार	बैदेशिक रोजगारी	ज्याला मजदुरी	लघु उद्यम	अन्य....
वार्षिक आम्दानी (रु.)								

३०. तपाईले वा तपाईको घरको कुनै सदस्यले प्राविधिक सीप विकास तालिम पाउनु भएको छ ?

१. छ २. छैन

यदि छ भने, सीपमुलक तालिम पाएपछि स्वरोरगार हुनु भएको छ ? १. छ २. छैन

यहाँले महत्वपूर्ण सूचना दिनुभएको धेरै धेरै धन्यवाद ! यहाँको कुनै केहि सुझाव छ भने भन्नुहोस् ।

....

सर्वेक्षककको नामः

हस्ताक्षर :

मिति :

सर्वेक्षकले भरेको फारमलाई चेक गरि सबै सूचनाहरु भरे नभरेको हेरि कुनै सूचना छुटेको छ भने पुनः भर्न लगाई सो फारममा सबै सूचनाहरुको आएको छ भनि प्रमाणित गरि राख्नुपर्नेछ ।

चेक गर्ने (संयोजक) को नामः

हस्ताक्षर :

मिति :

सन्दर्भ सामग्री

१. नेपालको संविधान, २०७२

२. खाद्य अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्बन्धी ऐन, २०७५

३. साह्रौं पञ्च वर्षिय योजना

४. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

५. मानव अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना-आ.व. २०७७/७८- २०८१/८२, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय,

६. खजुरा गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम

७. खजुरा गाउँपालिकाको प्रोफाईल

८. खजुरा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाको प्रतिवेदन

९. कृषि विकास रणनीति २०१५-२०३५

१०. बहुक्षेत्रीय पोषण योजना

११. खाद्य अधिकार अनुगमन सुचकांक, २०१६, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

१२. अन्य स्थानीय तहले तर्जुमा गरेका रणनीतिक योजनाहरु

१३. खाद्य अधिकार अवधारणा सवलीकरण तालिम निर्देशिका, २०१५, फियान नेपाल